

NEMZET

MAGAZIN

23/10

2023/24-es évad

XI/2. szám

NOVEMBERI

ELŐADÁS-

ÉS PROGRAM-

AJÁNLÓVAL

TRAGÉDIA 140

Madách művének sorsa – egykor és ma

BENEDEK MIKLÓS

Interjú a Nemzet Színészével

10. MITEM

Aktuális élmények és jubileumi visszatekintés

NYITÓKÉP

ÉVFORDULÓK

Az idén ünnepeljük Madách Imre 200. születésnapját, és főművének, *Az ember tragédiájának* is évfordulója van: 140 éve tartották az ősbemutatót a Nemzeti Színházban. Vannak, akik úgy vélik, ha 1883-ban Paulay Ede nem tűzi műsorra a játszhatatlannak tartott könyvdrámát, talán bizony a nagy tiszteletnek örvendő, de kevesek által olvasott klasszikusok sorsára jut Madách korszakos műve is. A lapszám Fókusz rovatában a *Tragédia* sorsával foglalkozunk: a megjelenéstől a bemutatóig, és azon is túl, egészen napjainkig, azt járva körül, hogyan tanítható az emberiségköltemény a Z generációnak, miként használható az oktatásban a színház. (Összeállításunk a 6-23. oldalakon.)

A másik 200 évesünk Petőfi Sándor. A novemberi műsor egyik kuriózuma, hogy ugyanazt a művet két műfajban is kínálja a Nemzeti. A *helység kalapácsát* láthatjuk kortárs operaként Kovács Adrián zenéjével – egy vígposz vígoperaként, bizonyára Petőfi is örült volna ennek az ötletnek. És műsoron lesz a beregszászi színház előadásában is *A helység kalapácsa*, amely minden vígsá-ga és derűje ellenére behozza a színpadra a valóságot. A Petőfi eposzi fricskáit előadni készülő színészek hatalmas koffero-kat cipelnek, jelezve, hogy úton vannak, mert a háború miatt kénytelenek voltak elhagyni otthonukat. . . (Ajánlók a 46. oldalon.)

A beregszászi társulat is ünnepel: alapításának 30. évfordulóját. Éppen ennyi ideje várja a jobb idők eljövetelét a Vidnyánszky Attila által létrehozott színház, amely több mint egy éve az általa vezetett Nemzetiben lelt átmeneti menedékre. A háború miatt a társulat Budapesten dolgozik, de éppen azért, hogy otthon is működhessenek, Vidnyánszky olyan *Háztűznézőt* rendezett, amelyben a férfiszerepeket is nők játsszák – „a nagy nemzetközi izére tekintettel”. Amikor tehát ránézünk a fotóra, amin férfinek öltözött nőket látunk komédiázni, bizony elszorulhat a torkunk. . .

Kedves Nézők, jöjjenek és ünnepeljenek velük! És addig is, amíg a színházban köszönhetjük Önöket: jó olvasást!

Jelenet a *Háztűznéző*ből: Sötér István, Gál Natália, Cséke Adrienn
| fotó: Eöri Szabó Zsolt

10

49

7

7

Kötettől a színpadig

A műveivel süket fülekre találó, de sikerre éhező Madách Imre Az ember tragédiája megjelenésével 1862-ben végre bekerült az irodalmi elitbe. Mindössze pár évnyi siker adta meg az 1864-ben elhunyt költőnek. Mi történt a művel a megjelenéstől az 1883-as ősbemutatóig?

(Praznovszky Mihály írása)

10

Az ősbemutató

140 éve volt Az ember tragédiája ősbemutatója a Nemzeti Színházban. Az igazgató-rendező, Paulay Ede Madách művét akarta klasszikusok között szunnyadó alkotásból a magyar kultúra eleven részévé emelni. A premier „hatalmasan sikerült”.
(Mikita Gábor írása)

24

Tíz év MITEM

Ami a legfontosabb, kellett a meggyőződésé vált hit, hogy a MITEM kultúrmissziót teljesít. Egyrészt a színház segítségével közelebb viszi egymáshoz a nemzeteket, másrészt tágítja a horizontot, évről évre képet ad arról, hol tart ma a Katona József által emlegetett játékszíni költőmesterség.
(Osztovits Ágnes)

49

A Nemzet Színésze

Megéltem ötven évet a szakmában, és mindenre emlékszem. Azt se szeretem, ha olyasmi jelenik meg, ami nem igaz. Most is azt írták, hogy amikor a Nemzet Színésze elismerést kaptam, elsírtam magam. Elment a hangom az örömtől, de az jobban tetszett nekik, hogy elsírtam magam.
(Benedek Miklós)

NEMZETI magazin – a Nemzeti Színház ingyenes időszaki kiadványa • 2023. október • XI. évfolyam 2. szám |

Főszerkesztő: Kornya István • **A szerkesztő munkatársa:** Görömbölyi László • **Fotó:** Eöri Szabó Zsolt • **Korrektúra:** Lukácsy György

| **Kiadó:** Nemzeti Színház Nonprofit Zrt. • **Felelős kiadó:** Vidnyánszky Attila vezérigazgató • **Médiaajánlat:** 30/508-4711 | **Nyomdai**

előkészítés: Inform-Line Stúdió Bt. | **Nyomás:** CREW Kft. | Megjelenik 6000 példányban | **Lapzárta:** 2023. október 19.

Címlapon:
Szalma Lenke és Kristán Attila
Az ibolya című előadásban
| fotó: Eöri Szabó Zsolt

JEGYVÁSÁRLÁS

Jegypénztár a Nemzeti Színházban

1095 Budapest, Bajor Gizi park 1.

telefon: +36 1 476-6868

e-mail:

jegy@nemzetisinhaz.hu

szervezes@nemzetisinhaz.hu

Nyitvatartás:

H–P: 10–18 óra | Szo–V: 12–18 óra, illetve az előadások kezdetéig.

www.nemzetisinhaz.hu/jegyinformacio

FÓKUSZ – TRAGÉDIA 140

- 7** Praznovszky Mihály: Kötettől a színpadig
- 10** Mikita Gábor: Játshatatlannak mondták, mégis siker lett
- 15** Lapos puska – Nádasdy Ádám és a Tragédia prózai fordítása
- 16** Hauber Károly: Közös élmény
- 18** Élvezetes kötelező
- 20** „...Rajzoltunk egy költeményt...”
- 22** Az ember tragédiája a 21. században

10. MITEM

- 24** Osztovits Ágnes: Jubileumok jegyében

IRODALMI NOBEL • NEMZETIS KAPCSOLAT

- 30** Fénykeresés – Jon Fosse a 2. MITEM-en
- 33** Cecilia Ölveczky: Akinek az írás létszükséglet

34 PREMIERGALÉRIA • BÁNK BÁN

NÉZŐPONTOK • BÁNK BÁN

- 36** Osztovits Ágnes: Vörös és fekete
- 36** Nick Thorpe: Nemzeti? Nacionalista?

38 PREMIERGALÉRIA •

EGY, KETTŐ, HÁROM – AZ IBOLYA

ELŐADÁS-AJÁNLÓ

- 40** Háztűznéző • Macskajáték • Grane – képzelgések a Peer Gynt nyomán • Száz marha egy lantért • REX • A helység kalapácsa – egy színmű és egy opera • Ifjú barbárok

A NEMZET SZÍNÉSZE

- 49** Gyógyír a sebekre – Benedek Miklós

55 A NEMZETI HÍREI

56 PROGRAMAJÁNLÓ

58 JEGYEK, BÉRLETEK

60 NOVEMBERI MŰSOR

EMBERI ERŐFORRÁSOK
MINISZTERIUMA

A Körhinta, A föltámadás szomorúsága
és az Egri csillagok című előadások támogatója
a Nemzeti Kulturális Alap.

nka
Nemzeti
Kulturális Alap

FÓKUSZ • TRAGÉDIA 140

A 200 éve született Madách Imre fő művének,
Az ember tragédiájának 140 éve, 1883. szeptember 21-én
volt az ősbemutatója a Nemzeti Színházban.

A drámai költemény a megjelenésétől több mint
két évtizedet várt a bemutatóig. Mi volt a mű sorsa
a színpadig? Miként vitte sikerre a művet
Paulay Ede rendező a Nemzetiben? És másfél
évszázadot ugorva az időben: miként tanítható
a Tragédia a mai diákoknak?

Madách-projekt. 2023-ban a 10. Színházi Olimpia keretében 11 ország 200 diákja adta elő Az ember tragédiáját a Hajógyári-szigeten. Az előadást Vidnyánszky Attila rendezte | fotó: Szeidl Mariann

Kötettől a színpadig

Megjelenés után, ősbemutató előtt:
Madách és a Tragédia első két évtizede

A műveivel süket fülekre találó, de sikerre éhező Madách Imre *Az ember tragédiája* megjelenésével 1862-ben végre bekerült abba az irodalmi elitbe, amit addig csak a Pesttől távoli Sztregováról sóvárogva figyelt. Mindössze pár évnyi siker adatott meg az 1864-ben elhunyt költőnek. Mi történt a művel a megjelenéstől az 1883-as ősbemutatóig? Volt rá esély, hogy máig játszott főmű helyett pusztán irodalomtörténeti kuriózzummá váljon a Tragédia? Praznovszky Mihály irodalomtörténész arról a két évtizedről ír, ami alatt ez a kérdés eldőlt.

EGY MEREDÉK KIJELENTÉS

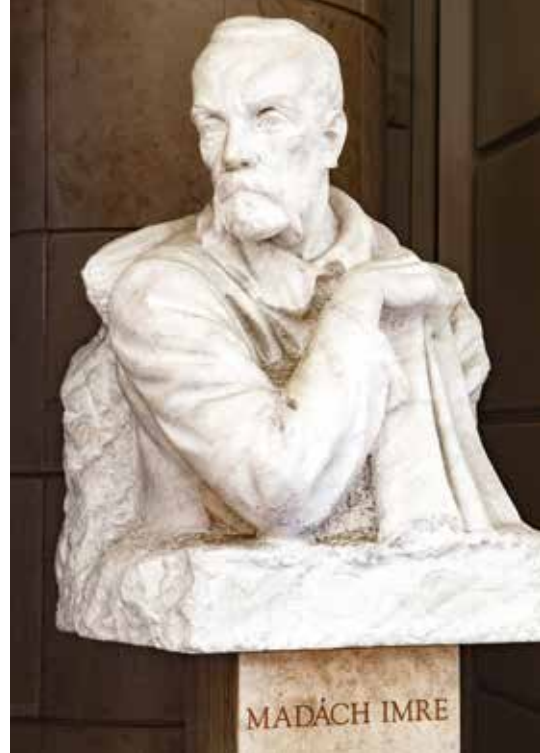
Olyan érzésem van, s ezt határozottan állítom: ha nincs a színházi ősbemutató 1883-ban a Nemzetiben, *Az ember tragédiája* közel sem kerül arra helyre, ahol most van, s marad is örökre a magyar és egyetemes kultúrában. Tudtak róla, olvashatták, de eltűnt a kor nagy irodalmi jelenségei és egyéniségei között: Arany, Jókai életműve eltakarta, Petőfi szibériai keresése szenzációsabb volt, a később feltűnő palóc tehetség, Madách földije, Mikszáth is háttérbe szorította – minden jel arra mutatott, hogy nyilvánvaló értékei mellett sem kerül az irodalmi kánon első sorába.

Nem vagyok ezzel az érzéssel egyedül. Kortárs tanúm erre a vélekedésre Rákosi Jenő, aki még 1883-ban, az ősbemutató évében is ezt írja a Budapesti Hírlapban: „Madách fényének hatását nem látom... hogy alkalomadtán dicsekedhetünk vele, hogy van egy mű irodalmunkban, melyet ugyan kevesen és ritkán olvasnak, melyről egészben fele annyit sem beszélnek, mint híres külföldi remekekről... Madách elhanyagolása vétek és kár egyaránt.”

A SIKER ELSŐ HÓNAPJAI

1862 januárjának első napjai még nem a *Tragédiáról*, hanem a *Mózesről* szóltak, noha nem tudták, hogy annak is Madách a szerzője. Ugyanis a Tudományos Akadémia szokásos drámapályázatának lejárt a beérkezési határideje, s a bírálók foglalkoztak a beérkezett pályaművekkel, köztük a *Mózes*szel. Nem értékelték, csak hírt adtak róla.

Igaz, január elsején Az Ország Tükre című lapban tudnak róla, hogy a *Tragédia* a Kisfaludy Társaság kiadásában „mint becses könyvilletmény” most

Madách Imre mellszobra
a Nemzeti Színház előcsarnokában

„...A költemény... ím megjelent, közköz-
zen forog; s bár iránta, mint minden
nevezetesb tünemény iránt, a sajtóban
úgy, mint magán körökben, a kritikák-
ban, úgy mint az olvasóknál, többféle
lehet a vélekedés; azt az egyet ma már
bátran kérhetem: van e köztünk – nem
mondom e falak, de talán a két haza
határai közt – olvasó, ki Madách művét
irodalmunkra nézve kisebb-nagyobb
mértékben nyereségnek ne vallaná...”
Arany János (1862)

„Az eszme vissza- és visszatért, kísérté őt,
s keserű hangulatának fekete tükrében
fel-felvonultak előtte a képek és tanulsá-
gok, melyeket olvasmányából, a Bibliá-
ból, a világtörténelemből évek előtt, s
akkor még kitűzött cél nélkül, vont el,
s melyekre pesszimista kedélye most
rávitelesen süté az igazság bélyegét.”
Bérczy Károly (1866)

„Ő az ellágyulás és filozófiai elmélkedés,
mély megatottság és keserű gúny
vegyületének költője, amelyek egymást
élesztik és mérséklük. Küzd magával, az
érzések és eszmék súlyával, a nyelv és
verselés nyűgeivel.”

Gyulai Pál (1880)

indult útjára az olvasókhoz. Így tehát egészen biztos, hogy a kötet 1861 végén már kikerül a sajtóból (ahogy akkori-ban fogalmaztak, ma már így mondanánk: a nyomdából), s csak pár nap múlva, az ünnepek után kezdik postázni. Salamon Ferencé az első híradás dicsősége, aki ugyanebben a lapszámban írja, hogy már január 8-án a kezében volt a mű s elragadtatottan olvasta: „Eszmegazdagság és alkotásbeli művészet!... Arany, a Kisfaludy Társaság igazgatója talált meg egy jelest ki szerény elvonultságban tanult, tapasztalt, eszmélt és gondolkodott, mielőtt íróvá lett volna.” Tudjuk, pontosan ez történt!

Arany János, akinek Madách a *Tragédiát* elküldte, és aki először pár sor olvasása után félretette, majd – a magyar irodalom nagy szerencséjére –, újra elővette, végig javította, a verse-lés döccenéseit egyengette, tudta: remekmű született. Arany nagyban hozzájárult, hogy beinduljon az irodalmi gépezet. Már az első írásokban „magyar Faust”-nak nevezték, és voltak, akik tiltakoztak ez ellen. Mások kijelentették: a mű egyből a legnagyobbak közé emelte szerzőjét. Dux Adolf a Pester Lloydban már német fordításokat közöl az egyes színekből. A kor irodalmi elitjét tömörítő Kisfaludy Társaság tagjai közé jelöli a *Tragédia* költőjét, aki akkorra már életműve javát teljes visszhangtalanságban megalkotta.

VITÁK KÖZÖTT

Már az 1862. januári megjelenést követő első hetektől sorra születnek elemzések, ismertetések, bírálatok, komoly kritikai érdeklődés övezte a *Tragédiát*. Szász Károly költő és műfordító már részletezi a mű világirodalmi párhuzamait, s úgy véli, hogy az felveszi a versenyt Goethe, Byron, Shelley alkotásaival. Ez a megállapítása sokaknak nem tetszett. Egy jellemző fanyalgó mondat: „Az ember tragédiája írójának már többször érintett hibája, az erősebb gondolkodás, mint költői képzelés és alakítás”. Szász viszont úgy érzi, hogy „a Tragédia stílusa többnyire drámai”, azaz színpadra való. Madách levélben reagált Szász-nak megköszönve bírálatát, s kérte, pontosan jelölje meg, hol vannak azok a részek, amelyeken változtatni kellene (változtatott is). Reviczky Szevér fiatal kritikus elutasítja, hogy a *Tragédiát* pesszimiztának nevezzék, szerinte a műben „nem a csüg-gedtség, de az alapos előretörékvési remények jogosultságát látjuk az emberiség s annak egyes tagjai működési körében”. A Kronosz álnevű kritikus szerint a szerző „sem költő, sem phi-losoph, legkevésbé pedig vallásos ember”, szerinte a legsikerül-tebb szín a párizsi, a legkevésbé sikerült pedig a londoni. A leg-részletesebb kritika Erdélyi Jánostól jelent meg, aki számos kifogást emelt, többek között, hogy igazán az ördög komédiá-ja lenne a helyes cím, szerinte „a zárómondat bizalom-fogalma kevesebb mint a szeretet, tehát kevesebb, mint a keresztyén val-

lás nagy parancsa”. A mű ugyan költőileg szép munka, koncepciója viszont a *Faustot* utánozza, ami a „hazai önértetnek elég, nemzeti hiúságnak sok, kritikai igazságszolgáltatásnak kevés”. Madách ezzel a bírálattal foglalkozott a legtöbbet, barátainak is írt róla, meg Erdélyinek is: „Inkább írtam legyen rossz »Em-ber tragédiáját«, mellyben nagy s szent eszméket nem sikerült érvényre hoznom, mint jó Ördögi komédiát, mellyben azokat neveltségessé tettem.”

SIKEREK ÉS TERVEK

Madáchnak a *Tragédia* megjelenésétől az 1864-ben bekövetkezett haláláig három rendkívül sikeres év adatik meg. Megjele-nik a második, javított kiadás, amely most már a közönséghez is eljut, nemcsak a Kisfaludy Társaság tagjaihoz. Madáchot beválasztják a Magyar Tudományos Akadémia tagjai közé, de a székfoglalóját betegsége miatt már nem tudja elmondani, azt Bérczy Károly író-társ (az *Anyegin* első fordítója) és nógrádi barát olvassa fel helyette. Az értekezés nagyon is illeszkedik az életmű és életsors egészéhez (elég csak Madáchnak az anyjához fűződő ellentmondásos viszonyára, felbomlott házasságára, fe-leségének az örületig ívelő tragikus sorsára gondolni). A címe: *A nőről, különösen esztétikai szempontból*.

Külföldi lapok (elsősorban németek) ismertetik a *Tragédi-át*, majd a sajtóból folyamatosan értesül róla Madách is, hogy készül a mű teljes szövegének német fordítása (de Alexander Dietze munkáját már nem éli meg). Tudunk készülő francia fordításról (de nem ismerjük), orosz és szerb-horvát részletfor-dításokról is írnak a lapok.

A hazai újságok, alkalmi emlékkönyvek sorra jelentetnek meg Madách-tól verseket, elbeszélést, drámarészletet (*Tündér-álmom*). Arany János is többször közöl tőle verseket lapjában, a Koszorúban, mintha kárpótolni szeretné támogatottját a sok évi visszhangtalanságért. Tisztelgő poémákat is írnak a költőhöz. Elkészül a *Tragédia* ihlette első képzőművészeti alkotás, Than Mór hatalmas festménye az Úr jelenetről, amit könyvomat változatban is meg lehet vásárolni. Többször is hírt adtak a színpadra állítás gondolatáról. Molnár György, a sokat próbált színigazgató tervéről ez jelent meg: a *Tragédiát* „Mol-

nár a szellemalakokat előtűntető új párizsi géppel előadni szándékozik”. De erre alighanem nem volt elég anyagi ereje és rendezői tehetsége, így a produkció elmaradt.

A CSEND ÉVEI

Az egész nemzet meggyászolta Madách 1864. október 5-én bekövetkezett halálát. A nekrológokban részletesen értékelték a *Tragédiát* s annak jelentőségét, kiemelték, hogy ragyogó politikusi pálya várt volna rá, s fájalták, mi minden jöhetett volna még létre a sztregovai oroszlanbarlangban – de aztán hosszú csend következett. Bérczy Károly 1866-ban fontos emlékbeszédben értékelte az életművet, s mutatta be a szerzőt, s ettől kezdve majd ez a munka lesz minden további ismertetés ősforrása. 1869-ben megjelenik a harmadik kiadás, tíz esztendő múltán a negyedik. Toldy Ferenc nagy költészeti összefoglalójában 1876-ban ismerteti Madáchot és a *Tragédiából* közöl részleteket. De ezek egyike sem jut el az olvasók széles rétegéhez, csak szűk szakma ismeri és olvassa. Egy-egy kisebb dolgozat születik ezekben az években, többen is a nő szerepét elemzik a *Tragédiában*, újra csak előkerül a Faust-motívum, irodalmi antológiában is helyet kapnak részletek, többnyire vidéki lapokban jelennek meg jóindulatú elmélkedések.

ÚJRAFELFEDEZÉS ÉS ŐSBEMUTATÓ

Az első jelentős fordulat, Madách újrafelfedezése a korszak nagy kritikusához és irodalomtörténészéhez, Gyulai Pálhoz köthető, aki 1880-ban három nagy kötetben adta ki Madách összes műveit, közvetlen forrásul felhasználva a sztregovai otthonban megmaradt irodalmi hagyatékot. Igaz, pontatlan és töredékes kiadás ez még, de az első jelentős nagy felmutatása az életműnek. Ebben benne vannak a drámák és drámatörzsdékek, a versek, tanulmányok, politikai írások, egy elbeszélés, néhány levél – a kortárs olvasók meglepve láthatták, milyen gazdag és jelentős a madáchi életmű. Ezekben az években néhány idegen nyelvű értékelés, kevésbé értő és jelentős elemzés is megjelenik a hazai újságokban. A budapesti és a kolozsvári egyetemeken egy-egy szemeszterben foglalkoznak a *Tragédiával*. A szülőföld pedig egy emlékszobor felállítását tervezi.

Aztán 1883. február 9-én a Budapesti Hírlap olvasói arról értesülhettek, hogy Paulay Ede, a Nemzeti Színház igazgatója színpadra alkalmazta *Az ember tragédiáját*.

A mű sorsa innen már színháztörténet (is).

PRAZNOVSZKY MIHÁLY

Emlékszoba a sztregovai kúriában

Az ősbemutatóról nem maradt fenn fénykép. Ez az egyetlen fotó, amely a Tragédia beállított nyitóképét mutatja.

Játszhatatlannak mondták, mégis siker lett

140 éve volt Az ember tragédiája ősbemutatója a Nemzeti Színházban

A premierre óriási érdeklődés mellett került sor, és „hatalmasan sikerült”. Paulay Ede, a Nemzeti Színház igazgató-rendezője az előadás irodalmi megalapozásától a látvány érdekében a legkorszerűbb technikai vívmányok bevetéséig mindent megtett: Madách művét akarta klasszikusok között szunnyadó alkotásból a magyar kultúra eleven részévé emelni. Az 1883. szeptember 21-i ősbemutatót idézi fel Mikita Gábor színháztörténész.

Két évvel azután, hogy Arany János 1861-ben megismertette Madách Imre drámai költeményét a Kisfaludy Társaság közönségével, s megjelentek az első kiadások, a Vasárnapi Ujság hírül adta, hogy a művet „Molnár (György) a budai színházban színtrehozni szándékozik, mégpedig a szellemeket előtűntető gép alkalmazása mellett”. A látványos és közönségsalogató előadásairól nevezetes rendező bemutatója azonban elmaradt. A könyvdrámának minősített darab csak a budapesti Nemzeti Színház igazgatója, Paulay Ede által indított magyar drámatörténeti ciklus részeként kerülhetett színre 1883-ban. (Paulay vitte színre a *Tragédia* mellett ugyancsak színrevihetetlennek tartott *Csongor és Tündét* is 1879-ben.)

AGGÁLYOK ÉS TERVEK

Az igazgatónak meg kellett küzdenie az időközben klasszikussá vált mű bemutatásért: „Nem sokat várt azonban a darabtól

Podmaniczky Frigyes intendáns, aki azt mondta: nem jó befektetés, ha erre az előadásra áldoznak, és költségekre megszavazott 1500 forintot. Istenem, 1500 forint akkor nagyobb pénz volt, mint ma, de mégis... olyan darab kiállításához, mint amilyen Madách tragédiája, édeskevs – megtettünk mindent, amit a kevés pénzből lehetett” – emlékezett Gyenes László színész, aki az ősbemutató Luciferje volt, és még 1924-ben is ő alakította a Nemzetiben ezt a szerepet.

Paulay a bemutató fontosságát érezve a premier előtt ismertette elképzeléseit, többek között előadást tartott a korszak irodalmi életének legmagasabb grémiumának számító Kisfaludy Társaságban. Paulay tudta: ha ez a jeles társaság elfogadja a színpadi koncepciót és az azzal járó húzásokat, összevonásokat – vagyis a műalkotásba való beleavatkozást – akkor egy sor támadásnak már előre kihúzza a méregfogát. A Fővárosi Lapok hasábjain is megjelentek Paulay érvei: „Az ember tragédiájá-

nak színrehozatalára nézve nagy befolyást gyakorolt rám a »Faust«-tal való összehasonlítás. (...) a színpad követelményeinek nem áldoztam fel a költemény semmi organikus részét, semmi drámai szépségét; viszont mellőztem azt, amit az előadás által különben is elevenebbé válандó cselekvény hatására fölöslegesnek, vagy fárasztónak, s e miatt könnyen untatónak, vagy általában színpadon előadhatatlannak gondoltam (...) A kiállításban középutat választottam a szükséges és fölösleges közt. Díszes, de nem csillogó keretet terveztem a képekhez. Sehol sem akartam külső fénnel vonni el a figyelmet a költeménytől, de törekedtem mindent előállítani, ami világosabbá, könnyen érthetővé teheti.

A próbák augusztus közepén kezdődtek, az egy hónapnyi próbaidőszakra a korabeli sajtó rácsodálkozott, akkoriban ez ugyanis meglepően soknak számított, ahogy az intendáns Podmaniczky is megfogalmazta: „*egy erélyes és körültekintő igazgató vezetése alatt két és fél-bárom hét alatt a legnehezebb darab is lemehet.*” Az olvasópróbáról így számolt be Prielle Kornélia, a Nemzeti egyik meghatározó színésznője: „*Paulay személyesen megbívt az 'Ember tragédiája' felolvasására, úgy, hogy mint azt már scenírozta. Három órásszáig, és véghetetlen gyönyörűen olvasta, néha játszta. (...) Egy pompás vacsora végezte be az estét, és éjjelkor jöttünk haza.*” A neves színésznő a londoni szín Egy asszony szerepét kapta meg. Ez is mutatta, hogy a legkisebb szerepekben is a legjobb erőket kívánták felvonultatni. A színésznő pedig a hozzá méltatlan kis feladat vállalásával jelezte, hogy a társulat a legnagyobb művészi alázattal és odaadással közelít Madách remekéhez.

A LÁTVÁNY ÉRDEKÉBEN

A szokástól eltérően nemcsak a meglévő díszletekből, festett hátterekből válogattak az ősbemutatóhoz, hanem új díszleteket készítettek a keretjüket, valamint a falanszter és az eszkimójelenetekhez, de újdonság volt az is, hogy a meglévő díszletelemeket teljesen újszerűen ötvözve hozzáigazították a darab adott jeleneteihez. Lehman Mór korábbi klasszicista stílusú díszletei mellé a rendező maga készített vázlatokat, melyeket Hirsch Gyula és Pannraft Ágost díszletfestők a történeti naturalizmus jegyében festettek meg. Paulay az akkor uralkodó historizmus gyakorlatát követte, mindegyik helyszínt a történeti hűség elvárásaihoz igazította. A látvány megteremtésében a festett függönyök és a háromdimenziós díszletek (így például a falanszter forgó gépei) mellett főszerephez jutottak a scenikai trükkök (így a Föld szelleme tűkörben jelent meg). Meghatározóak és nagy hatásúak voltak a világítási effektusok, utóbbit a Bécsből hozott világítási berendezés maximális kihasználása tette lehetővé (többek között szokatlan módon a színpadra helyezett villanykörtevel a paradicsomi színben). A Drezdából hozott diaporámaszerű hatást keltő gépekkel pedig természeti mozgásokat (felhők vonulása, vízhullámszáz, napszakváltás) tudtak érzékeltetni. Forgószínpad még nem volt, így tengert ábrázoló függönnyt használtak, hogy amögött történhessen meg színenként az átdíszletezés. Működött a sülyesztő is, például Lucifer eltüntetésénél.

A jelmezek összeválogatását, az újak kivitelezését is Paulay irányította, ő tervezte a férfi főszereplők ruháit. Éva kosztümjeit a népszerű festő, Feszty Árpád tervezte és ötv. Lengyel Gézá né utcai műhelyében varrták meg: „*A paradicsomi ruhához (tricot, fügefalevelekkel és virágokkal) kelme nem sok kellett; a második képben is csak kecskebőrruha; az egyiptomi rabszolganőéhez meg sötét-barna szőrzubbony, de már a Miltiades-*

Éva: Jászai Mari

Ádám: Nagy Imre

Lucifer: Gyenes László

„A színházhoz mentem, de nem dolgoztam semmit. A lapokat olvastam el. Általában meg lehetek elégedve a kritikával.

„Jól szceníroztam és jól rendeztem” (Részletek Paulay Ede naplójából)

AUGUSZTUS

18. SZOMBAT Elolvastam a színpadon az „Ember tragédiája”-t. Nagy hatást tett. 21. KEDD. 9 h kezdtem el az „Ember tragédiája”-nak első próbáját.

SEPTEMBER

2. VASÁRNAP. Erkel Gyula jelentette, hogy készen van az „Ember tragédiája” zenéjével. 11. KEDD. Már kezd alakot ölteni. Az előadók is el vannak ragadtatva. Nagy sikert remélek. 15. SZOMBAT. 10-kor az első nagy főpróba. Mindinkább bízom a sikerben. 16. VASÁRNAP. 10-kor olvastam a Petőfi-társaság ülésén az „Ember tragédiája a színpadon” című ismertetésemet. Nagy volt a külső hatás. Majd meglátom, mit írnak a lapok. Énnekem, mint igazgatónak volt érdekemben a felolvasás, hogy foglalkozzék vele a közönség és irodalom, és azt hiszem, e célnak el is értem. 17. HÉTFŐ. Próbát követően végeztem Jászaival az „Ember tragédiája”-ra nézve. 500 forintot ígértem neki az öltözetekre. Meg van elégedve. 20. CSÜTÖRTÖK. 12 órakor a színpadon összegyűjtöttem a karokat és megdicsértem a tegnapi jelmezes próbáért. Igen jól esett nekik. Megéljeneztek. A pénztárnál ezalatt kapkodták holnapra a jegyeket. Nem volt nyugtom sehol, nagyon izgatott voltam a holnapi előadás miatt. 21. PÉNTEK. Rám virradt végre a nagy nap. Jártam, keltem egész délelőtt, nem volt nyugtom. Végignéztam az öltözőkben az összes

Két oldal Paulay Ede rendezői példányából

ruházatot. 6 órakor megkezdődött a nyitány. Telt ház, gyönyörű közönség mindenki arcán a várakozás és kíváncsiság izgatottsága. A nyitány hosszú és fárasztó volt. Végre felment a függöny, a három előjátéki kép roppant hatást idézett elő. Az egész ház tapsolt és hívott, végre kimentem, kétszer egymás után. A siker el volt döntve és képről-képre fokozódott. A párisi jelenet után egy kis zavart okozott, hogy a függönyt nem eresztették le. A sugó tévedése volt. De a közönség nem vette észre, oly nagy volt a Marsellaise hatása, mely végig megmaradt ugyan, de a későbbi képek már nem nyújtanak alkalmat a kitörésekre, mint az előbbieik. Az „Ember tragédiája” hatalmasan sikerült. Előadás után bankettet rendez-

tek az írók tiszteletére. Jelen voltak: Podmaniczky, Gyulai, Beöthy Zsolt, Vadnay, Győri, Visi, Bartók, Mikszáth, Csiky, Ábrányi Kornél és Emil, Rákosi, Szépfaludi, Újházi, Bercsenyi, Gyenes, Vizvári, Földényi, Benedek. 22. SZOMBAT. A színházhoz mentem, de nem dolgoztam semmit. A lapokat olvastam el. Általában meg lehetek elégedve a kritikával. 25. KEDD. Némely lap az „Ember tragédiája” szcenírozását egyik-másik képben másképp szerette volna. Elhiszem. Nekem is fáj, amit kihúztam belőle. De hogy adhattam volna az egészet? Hogy más egyebet húzott volna ki, mint én, azt is megengedem. Ahány fej, annyi vélemény. De én maradok abban a meggyőződésben, hogy jól szceníroztam és jól rendeztem.

PAULAY EDE

(Tokaj, 1836. március 15. – Budapest, 1894. március 12.)

Érettségi vizsgáit halasztva, 1852 nyarán állt színésznek. Miskolcon lépett először színpadra, majd megfordult Kassán, Szegeden, Debrecenben, Győrött, Kolozsvárott. 1863-ban szerződött a budapesti Nemzeti Színház, ahol színészként a Bánk bán és a Hamlet címszerepében, rendezőként 1868-ban a Hamlet – Arany János új fordításának – színrevitelével mutatkozott be. 1878-tól igazgatóként ő tudta elsőként érvényre juttatni, iránymutatóként magas színvonalon megteremteni a nemzeti színházi „eszmét”. A Színitanoda tanáráként, titkárként, igazgatójaként, majd az 1893-ban megalapított Színművészeti Akadémia első igazgatójaként, valamint *A színészet elmélete* című könyvével jelentős szerepet vállalt a hazai színészképzés megteremtésében. Jegyzője volt a nemzeti színházi takarékegyletnek, választmányi tag a Nyugdíjintézetben. Alapítója és pénztárnoka a Petőfi Társaságnak, tagja volt a Kisfaludy Társaságnak, elnöke az Írók és Művészek Társaságának.

nejének görög ruhája pompás volt: fehér kasmír tunika s sötétkék posztó-palást, szélén sárga brokát selyem kivarrással. A római öltöny fehér kasmírját is vörös bársonnyal, arany szálakkal varrták ki s drágaköves kapocs s aranyozott öv járult hozzá. Nagyon jellemző az Izaura fehér ruhája is s drága a Keplerné udvari öltözeke: fekete plüsből készült felső öltöny, fehér selyem szoknya, ékköves öv, széles karamú kalap sárga tollal. A marquisne rococo ruhája szintén korhű jelmez”. Ugyanitt az Árvay-cég által készített négyszáz (!) új jelmezről is olvashatunk, de a visszaemlékezések szerint a jelmezek nagy részét a meglévőkből alakították át.

KIHAGYÁSOK, ÖSSZEVONÁSOK

Négyórás lett végül az előadás, a megszokott fél nyolchoz képest fél hétkor kezdődött és 11 óráig tartott. Ez is csak úgy volt lehetséges, hogy számos összevonást, rövidítést alkalmazott Paulay, de a beavatkozásoknak más okai is voltak: *„Kihagytam mindjárt az első színben a csillagömbök, üstökösök és ködcsillagok elvonulását az Úr trónja előtt. Az ilyesmi színpadon mutogatva, csak nagyon kisszerű képzetet támaszthat a nézőben a valóság roppant nagyszerűsége felől! Azt tartom, hogy amit a színpadon nem lehet a valószínűség meggyőző látszatával mutatni, azt jobb elhagyni, vagy csak elbeszélteni.”* A rendező a feljegyzéseiben sorra vette és magyarázta a számtalan beavatkozását: összevonta a két prágai színt, elhagyta Ádám Luciferrel repülését az űrben, a londoni szín szenvedte el a legtöbb beavatkozást: ebből a hamis ékszerek szálát húzta ki, mivel az túlságosan emlékeztette Goethe Faustjára, és *„a végső csoportosulást egészen meg kellett változtatnom. Bármily szép és költői az a gondolat, hogy a vásári tömkelegben föllépett egyének mind egy tátongó síron ásnak, körülutancolják s aztán egymásután beléugornak, de egy csomó ember folytonos ugrálása okvetlenül épp ellenkezőjét idézi elő a célzott hatásnak s itt csakugyan kénytelen voltam engedni a színpad korlátainak s feláldozni egy magában igen szép részletet.”* Az előadásokon a legnagyobb hatást a francia képben a *Marseillaise* eléneklése váltotta ki, a közönség rendszeresen meg is ismételtette.

SZTÁRPARADÉ ÉS LÁTVÁNYOSSÁG

Ádámot a hősszerelmes szerepkörben működő és nagyon népszerű Nagy Imre játszotta – a kritikák alapján korrekten. Az ő alakítását követve a későbbi Ádámok sokáig hősi karakterként formálták meg a figurát. Lucifert az intrikus szerepkörben foglalkoztatott – ezúttal hullámozó alakítást nyújtó – Gyenes Lászlóra osztotta Paulay, negatív alakként értelmezve a lázadó angyalt, noha már a korabeli kritika is kiemelte, hogy *„ez a Lucifer nem is oly mesterien írt ördögi alak, mint a Goethe Mefistofelese, amehelyről származott. Noha az embert akarja megrontani, olykor mentorává válik.”* Az Évát megformáló Jászai Mariról felsőfokon írtak, de a részletesebb beszámolók szerint az ő játéka sem volt kiegyensúlyozott. A legnagyobb sikereit görög hősnőként élő színésznő éppen a görög képben volt színtelen. S kevésbé volt hiteles a londoni szín lányaként, a párizsi szín márkinőjeként. Leghatásosabbat a párizsi kép pórlányaként és a falanszter színben a gyermekéért küzdő anya szerepében alakított.

Éltek a szerepösszevonások gyakorlatával: Latabár Kálmán (a színészdinasztia-alapító Endre fia és a „Latyi” nagyapja) egyaránt volt athéni, bizánci, párizsi polgár, Újházi Ede Péter apostol, Level, Platon. A híradások így is nyolcvanöt és több mint száz fő közé tették a szereplőgárda számát. A hatás megteremtésében végig kulcsfontosságú volt a szokatlanul nagy létszámú statisztéria: az egyiptomi képben harmincnégy egyiptomi munkás, hat felügyelő, nyolc gyermek szerepelt, a bizánci képben tizennyolc keresztes vitéz mellett nyolc patriarchai katona, négy trónszékvívó, tíz cretnek lépett színre.

A Nemzeti társulata 1884-ben, jobb szélén kalapban Paulay | az illusztrációk forrása: OSZMI, OSZK, Nemzeti Színház archívuma

Az Urat háromszögben lévő szem jelképezte, körötte mindenütt hármass csoportosításban trombitás és hárfás női angyalok álltak, a festett függönyt ugyancsak angyalok népesítették be, s a főangyalokat is színésznők formálták. A szimmetrikusan elrendezett teret kék, rózsaszín és fehér fátolyfüggönyökkel tagolták, az egyetlen férfi, Lucifer pedig külön kis „földgömbszelvényen” állt. A későbbiekben sokoldalúan tagolt, aszimmetrikus terekkel dolgozott a rendező, így például az egyiptomi képben a színpadot mélységében osztotta ketté, elől a fáraó trónjával, hátul festett piramisfüggönnyel és emelvényekkel.

A NAGY NAP

A közönség nagy várakozással készült a szeptember 24-i ősbemutatóra. „A köztis függöny felgördül, és ott van előttünk az égi birodalom prospektje, a valóságos ég, ujjongó gyerekseregével, a szívárvánnyal és napsugarakkal keresztezett boldog égi mezőkkel. E jelenet áttetszőségét még emeli néhány könnyed gazefüggöny, melyek mindent mintha egy ritkás ködön csillogtatnának keresztül. Pompás, a háttérből hangzó kórusok, elektromos fények, szimmetrikus amfi-teatrikus elrendezés egy pillanatra a magasabb világ illúzióját keltik” – számolt be a monumentális kezdésről, a „vakító fényű és pompájú mennyország”-ról a Pester Lloyd kritikusa.

A Pesti Napló beszámolója szerint: „a szünidő eltelté óta még egyszer sem volt annyira telve a nézőtér, mint tegnap este. S ez a nagy közönség négy óra hosszan át szakadatlan figyelemmel nézte ama nagy történeti tablók életeleenségét, melyek némelyikéhez szűk a mi színpadunk. (...) a meg-megújuló zajban, föl-fölmerülő érdeklődésben, hullámozó izgalomban” telt az este, „a fiatalág korlátlan tetszészaja túlsapott nem egyszer batárán (...) általános volt az el-

ismerés, főleg Paulay iránt. Mindjárt a harmadik kép után zajosan tapsolták ki kétszer. Később is kibiútták a főbb szereplőkkel.”

A felfokozott érdeklődés a későbbiekben sem csökkent: „a közönség (...) kopogtatott a drámai igazgató ajtaján, hogy az »Ember tragédiájá«-t ne hagyja el egy álló bétíg (a múlt vasárnaptól a jövő vasárnapig) pihenni, hanem adassa elő hétközben is” – számolt be a Fővárosi Lapok. A későbbi összegzés szerint pedig a „premier 1028 forint 30 krajcárt jövedelmezett a színháznak, ami az akkori időkben szenzációs eredmény volt. Ez évben még 11-szer került színre. A következő évben a szereposztásban változás áll be, amennyiben Nagy Imre szerepét Szacsavay Imre veszi át. 1884-ben összesen 9 előadást ért meg a tragédia. Az utolsó előadáskor Jászai szerepét Fáy Szeréna vette át. A 3-ik esztendő már rekordot jelent, amennyiben 19 ízben került színre. 1886-ban csak 10-szer játszották, ez év december 26-án jubiláris előadásra is kitiűzték, ekkor 50-edszer volt műsoron.” A 100. előadást 1894. május 13-án tartották az ősbemutató két férfi főszereplője, Nagy Imre és Gyenes László mellett Évát Fáy Szeréna alakította.

Vidéken a pesti premier után fél évvel indult diadalútjára a dráma. Egy nap különbséggel, 1884. február 27- és 28-án tűzte műsorára a művet a vidék két Nemzeti Színháza: Kolozsvárott a rendező E. Kovács Gyula Ádámot is megformálta, Lucifer Szentgyörgyi István volt. Évát vendégként Jászai alakította. Miskolcon hasonlóképp a rendező-igazgató Geröffy Andor vállalta magára Ádám szerepét, Éva Batori Ilona, Lucifer Széless József volt. Ettől kezdve Madách műve országsszerte folyamatosan műsoron volt, a Paulay-féle megoldásokat követve.

MIKITA GÁBOR

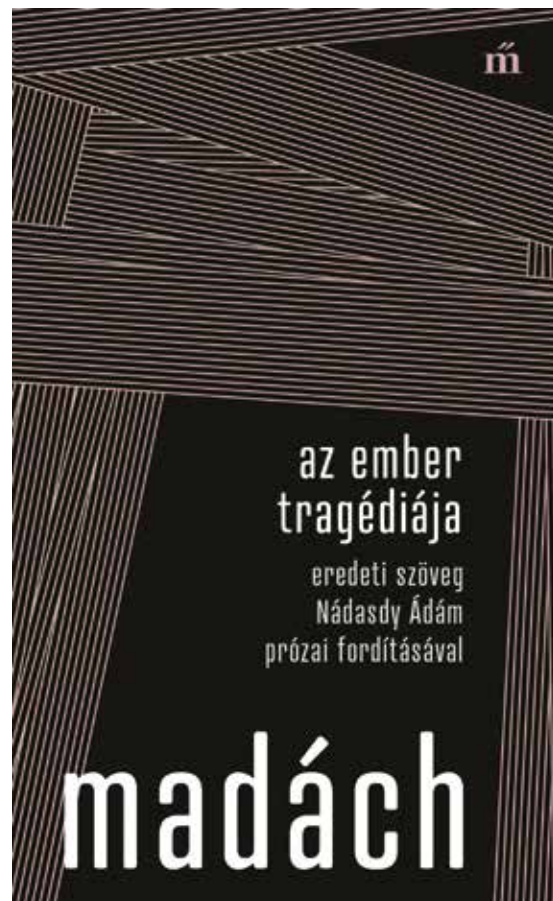
**„A tudós nyelvész és költő Nádasdy Ádám
a Csongor és Tünde, a Bánk bán után –
Madách Imre születésének 200., ünnepi
évében – Az ember tragédiájának 'magyarról
magyarra fordítását' jelentette meg:
a költeményt prózai szövegbe ültette át.**

Lapos puska

Be merjük-e vallani (elégg csak magunknak), hogy bizony nem mindent/sok mindent nem értünk *Az ember tragédiájából*. Kiki a maga lelkiismerete és (iskolai, olvasmány- és színházi) emlékei szerint megválaszolhatja ezt a kérdést. A magam nevében tudok nyilatkozni: az új magyar-magyar fordítást kézbe véve még határozottabban szembesültem hiányosságaimmal (és persze kárpótlást is kaptam bőven).

A tudós nyelvész és költő Nádasdy Ádám a *Csongor és Tünde*, a *Bánk bán* után – Madách Imre születésének 200., ünnepi évében – *Az ember tragédiájának* „magyarról magyarra fordítását” jelentette meg: a költeményt prózai szövegbe ültette át. A fordítás – ami az eredeti szöveggel párhuzamosan, az oldalpárok szemközti oldalán olvasható – minden tekintetben *prózai*. Nem ritmizált, skandalizáló költői szöveg, hanem folyó és köznyelvi. Nádasdy maga mondja szellemes előszavában: „egyik célom éppen, hogy megmutassam, milyen szépen, emelkedetten fejezi ki Madách azt, amit lehetne laposan is.” Vagyis nem műfordítás! A fordító nem költői megformáltságra törekszik, hanem arra, hogy az eredeti szöveg értelmét minél hűebben adja vissza mai nyelven. Minden olyan alkalommal meghökkentem persze, amikor a „golden line”-okhoz, a nagy, a sokat idézett, a köztudatba beivódott mondatokhoz értem, hogy csak az utolsót említsem: „Megmondtam, ember: küzdened kell, és bíznod erősen!”

Az eredeti olvasása közben élvezettel puskáztam Nádasdy „lapos” verziójából, és közben egy régi kedves nyelvi élményem jutott eszembe. Németszakosként és leendő fordítóként szívesen vettem kézbe „párhuzamos” könyveket (Kafkától *Az átváltozást* vagy Zweigtől a *Sakknovellát*), amikben németül olvastam a szöveget az egyik, magyarul a szemközti oldalon. Meghatározó élmény volt: úgy éreztem, hogy értem a németül olvasott szöveget, majd átpillantottam a magyar oldalra, hirtelen tovább nyílt a megértés horizontja... Mert magyarul *minden szót* értettem, ezért pontosabb, sőt gazdagabb lett az olvasat,

hiszen a szavak, kifejezések árnyalatai, összefüggései sokkal tágabbak az anyanyelvemen. De lehet ez így akkor is, ha egy magyar szöveg van magyarra fordítva? Költeményből prózába?

Németországban is vitát váltott ki, amikor megjelent a *Faust* mai német nyelven (ott párhuzamos szövegkiadásról nem tudok). A neten Shakespeare összes művének modern angol fordítása olvasható párhuzamosan az eredetivel. A cél, mint írják: hogy mindenki megértse. (Idősebb angol ismerősöm mondja, hogy annak idején ilyen nem volt, és diákként bizony ők is küzdöttek klasszikusokkal.)

Hogy ezzel a fordítással Nádasdy vajon megspórolja-e az olvasó erőfeszítését, hogy ő maga derítse ki a mű bölcséleti-tudományos igényű, sok régies kifejezést használó, a verset költelmei miatt bonyolult sorainak értelmét? Hogy lábjegyzeterdő helyett szabad-e egyetlen lehetséges verziót rögzíteni? Hogy nem az anyanyelvi olvasó lenézése ez? Hogy a tanárok akarják-e, tudják-e majd használni? Hogy játszható-e a szöveg színházban – ahogy a budapesti Katona már tett is kísérletet erre?

A kérdések sorát még lehet szaporítani. Érdemes lenne ezekről beszélgetni, vitázni, és eközben a szerzőt és művét éltetni. Kár (vagy szerencse?), hogy Madáchot már nem tudjuk megkérdezni.

KORNYA ISTVÁN

Közös élmény

Így tanítom én Az ember tragédiáját

Hogyan lehet öt-nyolc órában Madách emberiségkölteményét bemutatni, megismertetni, értelmezni és megszerettetni a középiskolában? Hauber Károlyt, a pápai Türr István Gimnázium magyartanárát, számos oktatást segítő könyv szerzőjét arra kértük, avasson be miket: hogyan tanítja ő Az ember tragédiáját?

József Attila után szabadon: irodalomtanár vagyok, mit érdekelne engem az irodalom önmagában? Engem az emberi létezés foglalkoztat. Azt igyekszem közel vinni tanítványaimhoz az irodalom segítségével.

MŰVÉSZET ÉS VALÓSÁG

Gimnáziumban ugyanis már főként azért tanítunk irodalmat, hogy jobban megértsük a világot és önmagunkat. Azért foglalkozunk a művekkel, hogy megsokszorozzuk élményeinket, gondolatban újra és újra átéljük az emberi sors tragikumát és szépségét: a magányt és a szerelmet, a boldogtalanságot és a beteljesülést, az öregség kínjait és az ifjúság örömeit. Végso soron pedig azért, hogy ne konzumidiótává vagy divatmájomná, celebbé vagy megmondóemberré, haszonlesővé vagy karrierlovaggá akarjunk lenni, hanem derék emberré; olyan személyiséggé, aki az emberszeretben, a családszeretben, a hazaszeretben és a munkaszeretben kívánja kiteljesíteni önmagát.

Minden nagy mű „egy-egy lehetséges állásfoglalás a világgal szemben, amelybe kivetett bennünket valamely ismeretlen erő” – írja Babits, magyar nyelven pedig az egyik legmélyebb, legsúlyosabb állásfoglalás *Az ember tragédiája*.

Régóta szerepel a tantervben is. Kötelező olvasmány, és minimum öt óra erejéig tananyag az új Nemzeti Alaptanterv (NAT) előírásai szerint is. Ám az eredmény attól függ: sikerül-e tartalommal megtöltenünk azt az 5-8 tanórát, amelyet erre fordíthatunk. Embert próbáló feladat ez, az egyik legnehezebb az irodalomtanár pályáján. De az egyik legszebb is. Ha sikerül, miután megismertük a *Tragédia* világát, erősebb lélekkel térhetünk vissza a valóságba. Elvégre – ahogy Oscar Wilde írja – „azért van a művészet, hogy tönkre ne tegyen a valóság”.

Akár Lucifer, én sem adhatok mást, csak mi lényegem. Magyartanárként arról tudok beszámolni, én hogyan igyekszem közel vinni ezt a művet a diákokhoz.

ELŐKÉSZÍTÉS ÉS ÉLMÉNYSZERZÉS

Bevezetőül röviden beszélek Madáchról és főművéről. De sokszor szóba kerül korábban is, hiszen volt már előtte Dante, Goethe, s közvetlenül megelőzte Vörösmarty, Arany – szerzők, akiknél önkéntelenül is utalok rá. A Dante poklában szenvedő Odüsszeusz és Goethe Faustja közeli rokonságban áll Ádám-mal. Hasonló dilemmákkal viaskodva a küzdésben találja meg az élet értelmét a *Gondolatok a könyvtárban* beszélője is. Arany verseiben és balladáiban pedig ott izzik minden olyan probléma, amely a *Tragédiában* is megjelenik, sőt a *Hid-avatás* haláltáncát minden bizonnyal a Londoni szín befejező jelenete inspirálta.

Az előkészítés után jön az élményszerzés, mert az elemzés másként elképzelhetetlen. Ahogy Németh G. Béla mondta: „Amíg nincs élményem egy műről... addig nincs, mit értelmez-zek”. Amikor csak lehet, a közös élményt részesítem előnyben. A novellát vagy a verset felolvasom, vagy meghallgatjuk, a drámát megnézzük. Nem mondom le erről *Az ember tragédiájának* tanításakor sem. Leggyakrabban a Szinetár Miklós rendezte 1969-es tévéfilmet tekintjük meg diákjainkkal. Ez hűségesen követi az eredeti művet, és nem nyit olyan távlatokat, mint például Jankovics Marcell animációs filmje vagy a Nemzeti Szín-

**„Tizenöt szín jó száz oldalon. Benne
íroniával átszőtt tragikus pátosszal
műalkotássá formálva az ember múltja,
jelene és jövője. Drámai jambusaiban
lelkesültség és kétségbeesés lüktet, s
közben számtalan bölcs mondás készletet
bennünket töprengésre...
Mit kezdjünk vele?**

ház 2002-es nyitóelőadása. Nem használom Nádasdy Ádám átiratát sem, hiszen Madách nyelvét és a magam tragédiaértelmezését akarom közel vinni a diákokhoz, amely persze még tanítása közben is alakul-módosul.

MÓDSZEREK ÉS MUNKAFORMÁK

Láttuk filmen az alkotást, de kezünkben ott van könyvalakban is: tizenöt szín jó száz oldalon. Benne íroniával átszőtt tragikus pátosszal műalkotássá formálva az ember múltja, jelene és jövője. Drámai jambusaiban lelkesültség és kétségbeesés lüktet, s közben számtalan bölcs mondás készletet bennünket töprengésre... Mit kezdjünk vele? Úgy tapasztaltam: több módszer és több forma együttes alkalmazása a leggyümölcsözőbb itt.

Van olyan anyagrészt, amelyhez tanári magyarázattal juthatunk el a legkönnyebben; kérdeve kifejtő módon persze, bevonva a diákokat is a gondolkodásba. Ide tartozik a *Tragédia* eszmei hátterének megvilágítása (romantikus liberalizmus, pozitívizmus, vitalizmus) vagy műfajának jellemzése (drámai költemény). De ide sorolható a mű felépítése (keretszín, történelmi szín) vagy a keretszín szerepének vizsgálata is.

Akadnak aztán témák, amikor úgy cselekszünk helyesen, ha a diákoknak adjuk át a szót. A történelmi szín jó részét célszerű vállalkozó szellemű tanulókra bízni, akik otthon felkészülnek belőle, PPT-t készítenek, amelynek segítségével 5-6 percben felidézük és értelmezik mondjuk az Egyiptomi, az Athéni, a Római, a Konstantinápolyi vagy a Párizsi színt.

Néhány szín esetében a csoportmunka lehet a legcélravezetőbb; több időt vesz ugyan igénybe, de megéri a befektetést. Ezt leggyakrabban a Londoni vagy a Falanszter szín tanításakor szoktam alkalmazni. Előbbi az író jelenével szembesít bennünket; olyan világot mutat be, amelyben a pénz az úr – minden áruvá válik. Utóbbi a jövőről szól, ahol a tudomány veszi át az irányítást, s a kézzel fogható hasznosság jegyében formálja át a földet: nincs művészet, nincs haza, nincs szerelem – és nincsen egyéniség sem, névtelen tömegember lesz Platónból, Michelangelóból és Lutherból... Mindkét szín fölöttébb érdekes, és szá-

mos lehetőséget kínál a ma világával való szembenézésre. Ehhez csupán jó kérdésekre, ügyes feladatokra van szükség. Megéri mozgósítanunk a drámapedagógia eszköztárát is. Egy jellemző élőképfelépítés megformálása, egy kiscsoportos improvizáció vagy egy szereplő gondolatainak megszólaltatása igazi közös élményhez vezethet... Könnyű utána összegezni a tanulságokat is.

A legnagyobb falat mindazonáltal a *Tragédia* jelentéssugallatának a megbeszélése. Ez az utolsó színen alapul. Megvallom, hogy itt fölöttébb maradi vagyok. Újra elolvassuk ezt a részt, megbeszélése pedig frontális munkában zajlik. Szilárdan fogom a gyeplőt, hogy megfejtessük és a magunk számára lefordíthassuk azokat a kérdéseket, amelyeket az Úrhoz intéz Ádám. Hiszen itt nem kevesebbről van szó, mint az emberi élet értelméről: Milyen a világ? Hogyan éljünk? – erről faggatja a főhős a Teremtőt.

Halhatatlan-e a lélek, vagy testünkkel együtt az is elenyészik? Haladás vagy körforgás jellemzi a történelmet? Érdemes-e derék embernek lenni, azaz van-e értelme az egyes ember önfeláldozó erőfeszítésének? – ezek azok a kérdések, amelyek meghatározzák a beszélgetésünket.

Természetesen beszélünk arról is, hogy miért nem felel az Úr Ádámnak. Íme, a modern kor: nincsenek egyértelmű, kész válaszok a nagy kérdésekre. Azokat mindenkinek magának kell megtalálnia; nemcsak szavakkal, hanem az egész életével.

Az elsőre nem, válaszol viszont Ádám második kérdésére Isten. Hogyan maradhat meg az ember a helyes úton? Ezt is három vázlatpontban jegyezzük föl a táblára, nagyjából így: Hallgasson a lelkiismeretére! Hiszen megérezzük, mi a jó és a rossz, Isten a lelkünkbe véste (ld. Kant filozófiáját). Hallgasson a nőre! Hiszen – ahogy Éva szerepe is megmutatta – ő még jobban érzi az Éden emlékét, kevésbé homályosította el lelkét az érdek és a pesszimista eszmék. S végül: Merjen kételkedni! Így értelmezhetjük Lucifer szerepét, aki „örökké rosszra tör, s örökké jót mivel.”

Közben persze új és új szempontok jönnek elő, és az eszmétörténet számos képviselője szóba kerülhet, kivált egy kíváncsi közösségben. Lám, Kant így vélekedik: Sohasem csupán eszköz, hanem célt láss a másik emberben! Kierkegaard így: Tudatos választások útján építsd fel a sorsodat! Nietzsche ezt vallja: Ne csak tovább, fölfele is plántáld magad! Schopenhauer ebben látja a megoldást: Légy szemlélődő! Heidegger erre int: Él halálhoz mért életet! Ortega y Gasset meg erre: Ne sodródj, gondolkodj! Camus így gondolja: A küzdelem adja meg a létezés méltóságát és boldogságát. És így tovább, mindent megteszünk, hogy körül járjuk és felfogjuk az utolsó mondat értelmét: „Mondottam, ember: küzdj és bízva bízzál!”

Majakovszkij után szabadon: irodalomtanár vagyok, mit szaporítsam a szót? Nehéz, de szép szakma a miénk. Nagy művek és a diákok adják számunkra a reményt, hogy bízva bízzunk, és nap nap után képesek legyünk vállalni a küzdelmet.

HAUBER KÁROLY

Élvezetes kötelező

Az ember tragédiája – tanári trükkök, érdeklődő diákok és a színrevitel haszna

Szeretik-e a diákok, vagy a kötelezőknek kijáró idegenkedéssel olvassák el *Az ember tragédiáját*? Milyen módszerekkel lehet Madách emberiségkölteményét közelebb hozni a Z generációhoz? Ezekről is kérdeztük azt a három középiskolai tanárt, akik az Ádámok és Évák ünnepének keretében a Tragédia egy-egy színét már színpadra is állították diákjaikkal.

– Mivel nagyon szeretem *Az ember tragédiáját*, és a tanár személyisége és lelkesedése meghatározó a diákok számára, azt tapasztalom, hogy fel tudom hívni a műre a figyelmet, nyitottak rá az órán. Először elolvasatom a diákokkal a művet azzal a külön kéréssel, hogy keressenek benne olyan sorokat, amelyekben ráismernek valamelyik osztálytársukra – mondja Konkzer Kinga, a Forrai Metodista Gimnázium és Művészeti Technikum tanára.

– Ezeket az idézeteket – annak a tanulónak a nevével, akire gondoltak – cetlikre írják, amiket beszedelek. A témazáró után felolvasom az idézeteket, és felállhat, aki magára ismer. Ezt nagyon szeretik. Emellett több olyan játékos gyakorlatot alkalmazok – írj hozzá még egy színt, készíts kiselőadást, illusztráld az egyik jelenetet –, amelyek közelebb hozzák a fiatalokhoz Madách Imre művét – meséli a tanárnő, akinek tapasztalatát a másik két általunk kérdezett oktató is megerősíti.

RÓMA: AKKOR ÉS MA

– Minden új olvasmány előtt egy órát arra szánok, hogy beszéljek az adott műről. *Az ember tragédiája* témája olyan, amivel nagyon fel lehet kelteni a diákok érdeklődését: a különböző korok közötti ugrálás, az eszmék változása, a férfi- és női viszonyok alakulása nagyon is izgalmas téma a mai II.-esek számára – magyarázza Sipos Dávid, a Szentendrei Református Gimnázium oktatója, és hozzáteszi: – Az is igaz viszont, hogy amikor elkezdik olvasni, jön a panasz, hiszen nem könnyű olvasmány. Az Ádámok és Évák ünnepére készülve például az volt a feladatunk, hogy hat percbe sűrítsünk egyetlen színt. Ez órán is remek gyakorlat, mert segít létrehozni egy diákbarát változatot.

A kulcs *Az ember tragédiájához* Vajkai Zoltán, a halásztelki Bocskai István Református Oktatási Központ tanára szerint az aktualizálásban rejlik. Mit mond egy-egy szín a mi korunkban?

– Ha erre ráéreznek, nagyon is elkezd érdekeln őket *Az ember tragédiája*. Például amikor a római színnel dolgoztunk, a diákok párhuzamot vontak a pestis és a covid között. Ebből pedig már el is indult egy beszélgetés arról, vajon ugyanúgy elbukik-e a mai nyugati civilizáció, mint az ókori római birodalom. (Egyébként a középiskolások úgy gondolják, hogy a tör-

ténelmi párhuzam ebben az értelemben is áll.) A *Tragédia* iránt azért is fogékonyak a diákok, mert az ő életkori érzületükkel összhangban van Madách műve: Ádám és Éva kérdései hasonlítanak a kamaszkori lázadáshoz: minden, ami van, rossz, és minden jó lehet, ami még nincs.

LONDON: AZ ÁLLATORVOSI LÓ

A három tanárral folytatott beszélgetésből kiderül, *Az ember tragédiája* londoni színe amolyan kulcsjelenet a középiskolások számára, mert ahogyan Sipos Dávid mondja: a diákok könnyedén ráismernek benne a saját korunkra. Konkzer Kinga szerint a londoni szín az összetettsége miatt hálás oktatási anyag:

– A vásári komédia, a bábjáték, a haláltánc mind-mind olyan motívumok, amelyekről beszélni tudunk. De megidézhethetjük Karinthy Frigyes *Struggle for Life* című versét, vagy foglalkozhatunk a londoni szín világával: vajon a szociáldarwinizmus ma is él, egymáson taposunk át a túlélés érdekében?

Ezek azok az univerzális kérdések, amelyek a leginkább megragadják a diákokat. Márpedig *Az ember tragédiája* színenként állítja univerzális kérdés elé az olvasót, ami a tanárok elmondása szerint könnyen átékelhető a középiskolások számára is.

– A kerettörténet – az első emberpár lázadása – nagyon is ismerős a diákok számára, ahonnan olyan kérdésekig jutunk el, mint a szabad akarat létezése, vagy hogy melyik fontosabb az ember számára: a szabadság vagy a boldogság – folytatja Konkzer Kinga. – A mű mindenhol felkínál kapcsolódási pontokat. A Föld Szellemének kérdése, az, hogy a természetet az ember nem igazhatja le, és hogy ha mégis megteszi, az hova vezet, a globális felmelegedés korában felnövekvő gyerekek számára eleve aktuális. Sipos Dávid szerint is az egyetemes kérdések foglalkoztatják a középiskolásokat, amiket csak elő kell hívni belőlük Madách művét olvasva.

– Ha a diák a saját problémáját olvassa ki egy-egy színből, megerősödik abban, hogy *Az ember tragédiája* róla is szól.

Ehhez az elmélyült órai munkához járul hozzá a Budapest Bábszínház – a Magyar tanárok Egyesületének közreműködésével – 2016-ban kidolgozott oktatási segédanyaga is, amely számos megközelítési módot és játékos szempontot ad a *Tragédia* feldolgozásához.

A 16. és a 19. oldalon látható fotók az Ádámok és Évák 2023. januári előadásából valók. Madách Imre születésének 200. ünnepi évében 14 iskola – köztük két határon túli – diákszínjátszói adták elő *Az ember tragédiája* egy-egy színét. | fotó: Eöri Szabó Zsolt

A SZÍNHÁZÉ AZ UTOLSÓ SZÓ

Az Ádámok és Évák ünnepére színjátszócsoporthoz felkészítő tanárok drámapedagógiai módszereket is alkalmaznak az oktatás során.

– Drámai feldolgozást én is mindig mutatok a diákoknak, de csak az órai munka végén, hogy ne valaki más értelmezését fogadják el – hiszen a színház mindig értelmezését nyújtja egy adott műnek. A drámatagozatos osztályban arra kérem a diákokat, hogy állítsanak be két-három állóképet a *Tragédiából*, kiemelve egy-egy szín lényegi mozzanatát – mond például Vajkai Zoltán. A művészi előítélek elkerülésének fontosságára hívja fel a figyelmet Sipos Dávid is, aki szerint Jankovics Marcell animációs filmjét sem ráhangolóként, hanem Madách Imre művének közös feldolgozása után érdemes megnézni a diákokkal.

– Akkor viszont nagyot üt. Mármost jó értelemben.

Sipos Dávid egyébként más felvételt is mutat diákjainak: az Ádámok és Évák ünnepére megrendezett jelenetek videóanyagát. Az előző évi előadásaikban ráadásul feltűnik egy szereplő, aki azóta a kaposvári egyetem színinövendéke, sőt Sipos Ilka szerepelt a június 23-i Madách-projektben is. (A Vidnyánszky Attila által rendezett előadásban tizenegy ország kétszáz színészhallgatója vett részt a Színház- és Filmművészeti Egyetem szervezésében.)

A tanárokkal folytatott beszélgetésből azonban kiderül: Madách Imre remekműve nemcsak a monumentális térben, hanem tantermi körülmények között is megél, és aligha kell attól tartani, hogy veszélybe kerül a helye a középiskolákban.

LUKÁCSY GYÖRGY

„...RAJZOLTUNK EGY KÖLTEMÉNYT...”

Zichy Mihály mindannyiunk agyába beégett sorozata után 160 évvel a *Rajzoltunk egy költeményt...* című kiadvány nyilván nem a dráma illusztrálására, még csak nem is az egyes színek sajátos szellemi-történelmi klímájának visszaadására, hanem az általuk felvetett történet- és életfilozófiai kérdések egyéni, szövegtől elszakadó interpretációinak bemutatására vállalkozik. A mappába került művek a *Tragédia* inspirációjára készült autonóm alkotások a kortárs magyar képzőművészet élvonalába tartozó művészek jelenkori nézőpontjából.

Madách Dantéhoz hasonlóan rengeteg képet használ, ám művészeink nem ezeket alkalmazzák. Gyakorlatilag semmit sem idéznek meg a történelmi környezetből vagy a szöveg konkrét eseményeiből, látomásaik legtöbbször távolról, áttételesen kötődnek adott szöveghelyekhez, lényegében időtlenek, vizuális idiómáik nem feltétlenül az adott színben szereplő korszakhoz kötődnek. Az Országút és felelős kiadója, a Magyar Szemle Alapítvány valószínűleg arra a kérdésre akar választ kapni, hogy a mai napig aktuális, mert az emberi lét örök kérdéseit felvető irodalmi mű milyen szellemi, intellektuális és zsigeri reakciókat vált ki kortárs művészeinkből.

Bár a felkért alkotók által használt médiumok és stílárak eszközök a legszélesebb skálán mozognak, legtöbbjük – különösen Orosz István, Szurcsik József és Baksai József – jártas az illusztrációs műfajban. Orosz megrögzötten klasszikus grafikus, Szurcsik és Baksai egyszerre grafikus és festő, Milorad Krstić művészetében egyenrangú szerepet játszik az animációs film, a festészet és a grafika, míg Csurka Eszter alapjában festő, Mayer Éva pedig grafikus, de mindkettejük tevékenységében alapvető szerepe van a nem pusztán eszközként, hanem alkotói elvként használt fényképezésnek és az elektronikus képi médiumoknak, a fotográfia belső logikájának, például a bemozdulásnak, vagy a szkennertől véletlenszerűen átforgatott látványnak.

Mindezekből fakadóan a sorozaton a festőiség és a rajzosság váltakozik, miközben a néző egy varázslatos utat tehet meg a festői és grafikai korstílusok legkülönbözőbb tájain, az expreszszivitástól a karikatúrán és a szürrealizmuson át a graffiti, a sci-fi, a konceptualitás és a filmes hatások beépítéséig.

Részlet STURCZ JÁNOS művészettörténész
tanulmányából

Madách Imre születésének 200. évfordulóján az Országút folyóirat Az ember tragédiája 15 színét feldolgozó különleges grafikai mappát adott ki. Az alkotások október 2. és 23. között a Nemzeti Színházban voltak kiállítva.

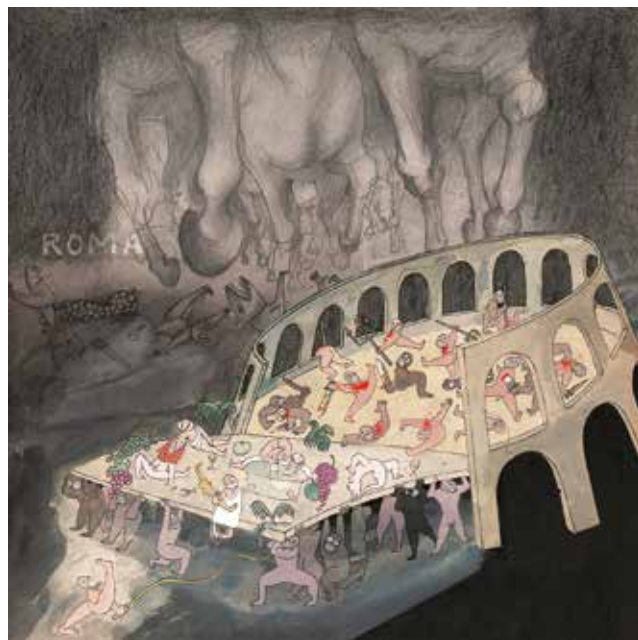
Csurka Eszter: Menny (1. szín)

Orosz István: Párizs (9. szín)

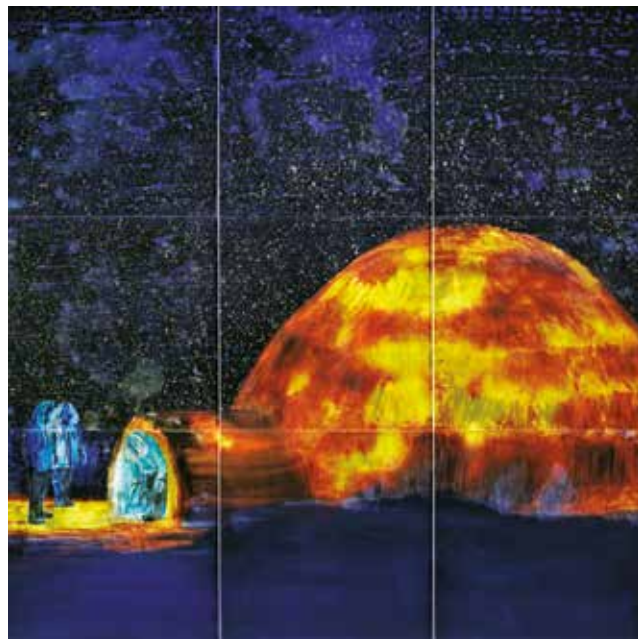
Szurcsik József: Egyiptom (4. szín)

Milorad Krstić: Róma (6. szín)

Baksai József: London (11. szín)

Mayer Éva: Jégvilág (14. szín)

Az ember tragédiája a 21. században

Madách műve 1883 óta szerepel a magyar színházak műsorán. Összegyűjtöttük, hogy az új évezredben hol mutatták be magyar színpadokon, kik rendezték és kik játszották Ádámot, Évát, Lucifert.

2000

Katona József Színház, Kecskemét
rendező: BODOLAY GÉZA
Ádám: ŐZE ÁRON | Lucifer: EPRES ATTILA | Éva: BALOGH ERIKA, VÁSÁRI MÓNIKA

Petőfi Színház, Veszprém
rendező: VÁNDORFI LÁSZLÓ
Ádám: RANCSÓ DEZSŐ | Lucifer: GAZDAG TIBOR | Éva: SZORCSIK VIKTÓRIA

Szegedi Szabadtéri Játékok, Dóm tér
rendező: KOROGNAI KÁROLY
Ádám: OBERFRANK PÁL | Lucifer: SZALMA TAMÁS | Éva: SZABÓ GABI

Nagyvárad Állami Színház
rendező: VARGA VILMOS
Ádám: GIACOMELLO ROBERTO | Éva: TÓTH TÜNDE | Lucifer: VARGA VILMOS

Magyar Állami Operaház / Balett, Budapest
rendező-koreográfus: BARBAY FERENC
Ádám: BAJÁRI LEVENTE / SZIGETI GÁBOR | Lucifer: IFJ. NAGY ZOLTÁN / SOLTI CSABA | Éva: VOLF KATALIN / VÉGH KRISZTINA

2001

Újvidéki Színház – Színes Szilánkok
Diákszínpad
rendező: PUSKÁS ZOLTÁN

Sepsiszentgyörgyi Tamási Áron Színház
rendező: ÁRKOSI ÁRPÁD
Ádám: MÁTRAY LÁSZLÓ | Lucifer: PÁLFFY TIBOR | Éva: PÁL FERENCZI GYÖNGYI

Marosvásárhelyi Nemzeti Színház
rendező: ANCA BRADU
nincs szereposztás

2002

Nemzeti Színház, Budapest
rendező: SZIKORA JÁNOS
Ádám: SZARVAS JÓZSEF | Lucifer: ALFÖLDI RÓBERT | Éva: PAPP VERA

2004

Hevesi Sándor Színház, Zalaegerszeg
rendező: RUSZT JÓZSEF
Ádám: SZALMA TAMÁS | Lucifer: KAMARÁS IVÁN | Éva: FEKETE GIZI

2005

Csiki Játékszín, Csíkszereda
rendező: GAVRIIL PINTÉ
Ádám: KOSZTÁNDI ZSOLT | Lucifer: KERESZTES SZABOLCS | Éva: ANTAL IDIKÓ

2006

Ruttkai Éva Színház, Budapest
rendező: CSÁK GYÖRGY
Ádám: NAGY PÉTER | Lucifer: CSÁK GYÖRGY | Éva: BLUMMENSCHNEIDER TÍMEA

2008

Beregszászi Illyés Gyula Magyar Nemzeti Színház előadása a Zsámbéki Színházi és Művészeti Bázison
rendező: VIDNYÁNSZKY ATTILA
Ádám: VARGA JÓZSEF | Lucifer: TRILL ZSOLT | Éva: VASS MAGDOLNA
RS9 Színház, Budapest
rendező: BICSKEI KISS LÁSZLÓ
Ádám: BODOR GÉZA | Lucifer: BICSKEI KISS LÁSZLÓ | Éva: ZERNOVÁCS ERZSÉBET

2009

Evangeliumi Színház, Budapest
rendező: UDVAROS BÉLA
Ádám: LÉNÁRT LÁSZLÓ | Lucifer: KÁRPÁTI TIBOR | Éva: BUZOGÁNY MÁRTA

Móricz Zsigmond Színház, Nyíregyháza
rendező: TELIHAY PÉTER
Ádám: VASZKÓ BENCE | Lucifer: FAZEKAS ISTVÁN | Éva: JENEI JUDIT

2010

Újvidéki Színház
rendező: KOKAN MLADENOVIC
Ádám: BALÁZS ÁRON | Lucifer: ELOR EMINA | Éva: FERENC ÁGOTA

E. T.

Thália Színház, Budapest
rendező: DÖMÖTÖR ANDRÁS
szereplők: BARABÁS RICHÁRD, DANKÓ ISTVÁN, HEGEDÜS D. GÉZA, KLEM VIKTOR, PÁLFI KATALIN

2011

Weöres Sándor Színház, Szombathely
rendező: JORDÁN TAMÁS
Ádám: SZABÓ GYÖZÖ | Lucifer: MERTZ TIBOR | Éva: CSONKA SZILVIA

Nemzeti Színház, Budapest
rendező: ALFÖLDI RÓBERT
Ádám: SZATORY DÁVID | Lucifer: LÁSZLÓ ZSOLT | Éva: TENKI RÉKA

Szegedi Szabadtéri Játékok, Dóm tér
rendező: VIDNYÁNSZKY ATTILA
Ádám: RÁTÓTI ZOLTÁN | Lucifer: TRILL ZSOLT | Éva: ÓNODI ESZTER

2012

Csokonai Színház, Debrecen – Beregszászi Illyés Gyula Magyar Nemzeti Színház

rendező: VIDNYÁNSZKY ATTILA

Ádám: TRILL ZSOLT | Lucifer: PÁLFFY TIBOR |

Éva: VASS MAGDOLNA

2013

Pesti Magyar Színház, Budapest

rendező-koreográfus: MARKÓ IVÁN

Az úr és Lucifer: MARKÓ IVÁN | Ádám: KISS

KRISZTIÁN | Éva: STETINA SZONJA

2016

Miskolci Nemzeti Színház

rendező: KESZÉG LÁSZLÓ

Ádám: SIMON ZOLTÁN | Lucifer: GÖRÖG LÁSZLÓ

| Éva: PROHÁSZKA FANNI

2018

Gárdonyi Géza Színház, Eger

rendező-koreográfus: TOPOLÁNSZKY TAMÁS

Idős Ádám: BLASKÓ BALÁZS | Lucifer: KALMÁR

ATTILA | Idős Éva: SAÁROSSY KINGA

Nemzeti Színház, Budapest

rendező: VIDNYÁNSZKY ATTILA

Ádám: BERETTYÁN SÁNDOR | Éva: ÁCS ESZTER |

Lucifer: CSURKA LÁSZLÓ, FEHÉR TIBOR, FARKAS

DÉNES, NAGY MÁRK, HERCZEGH PÉTER, BERETY-

TYÁN NÁNDOR, SZABÓ SEBESTYÉN LÁSZLÓ

Vörösmarty Színház, Székesfehérvár

rendező: SZIKORA JÁNOS, HORVÁTH CSABA,

HARGITAI IVÁN, BAGÓ BERTALAN

Ádám: KOVÁCS TAMÁS, HIRTILING ISTVÁN,

ANDRÁSSY MÁTÉ, KRISZTIK CSABA, KÁDAS

JÓZSEF | Lucifer: LÁBODI ÁDÁM, TŰZKŐ SÁNDOR,

KUNA KÁROLY, NAGY PÉTER | Éva: OSVÁTH

JUDIT, VARGA MÁRIA, KERKAY RITA, KISS DIÁNA

MAGDOLNA, BALLÉR BIANKA GRÉTA

2019

AZ EMBER TRAGÉDIÁJA – NAGYRAVÁGY TÖBB RÉSZBEN**Az Art Capital és a Laboratorium Animae közös előadása** – Ferenczy Múzeum, Szentendre

rendező: SARDAR TAGIROVSKY

játsszották: BÉRES MIKLÓS, FEKETE EDDA, HOR-

VÁTH JULIANNA, MÉSZÁROS MÁRTON, NAGYA-

BONYI EMESE, NAGYHEGYESI ZOLTÁN, SZACSVAI

ISTVÁN, TÓTH SZILVIA LILLA, VEREBES ANDREA,

VINCZE ERIKA

2020

AZ EMBER TRAGÉDIÁJA „JUNIOR” – ifjúsági előadás**Kecskeméti Katona József Színház**

rendező: CSEKE PÉTER

Ádám: KOLTAI-NAGY BALÁZS | Éva: HAJDÚ

MELINDA, DURA VERONIKA, KELECSÉNYI PANNI,

SZABÓ DOROTTYA, TAMÁS ANITA, TRILL BEATRIX

Csiky Gergely Állami Magyar Színház, Temesvár

rendező: SILVIU PURCĂRETE

szereplők: ASZALOS GÉZA, BALÁZS ATTILA,

BANDI ANDRÁS ZSOLT, BORBÉLY B. EMÍLIA,

CSATA ZSOLT, ÉDER ENIKŐ, KISS ATTILA,

KOCSÁRDI LEVENTE, LANSTYÁK ILDIKÓ, LŐRINCZ

RITA, LUKÁCS-GYÖRGY SZILÁRD, MAGYARI

ETELKA, MÁTYÁS ZSOLT IMRE, MIHÁLY CSONGOR,

MOLNOS ANDRÁS CSABA, SZÁSZ ENIKŐ, TOKAI

ANDREA, VADÁSZ BERNADETT, VAJDA BORÓKA,

VASS RICHÁRD, TAR MÓNICA

2021

Nagyvárad Állami Színház, Románia

rendező: TASNÁDI-SÁHY PÉTER

szereplők: KOCIS ANNA, PITZ MELINDA,

TASNÁDI-SÁHY NOÉMI, HUNYADI ISTVÁN, SCURTU

DÁVID, SZABÓ EDUÁRT

Kolibri Gyermekek- és Ifjúsági Színház, Budapest

rendező: NOVÁK JÁNOS

Ádám: NIZSAI DÁNIEL, FEHÉR DÁNIEL, KRAUSZ

GÁBOR, BODNÁR ZOLTÁN, MÉSZÁROS TAMÁS,

TÓTH JÓZSEF, SZANITTER DÁVID, RUSZINA SZABOLCS,

MULT ISTVÁN, GAZDAG LÁSZLÓ, KORMOS

GYULA | Lucifer: HORVÁTH PÉTER | Éva: NYIRKÓ

KRISZTINA

2022

TRAGÉDIA**Háromszék Táncegyüttes,**

Sepsiszentgyörgy

rendező: KÖNCZEI ÁRPÁD

Ádám: MÁRTON CSABA | Éva: MÁRTON EDI-

NA-EMŐKE | Lucifer: MELLES ENDRE

2023

MADÁCH PROJEKT 2023**A Nemzetközi Színházi Olimpia, Színház- és Filmművészeti Egyetem**

a Hajógyári-szigeten, Budapest

rendező: VIDNYÁNSZKY ATTILA

11 ORSZÁG 200 DIÁKJÁNAK előadása

EMBTRAG: MADÁCH IMRE ÉS NÁDASDY ÁDÁM SZÖVEGE ALAPJÁN Katona József Színház, Budapest

rendező: SZÉKELY KRISZTA

Ádám: LENGYEL BENJÁMIN, ELEK FERENC,

BEZERÉDI ZOLTÁN | Lucifer: PÁLMAI ANNA | Éva:

MENTES JÚLIA, REZES JUDIT

forrás: oszmi.hu

10. MITEM • 2023. 09. 30.–10. 23. / 2014–2023

Jubileumok jegyében

A 10. MITEM – különleges kínálattal ünnepel a fesztivál

Bár kezdettől fogva MITEM-rajongó voltam, erősen gondolkodtam, hogy a korányáron végződő Színházi Olimpia nagyszabású fesztiválja után, amiben csak a MITEM keretében negyven nagyszerű előadást és neves társulatot láthattunk, mit kaphatok ősszel. Vajon felér-e ez a programsorozat a korábbiakkal?

Kétségtelen, hogy más volt ez a tizedik, jubileumi MITEM, mint a korábbiak. De így is láthattunk néhány izgalmas előadást, hallhattunk érdekes diskurzusokat, megismerkedhettünk néhány produkció által a Synergy World Festival nemes törekvéseivel, újra nézhettük a tíz éve Vidnyánszky Attila által vezetett Nemzeti Színház fontos előadásait, valamint megemlékeztünk a harminc éve alapított, igen nehéz helyzetben lévő beregszászi magyar színházról, régi legendás produkcióiról és újabb kísérleteiről.

A köpönyeg. Rendező: Avtandil Varszimasvili
(Gribojedov Színház, Tbiliszi)

**„Ami a legfontosabb,
kellett a meggyőződéssé
vált hit, hogy a MITEM
kulturmissziót teljesít.
Egyrészt a színház
segítségével közelebb
viszi egymáshoz
a nemzeteket, másrészt
tágítja a horizontot,
évről évre képet ad
arról, hol tart ma
a Katona József által
emlegetett játékszíni
költőmesterség.**

MITEM+

A szervezők négy szekcióba sorolták az előadásokat. A MITEM+ a korábbi hagyományokat folytatta. Így látta vendégül a Színházi Olimpia nyári programjából lemaradó párizsi Comédie-Française-t, „a” francia nemzeti színházat, amely a Molière születésének 400. évfordulójára készült *Tartuffe*-fel érkezett. Bár a közönséget jó előre figyelmeztették, hogy nem a közismert darabot látják, hanem a még nem cenzúrázott *ős-Tartuffe* rekonstrukcióját, a nézők a vendégnek kijáró taps után is nehezen tértek magukhoz a mindössze kétórás előadás végén. Merthogy itt Tartuffe – a világirodalom egyik legnagyobb képmutatója – a pozitív figura, ő az egyetlen, aki tudatában van annak, hogy a keresztény vallás és családi élet mély válságban van, s ennek jegyében ügyeskedik – és meg is szerez mindent. Kiderül, hogy az idősödő Orgon szép fiatal felesége, Elmira nem leleplezni akarja asztal alá bújtatott férje előtt Tartuffe-öt, hanem meghódítani, s ez olyan jól sikerül, hogy a nevezetes, mondhatni drámatörténeti találkozás után

kilenc hónappal hatalmas pocakkal tér vissza a családi fotózáshoz (és Tartuffe Orgon vagyonára is rátette a kezét). A tablón az egész család vidám, mert senki sem hajlandó szembenézni a valósággal.

Minden kornak megvan a maga *Tartuffe*-je. A világhírű belga rendező, Ivo van Hove a polgári család és a hit mély válságának tükrét látta meg Molière komédiájában. Ezért hal meg a családot összetartani igyekvő öregasszony, Orgon anyja, ezért adják fel a fiatalok szerelmi házasságról szőtt álmaikat.

Ennek az igencsak rendhagyó előadásnak vannak nagyszerű pillanatai. A koldusszegény Tartuffe meztelenre vetkőztetésével és rituális fürdetésével kezdődik a darab, majd ehhez hasonlóan Orgon halott anyjának rituális mosdatásával zárul. Orgonék palotára emlékeztető nagypolgári otthona csupa fény és ragyogás, ám senki sem használja. Minden fontos beszélgetés, vita a színpad előterében lefektetett tatamin zajlik, mintha a pazar fényekkel megvilágított termek nem adnának lehetőséget az eszmecserekre.

Tartuffe. Rendező: Ivo van Hove
(Comédie-Française, Párizs) | fotó: Jan Versweyveld

A közönségtalálkozón a színészek elmesélték, hogy a rendező már az első próbára kész koncepcióval, megtervezett díszletekkel, jelmezekkel és zenével érkezett, nekik mindvégig ehhez kellett igazodniuk. Remekül csinálták, szó se róla.

A belgrádi Jugoszláv Drámaszínház (én délszlávnak nevezném) *Oidipusz*-előadása legalább olyan rendhagyó és formabontó, mint a párizsiak *Tartuffe*-je, de mindvégig hű Szophoklészhez, a darab örökérvényű üzenetéhez, hogy tudniillik a boldogság tünékeny, mindenkinek be kell járnia a maga útját, meg kell ismernie önmagát, még akkor is, ha ezzel mindent elveszíthet. Vito Taufer sokszorosan díjazott, szlovén születésű rendező a királyi palotához közeli kocsmába helyezi a cselekményt, ahol időnként – akár egy Kusturica-filmben –, három zenész népszerű délszláv muzsikát szolgáltat (egyszer még *Oidipusz* is dalra fakad), a szereplők pedig feszültségoldónak fel-fel hajtának némi pálinkát. Feszültségre bőven van ok, hiszen a dögvész csak akkor szűnik meg a városban, ha kiderül, ki gyilkolta meg az előző királyt. És lassan szorul a hurok a tettes után nyomozó *Oidipusz* nyakán. Hiába nem tudott róla, igenis ő a gyilkos, szeretett felesége pedig tulajdon édesanyja, gyerkeinek egyszerre apja és testvére. Az asszony a hír hallatán fel-

Oidipusz. Rendező: Vito Taufer (Jugoszláv Drámaszínház, Belgrád)

köti magát, *Oidipusz* pedig kiszúrja saját szemét, hogy vakon vezekeljen. Vito Taufer kilencven perces előadása mesterien fokozza a feszültséget, a nagyszerű színészek el tudják hitetni a nézőkkel, hogy maguk is megdöbbennek sorsuk alakulásán.

SYNERGY WORLD FESTIVAL

Az eredetileg a szerbiai Újvidéken alapított és most a MITEM programjába befogadott Synergy Fesztivál olyan színházaknak ad teret, amelyek valamely ország kisebbségi nyelvén szólnak meg (vagy a kisebbségben élők a befogadó, többségi nemzet nyelvén játszanak, mint a horvát-roma gyökerű, a németországi Kölnben működő TKO színház). Ebből a szekcióból két előadásra jutottunk el. A bukaresti Állami Zsidó Színház jiddis nyelven adta elő a spanyol Mario Diamant *Rúth könyve* című darabját Eugen Gyemant (magamban Gyémánt Jenőnek nevezem) rendezésében. Az ószövegségi *Rúth* a hűség példaképe, aki a jobb élet reményében sem hagyja el a zsidó közösséget. A 20. századi *Rúth* a holokauszt idején enged a csábításnak, és Argentínában talál menedéket, de élete végig kísérti, hogy cserben hagyta övéit. Otthon maradt családtagjai, szülei, testvérei mind elpusztultak. Az idős, halálosan beteg *Rúth* emlékeiből áll össze a szívszorító történet, amelyet nagy átéléssel játszanak a színészek. Élmény volt hallgatni németes jiddis beszédüket.

Bevallom, biztosra mentem, amikor a Georgia fővárosában, Tbiliszipben működő orosz nyelvű Gribojedov Színház *Golgol-fantáziáját*, *A köpönyeget* választottam a sok izgalmas lehetőség közül. Ugyanis még Avtandil Varszimasvili egyetlen ren-

dezésében sem csalódtam. Tavaly *A kaukázusi krétakört* állította színpadra a budapesti Nemzetiben, nyáron a Színházi Olimpión pedig a grúz nyelvű *Othello*- és *III. Richárd*-rendezését láthattuk. Az Arany János által is hőn szeretett Gogol-kisregényből Varszimaszvi nem egy kishivatalnok meghurcolását, a nehezen megszerzett új köpenye elvesztése felett érzett halálos fájdalmát látja. Szerinte a „köpeny” a váratlanul megtalált és elvesztett szerelem. Akakij Akakijevics Basbacsikin abba hal bele, hogy ellopták tőle a szerelmet. A színpadon egy öreg narrátor olvassa Gogol szövegét, s időnként megelevenednek a lírai és groteszk jelenetek. Szép és megrendítő előadás kilencven percben.

NEMZETI SZÍNHÁZ SHOWCASE

A MITEM harmadik szekciójának címe: Nemzeti Színház Showcase. Az utóbbi két évben járványszerűen terjedő angol kifejezés – illene végre magyarítani! – arra utal, hogy a sok külföldi előadás mellett jó lenne felmutatni, vitrinbe állítani az ezeknek helyet adó teátrumot is. Kirakatban tehát a Nemzeti hat produkciója. Vidnyánszky Attila rendezésében a hatalmas apparátust mozgató *Agón*, ahol a kortárs zene, szöveg és színpadi tér együttesen beszél a történelem és az egyedi emberi lét nagy kérdéseiről. Egy kitűnő skandináv rendező, aki a fesztivál egyik szakmai vendége volt, és tolmács nélkül nézte végig az *Agónt*, lelkendezve kijelentette: Nem tudom, mit láttam, de Vidnyánszky zseni. Helyet kapott a hat kiemelt produkció között az ifjabb Vidnyánszky Attila által rendezett, azóta hatalmas nemzetközi fesztivál karriert befutó mai *Woyzeck* is. Szerepel a vitrinbe tett előadások között a szlovén rendező, Alekszandar Popovszki Bulgakov-adaptációja, *A Mester és Margarita*. E szekcióban látható a tavalyi év egyik legszebb előadása, Avtandil Varszimaszvi érzelmes rendezése, *A kaukázusi krétakör* is. Valerij Fokintól (akinek színháza, a szentpétervári Alekszandrinszkij a MITEM-ek előző éveiben számos remekbennél remekebb előadással képviselte országát hatalmas színházkultúráját) a *REX* is bekerült a hat kirakatba illő nemzetis előadás közé. Ebben a politikai sci-fiben a főszereplő, Horváth Lajos Ottó egy üvegkalitkába zárt parányi térben is a színészet magasiskolájával örvendezteti meg a nézőt.

BEREGSZÁSZ 30

A MITEM negyedik szekciója a harmincéves beregszászi magyar színházat ünnepli. Joggal. A kilencvenes évek elején a fiatal Vidnyánszky Attila szinte a semmiből toborzott ismeretlen színinövendékekből pazar társulatot, és varázslott remek teátrumot, amely kulturális missziót teljesített zord körülmények között is Kárpátalján. A kis falvak mellől hamarosan eljutottak nagy fesztiválokra, és sorra aratták a babérokat. Ha ma újra nézzük egykori előadásait, a Vidnyánszky által rendezett

Rúth könyve. Rendező: Eugen Gyemant
(Zsidó Színház, Bukarest)

húszéves *Tórékat*, a még annál is korábban született egyfelvonásos Csehov-komédiákat, valamint a moszkvai Művészszínház rendezője, Viktor Ryzsakov által színre vitt, több mint tízéves *Fodrásznőt*, szembeszökő az életvidámság, a finom érzelmesség, a remek ritmusú komédiázó kedv, és csak ámulunk a pazar színészi alakításokon. Nem véletlenül vitte magával az alapító előbb Debrecenbe, aztán tíz éve a budapesti Nemzetibe Szűcs Nellit, Trill Zsoltot, Tóth Lászlót, Rácz Józsefet, Varga Józsefet és Kristán Attilát, a beregszászi színház oszlopos tagjait. Persze veszteséget szenvedtek a beregszásziak, de az összmagyar színházi életnek óriási nyereség az ő fővárosi jelenlétük.

Bár Vidnyánszky Attila talán a legtöbbit dolgozó színházi ember, pályája csúcán sem feledkezett meg első teátrumáról, 2023-ban Gogol *Háztűznézőjét*, valamint Petőfi születésének 200. évfordulója alkalmából *A helység kalapácsát* állította színre. Nem olyan önfeledt, boldog komédiázás zajlik a színpadon, mint az első beregszászi években (ami az éppen zajló háború árnyékában nem is csoda), de izgalmas produkciók születtek. És még mindig remek színészek teremnek arrafelé...

OSZTOVITS ÁGNES

| fotó: Eöri Szabó Zsolt

A MITEM új évtizede

Amikor 2014-ben elindult a Madách Imre Nemzetközi Színházi Találkozó programsorozata, sokan úgy vélték, néhány külföldi vendégjátékot láthat a magyar színházi szakma és persze a közönség. Arra a koncepciót megálmodó Vidnyánszky Attilán kívül talán senki sem gondolt, hogy az angol elnevezésből magyar mozaikszóvá lett fesztivál, a MITEM túlél minden itthonról szervezett gáncsoskodást, és töretlenül megy a maga eltervezett útján. Ehhez kezdettől fogva kellett és kell egy remek csapat, amely nemcsak válogatja és fogadja a külföldi színházakat, hanem tartja a kapcsolatot velük, mindent megszervez, minden extra kívánságnak próbál eleget tenni, kell egy kifogástalanul működő műszaki gárda, kellenek nagyszerű tolmácsok, szinkronfordítók. És ami a legfontosabb, kellett a meggyőződéssé vált hit, hogy a MITEM kultúrmissziót teljesít. Egyrészt a színház segítségével közelebb viszi egymáshoz a nemzeteket, másrészt tágitja a horizontot, évről évre képet ad arról, hol tart ma a Katona József által emlegetett játékszíni költőmesterség. Erre a tudásra nemcsak a hazai színházi embereknek van óriási szükségük, hanem az igényes közönségnek is.

Utólag sajnálom, hogy bár mind a tíz MITEM-en lelkes néző voltam, nem vezettem naplót, nem rangsoroltam az előadásokat, pedig az általam látott több mint ötven produkció rövid elemzése is megtöltene már egy füzetet (*ha naplót nem is, de részletes beszámolót minden MITEM-ről írt a Nemzeti Magazin lapjain Osztovs Ágnes – a szerk.*). Visszatekintve úgy látom, hogy vannak a világ színházaiban négy-öt évente változó divathullámok: ilyen a vetített díszletek térhódítása, az élő zenészek színpadra állítása, a többszintes járektér megjelenése, a nézőtér bejátszása, újabb a füst sűrű használata. A katartikus nagy előadásokban ezek az elemek a rendezői koncepciót erősítik, a színészek munkáját segítik és az érzelmi hatást fokozzák, másutt a hiányosságokat lep-

- 1 Az ember tragédiája – 2021. Rendező: Silviu Purcărete (Csiky Gergely Állami Magyar Színház, Temesvár)
- 2 Svejks. Visszatérés – 2018. Rendező: Valerij Fokin (Alekszandrinszkij Színház, Szentpétervár, Oroszország)
- 3 Ill. Richárd – 2023. Rendező: Avtandil Varszimasvili (Liberty Theatre, Tbiliszi)
- 4 A kaukázusi krétakör – 2018. Rendező: Michael Thalheimer (Berliner Ensemble, Németország)
- 5 Iliász – 2016. Rendező: Statisz Livatinosz (Poliplanity Társulat, Athén)
- 6 Anyegin – 2017. Rendező: Rimas Tuminas (Vahtangov Színház, Moszkva)

lezik. Az bizonyos, hogy a színpadtechnika óriási fejlődésen ment át: láttunk fantasztikusan látványos, szemet gyönyörködtető képeket és expresszív fényeffektusokat. Hallhattunk viharos dübörgést és mélységes csendeket...

Ami a legfeltűnőbb, az átrendeződés. Míg néhány évtizedig a tőlünk nyugatra lévő, főleg a német és angol színházak uralták a világot, most, úgy tűnik, délre és keletre helyeződött át a hangsúly. Persze, hogy megtapsoltuk a világhírű németeket és angolokat, de felrázó, nagy élményekkel az ukránok, a görögök, a románok, a grúzok, a szerbek, litvánok, az olaszok, vagy a távoli szibériai szahák ajándékoztak meg minket. A litván származású, a moszkvai Vahtangov Színház élén álló Rimas Tuminas négy előadása egyszerre volt költői, érzelmes és kivételesen intellektuális. (Az orosz-ukrán háború miatt sajnos az utóbbi években nem láthattunk orosz produkciót, ami nagy veszteség.) A román világsztár rendező, Silviu Purcărete négy, egymástól alapvetően különböző produkciója lenyűgöző zsenialításra vall, nem beszélve arról a különleges élményről, amit *Az ember tragédiája* jelentett – nagy nyeresége a magyar kultúrának, ha drámairodalmunk főművét egy külföldi nagy rendező szemén keresztül is láthatjuk! A grúz Avtandil Varsimasvili arról mutatott példát, hogyan érdemes napjaink közönségének Shakespeare-t játszani. A görög Theodórosz Terzopulosz *Amor* előadása nagyon sokáig velünk maradt: tökéletes forma, mély mondanivaló és ragyogó alakítások.

Hogy mit profitál a magyar színház a MITEM-ből? Mindenekelőtt azt, hogy a kiváló előadások rendezői nálunk is munkát vállalnak. És ennek nemcsak az új impulzusokat kapó remek színészeink örülnek, hanem a nézők is.

Hogy mit hoz az új évtized? Vélhetően izgalmas előadásokat, és reményeink szerint békét is.

O. Á. | fotó: Eöri Szabó Zsot

Fénykeresés

Jon Fosse magányról, utánzásról, egyediségről, hitről és az önéletrajziság elutasításáról

A világ legtöbbet játszott – immár irodalmi Nobel-díjas – drámaírója, Jon Fosse, először a pénz miatt kezdett bele egy színdarab megírásába. Színpadi műveit negyven nyelvre fordították le, a bemutatók száma meghaladja az ezret. A regényeivel is világsikert arató norvég szerző a Nemzeti Színház meghívására 2014 tavaszán volt a MITEM (Madách Nemzetközi Színházi Találkozó) vendége. A norvég íróval akkor drámáinak magyar fordítója, Domsa Zsófia beszélgetett.

Mit jelent önnek az írás?

– Olyan magány ez, amely csökkenti a magányt. Ez is az élet egyik ellentmondása, de így van. Nagyon magamnak való gyerek voltam, tizenkét éves koromban kezdtem írni, elbeszéléseket és rövid verseket költöttem. Nagyon szerettem írni. Olyan volt, mintha találtam volna magamnak egy helyet, ahol nyugtom lehet. Mintha lett volna egy saját kis házam, hűttém, ahogy Norvégiában hívjuk a nyaralókat. Az írás még most is ezt jelenti nekem, egy saját kis házat, menedéket. Már 55 éves vagyok, de az írás alapélménye most is olyan, mint akkor volt.

Mindig művészként gondolt önmagára?

– Gimnáziumban nemcsak írtam, hanem gitároztam, hegedülni is elkezdtem, és festettem, rajzoltam. Közben valahogy megéreztem, hogy én művész típus vagyok, egy outsider, aki nem egészen illik bele a világba. Zenészként elég suta voltam, a képzőművészethez talán kicsit több, de az íráshoz egyértelműen volt tehetségem. Kiskoromtól megvolt az érzésem az utánzásról, hogy úgy tudjak írni, mint Hamsun vagy Vesaas, hogy le tudjam másolni a különböző írói stílusokat. A művészetben a másoláshoz, a mimézishez való készség fontos. Le kell tudnod rajzolni egy kezét,

egy arcot, el kell tudnod hallás után játszani egy dallamot. Ehhez az embernek veleszületett adottságra van szüksége, és ez az irodalommal kapcsolatban volt meg bennem.

Most már inkább önt utánozzák.

– Igen, és nagyon idegesít. Legjobban az bosszant, ha az utánzatban nincs semmi egyedi.

Drámaírói pályája legelejétől fogva gyakran Ibsenhez hasonlították.

– Ez igazságtalan velem és Ibsennel szemben is. Mintha egy kortárs szerzőt Shakespeare-hez hasonlítanánk! Shakespeare után és Csehov mellett Ibsen az egyik legtöbbet játszott szerző a világban. Tiszteletlenség engem Ibsenhez hasonlítani.

Norvégiában sokat vitatkoznak arról, hogy minden drámaírót előbb vagy utóbb Ibsenhez mérnek.

– Ez szinte elkerülhetetlen. Az emberek általában a skandináv drámairodalomból csak Ibsent ismerik, talán még Strindberget. Az első norvég bemutatóm után nem sokkal, ahogy külföldön is elkezdtek játszani a darabjaimat, már meg is indult ez az Ibsennel való összehasonlítás. Azok közül, akik a darabjaimat fordították, sokan korábban Ibsent is fordították. Tehát az ő drámaírói ismertsége sokat segített nekem nemzetközi viszonylatban.

Miért kezdett annak idején színdarabokat írni?

– A pénz miatt. Egyébként nem érdekelt a színház. Se kedvem, se ambícióm nem volt színdarabokat írni. Elvoltam a prózámmal és a verseimmel, de szerettem volna az írásból megélni. Így amikor egyszer felkértek, hogy írjak egy darabot, azaz a darab elejét és egy szinopszist a folytatásáról, és mindezt elég szép fizetséget kínáltak, elvállaltam. Ám írás közben hamar nyilvánvalóvá vált számomra, hogy a színdarabírás igen hasonló a prózáim jellegéhez: párbeszédek, egy térben létező emberek. Mindez ideális volt ahhoz, hogy kipróbáljam azt, amivel a prózáimban is kísérleteztem. És ha már egyszer nekiálltam, egy lendülettel hamar meg is írtam az egész darabot. Ez volt a *Valaki jön majd* 1992-ben, nem vagyok benne teljesen biztos, de ez talán a legtöbbet játszott darabom. Tudtam, hogy viszonylag jó lett a szöveg, de hogy elő lehet-e majd adni, abban közel sem voltam ilyen biztos.

Azt nyilatkozta, hogy nem ír több színdarabot.

– Mindig is úgy tekintettem a drámaírást, mint egy korszakot, amit egyfajta termékeny lendület jellemez. Igyekeztem ebből a lendületből írni, évente két-három darabot. Egyre csak írtam és írtam – mindet összevetve harminchárom darabot.

Domsa Zsófia és Jon Fosse a Nemzetiben

Szép szám. Tudtam, hogy egyszer az egész majd véget ér, hogy eltelik néhány év, és visszatérek oda, ahonnan indultam, a prózához, a saját világomhoz. Mostantól főleg prózát fogok írni, elsősorban olyat, amit lassú prózának is hívhatunk.

Teljesen szakít a színházzal?

– Nem, egyáltalán. Fordítani és elsősorban átdolgozásokat készíteni mindig is nagyon szerettem, és ha felkérnek ilyen feladatokra, ezután is szívesen foglalkozom ilyesmivel. Most is négy ilyen színdarab-átdolgozásom vár bemutatásra. Racine *Bérénice*-átírata egy stockholmi színház felkérésére készült, az oslói Det Norske Teater számára írtam egy *Oreszteia*-átdolgozást. A *Verses Eddá*-ból is készítettem egy színdarabot, és egy *Woyzeck*-fordítás a negyedik. A színházzal, színdarabbal való foglalkozást tehát nem adom fel. Nagyon szeretem ezt a fajta munkát, elsősorban a műfordítást. Mondhatjuk úgy is, hogy a színházi mesterséget nem adom fel, illetve nem mondom rá nemet, de ezen kívül az írásaim sorából már kimarad a színház. *(Azóta több darabot is írt – a szerk.)*

Művei látszólagos egyszerűségük ellenére sokat követelnek a befogadótól. Gondol erre írás közben?

– Azt hiszem, hogy akik komolyan írnak, nem igazán gondolnak arra, hogy valaki majd olvassa vagy megnézi, amit írnak. Én mindenesetre nem foglalkozom ezzel. Mert ha elkezd az ember erre figyelni, akkor kalkulálni is elkezd, és az már hazugság. A költészetre, az irodalomra is találó ugyan, hogy „mese, hazugság az egész”, ahogyan a *Peer Gynt*-ben elhangzik, de közben nagyon is igaz, ha a mű tényleg őszinte.

Hogy látja, milyen súlya van ma a kultúrának, a művészetnek az életünkben?

– Úgy gondolom, hogy a kultúra és a művészet egymással szembenálló dolgok. A kultúrára azért van szükség, hogy túléljük együtt, egymás társaságában az életet, hogy együtt tudjunk élni másokkal. A művészet gyakran a kultúra ellenkezője, mivel szakít a kultúra szabályaival. Így teremt egyfajta helyet a másfajta lét számára. Gondolati, szellemi teret nyit. Mond-

Jon Fosse a Nemzeti Színház meghívására érkezett a 2014-es MITEM-re, amelyen az Egy nyári nap című darabját az oroszországi Galiaskar Kamal Kazányi Állami Tatár Színház mutatta be. Jelenet az előadásból. | fotók: Eöri Szabó Zsolt

hatjuk úgy is, hogy a művészet tölti meg lélekkel a társadalmat, a kultúrát. A lélek nélküli társadalom tiszta brutalitás, maga a barbárság. Egyetértek János Pállal, aki azt mondta, hogy a művészetnek nincs szüksége az egyházra, hanem az egyháznak van szüksége művészetre. Ő is azt vallotta, hogy a művészet tölti meg lélekkel az emberi társadalmat. Azért van tehát szükség művészetre, hogy az igazi vallásosság is jelen lehessen, nemcsak a rutinszerű vallás vagy a konformizmus.

Fontos önnek a vallás?

– Az elmúlt években egyre fontosabbá vált, hogy a létnek a lelki oldalával kapcsolatba kerülhessek. A norvég államegyház a protestáns egyház. Úgy döntöttem azonban, hogy nem ennek kívánok a tagja lenni. Leginkább az ortodox kereszténység állna közel hozzám, ez azonban alig van jelen Norvégiában, ezért a katolikus egyházat választottam. Korábban lenyűgözött a Norvégia nyugati partvidékén élő kvéker közösségek élete. A gyülekezet nem hangosan imádkozik, hanem ki-ki magában. A csendes együttlét alatt, amely maga az istentisztelet, az emberek a lélekben ébredő fényre figyelnek, egyfajta belső világosságot keresnek. Számomra a művészet is effajta fénykeresés.

Lehet-e művészetet széles körben művelni? Vajon mindenkihez eljuttatható és eljuttatandó a művészet?

– Az a véleményem, hogy ha az a cél, hogy minden üzenet mindenkihez eljusson, akkor végül semmi sem jut belőle el ahhoz, akinek szánják. Furcsa lenne fiatal focidrukkereket színházba kényszeríteni, ahogy az is tévedés volna, ha idős hölgyeket focimeccsre küldenénk. Nincs azzal semmi baj, hogy Norvégiában, csakúgy, mint bármely más országban, a színházi közönség legnagyobb részét idősödő nők teszik ki. Nekik is joguk van megkapni, ami őket érdekli, és őket feltehetőleg nem a focimeccs érdekli.

Elsősorban ez a réteg olvas szépirodalmat, jár színházba...

– ...és misére. Ha már nem kell otthon a gyerekekre vigyázniuk, akkor nem maradnak otthon, de nem is focimeccsre járnak vagy diszkóba.

A norvég irodalom egyik nagyon fontos vonulata az önéletrajzi, önelemző és önmagát kiadó, dokumentarista írás. A művek fogadtatásánál nagyon fontos, hogy a „szerző nem halott”, sőt nagyon is beleszól abba, ahogy a műveit olvassák.

– Én mindig is félttem attól, hogy a saját tapasztalataimat használjam írás közben. Ha így tettem, nem sikerült jól. Inkább a nulláról indulok, és azt írom le, ami előtte nem létezett. A darabjaimban a helyzetek nem megtörtént események átiratai, hanem írás közben keletkeztek. Nem az én tapasztalataim.

JON FOSSE

2023 irodalmi Nobel-díjasa a norvégiai Haugesundban született 1959-ben, Oslóban, Bergenben és az ausztriai Hainburgban él. A Nobel-bizottság indoklása szerint a díjat „olyan innovatív színdarabokért és prózáért kapja, amelyek hangot adnak a kimondhatatlannak (. . .) A nyelv és a drámai cselekmény radikális redukciójával a legerősebb emberi érzelmeket, a szorongást és a tehetetlenséget fejezi ki a legegyszerűbb hétköznapi kifejezésekkel.”

Az 1980-as évek modernizmusának kiemelkedő alakja Fosse. Minden műfajban alkot: regények, költemények, drámák és gyerekkönyvek szerzője, számos esszékötete bizonyítja irodalomelméleti tudását és teoretikus beállítottságát. Az 1990-as években írt műveiben megjelenik egy sajátos vallási dimenzió. Nemzetközi elismertségre drámái révén tett szert, melyekre ugyanaz a nyelvi sűrítettség és költői egyszerűség jellemző, mint prózájára. Magyarul számos regénye és egy drámakötete is olvasható, több színpadi műve és átdolgozása volt már látható Magyarországon.

Ebben van az én szemérmességem és méltóságom egyaránt. Így éreztem egész írói pályám során, hogy egy szerzőnek nem szabad másokra tukmálni a magánéletét. Persze elkerülhetetlen, ha a műveimben szerepel egy apa vagy egy anya, akkor az emberek azt hiszik, hogy az én szülcimről van szó. Ezt én ugyan tagadom, de igazából nem lehet mit tenni ellene.

Derűlátónak vagy borűlátónak tartja magát?

– Egyik sem vagyok igazán, de van bennem egyfajta fatalizmus. Úgy lesz, ahogy lesz. De ezzel nem azt akarom mondani, hogy a dolgok eleve el vannak rendelve, csak azt, hogy inkább tekintem magam fatalistának, mint pusztán optimistának vagy pesszimistának.

Az interjú először a Nemzeti Magazin 2. évfolyamának 2. számában jelent meg.

CECILIA ÖLVECKZY

Akinek az írás létszükséglet

Amikor kihirdették, hogy az idei év irodalmi Nobel-díját Jon Fosse norvég író kapta, mintha kevesebb kritika érte volna a Svéd Akadémia döntését, mint máskor. Legalábbis mi itt, Norvégiában így látjuk.

A távoli norvég kisvárosban született Jon Fosse, a skandináv irodalom egyik legjelentősebb egyénisége. Ötven nyelvre fordították le írásait. Színpadi munkáit egyre gyakrabban játsszák nagy nevű színházak, de újat kereső fiatal együttesek is, és nemcsak Európában, hanem a világ más tájain is. Fosse sikerének titka abban rejlik, hogy olvasói és még inkább színészei egyszerre élvezik és tekintik kihívásnak műveit.

Amikor 1994-ben meghívtuk az oslói Det Norske Teatretbe (vagyis az Újnorvég Nemzeti Színházba, amelyet 1913-ban alapítottak, és az egyik legfontosabb színházi műhely), hogy örömmel tudassuk vele, a *Valaki majd jönni fog* című darabját dramaturgkollégámmal együtt bemutatásra ajánlottuk, kiderült: ez az első drámaírói próbálkozása. Barátja, Kai Johnsen rendező beszélt rá, írjon egy színdarabot. (A rendező nevét hamarosan Magyarországon is megismerték: Johnsen rendezte 2002-ben a *Peer Gynt*-öt a Nemzeti Színházban Rátóti Zoltán és Kubik Anna főszereplésével.) Azt is megtudtuk akkor Fossétól, hogy ő fiatal íróként lekezelően nyilatkozott a színházról. A *Valaki majd jönni fog* sikere után nemcsak a színházak rohamozták meg új darabokért, hanem Fosse is láthatóan nagy örömmel elfelejtette régi nyilatkozatát.

Jó ideje már nemcsak színpadi művei sikeresek, hanem kitűnő műfordításai, átdolgozásai is. Fosse sokat tesz azért, hogy a világirodalom nagy művei méltó nyelvi köntösben jelenjenek meg a norvég színházakban. Jelentőségét mutatja, hogy 2023-ban már a harmadik Nemzetközi Fosse Fesztivált rendezték meg első színpadi sikerének helyszínén, a Det Norske Teatretben.

Persze nem felejtethetjük el kiváló prózáját sem: *Álmatlanság, Melankólia, Reggel és este, Trilógia (Álmatlanság, Olav álma, Esti dal), A másik név*. Nemrégiben adták ki kilencszáz oldalas regényét *Septologien* címmel. Ez a mű nagyban hozzájárult ahhoz, hogy éppen most kapta meg a Nobel-díjat. „Alázatos virtuozitás” – írta róla a francia Le Monde.

Több évtizedes ismeretségünk során mindig is csodáltam munkabírást, ha rákérdeztem, nem túlságosan fárasztó-e a rengeteg munka, mindig ugyanazt a választ kapom: Az írás nekem nem munka, hanem létszükséglet.

Cecilia Ölviczky 1943-ban született Győrben, színészként végzett a Színművészeti Főiskolán. 1969-től Svédországban és Norvégiában élt, 1982-től volt az oslói Det Norske Teatret (Újnorvég Nemzeti Színház) dramaturgja, ahol Jon Fossét a színpad számára felfedezte. Cecilia Ölviczky az elmúlt években kétszer is dolgozott a Nemzeti Színházban Eirik Stubø norvég rendező dramaturgjaként.

fotók: Eöri Szabó Zsolt

Katona József

Bánk bán

Bánk bán – BERETTYÁN SÁNDOR | Gertrudis – ÁCS ESZTER | Melinda – BARTA ÁGNES | Ottó – HERCZEGH PÉTER | Biberach, egy lézengő ritter – SZABÓ SEBESTYÉN LÁSZLÓ | Bendeleiben Izidora, türingiai leány – SZÁSZ JÚLIA | II. Endre – BERETTYÁN NÁNDOR | Tiborc – KRISTÁN ATTILA | Petur – MÉSZÁROS MARTIN | Mikhál – RUBOLD ÖDÖN | Simon – SZÉP DOMÁN | Myska – MADÁCSI ISTVÁN | Meráni urak – BORDÁS ROLAND, HORVÁTH MÁRK | Királyi gyerekek nevelője – NAGY MARI, VARGA JÓZSEF, VIDA GÁBOR

Továbbá mint vendégek: Magyar urak – GÉMESI ZOLTÁN, HAJDU ÁDÁM, HORNYÁK ISTVÁN, LATABÁR ÖCSI, PALLYOV ATTILA, TABA CSABA, VARGA PÉTER | Meráni hölgyek – BODOR-JÓÓ RENÁTA, GULYÁS ANNA | Szövönők – BALOGH EDINA, KISS IZABELLA, KOSINA MÓNICA | Bánk bán kisfia – HEGEDÜS DONÁT DORIÁN | Gertrudis gyermekei – BOGNÁR HELÉNA, KALMÁR GERGŐ, MENYHÁRT BOGLÁRKA, SZENTKERESZTY CSONGOR

Jelmez: Berzsényi Krisztina // Sógó: Kónya Gabi // Ügyelő: Csasztnan András, Dobos Gábor // Rendezőasszisztens: Herpai Rita

Rendező: VIDNYÁNSZKY ATTILA

mikor? hol?

Premier: 2023. szeptember 3. • Nagyszínpad

További előadások: november 22., 23. – 19 óra • Nagyszínpad

Shakespeare-i sodrású mű, amely életünk legalapvetőbb, máig érvényes kérdéseit veti fel. Ahogy Shakespeare, Katona sem csak filozofál. A szerelem, a csábítás, a házasság, a féltékenység, a hazaszeretet, a hatalom, a politika megannyi szálból sző megrendítő történetet úgy, hogy Bánk bán életigazságának a drámáját és katarziszt állítja a középpontba. Katona műve lehetőséget ad arra, hogy ebből a személyes nézőpontból vizsgálhassuk a drámában felvetett örök emberi kérdéseket és sajátosan magyar viszonyunkat a világhoz.

VIDNYÁNSZKY ATTILA rendező

OSZTOVITS ÁGNES

„**A rendező leleménye, hogy a fiatalokat a színház fiataljaival szólítja meg.**

Vörös és fekete

Csak a *Bánk bántól* mentsen meg az Isten, fohászkodtunk annak idején, érettségi előtt. Én később az egyetemi szigorlat napján is. Megúsztuk, megúsztam, és sokáig igazat adtam Szerb Antalnak, hogy bár a magyar drámatörténet legfontosabb tragédiájáról van szó, korántsem hibátlan, sőt nehezen követhető, kissé suta ez az alkotás. Egyébként pedig mi közünk nekünk a 13. századi bonyolult históriához. Illyés Gyula 1976-os átigazítása megpróbálta a fiatal nemzedék számára befogadhatóbbá tenni Katona József drámáját, de átütő sikert ő sem ért el. (Az azonban Illyés vitathatatlan érdeme, hogy a későbbi rendezők, dramaturgok bátrabban és elfogulatlanabban nyúltak a végleges Katona-szöveghez.)

Vidnyánszky Attila harmadszor viszi színre a darabot (Erkel operáját is többször rendezte), s ezúttal tényleg a fiatalokat akarja megszólítani. Nekik mondja el a kortárs könnyűzenét is felhasználva, miről is szól ez a tragédia. Mégpedig úgy, hogy minden szereplőt azonosítani lehet: mindenkinek megvan a maga drámája. Gertrudis, a merániai feleség őszintén szereti férjét, II. Endre királyt, de unatkozik nélküle. A palotából nem lát rá a magyar világra, csak a sajátjait érti. Fivérét, Ottót búskomorrá tették az őt ért hamis vádak, s ezért fel kell vidítani. Miatta él a palotában Izidora, a türingiai lány, de Ottónak Melinda kellene. Gertrudis tudja, hogy Ottó veszélyes vizekre evez, erre figyelmezteti is, de nem állítja meg. Gyerekeit imádja, s megpróbálja világpolgárrá nevelni őket, hiszen vélhetően valamelyik európai udvarban találják meg számításukat, s nem vallhatnak szégyent. Gertrudis tehát nem ab ovo gonosz, csak értetlen. Ottó sem gonosz, de nem képes vágyait megfékezni. Petur hőzöng, ám a királyt isteníti. A spanyol honból menekült Mikhál és Simon bán, Melinda fivéreai pontosan tudják, mivel jár a rebellió, az anarchia, így csillapítani

NICK THORPE

„**Ez a Terror Háza színpadi változata. Az a bajom ezzel az előadással, hogy túlságosan átpolitizált.**

Nemzeti? Nacionalista?

Vidnyánszky Attila *Bánk bánja* sokkoló: hangok, érzelmek és színek robbanása, hősök és gonosztevők kavalkádja.

A gonosz merániaiak és gonosz királynőjük, Gertrudis pirosba öltözött, aki a jó Endre király távollétében a feketébe öltöztetett magyarokkal rosszul bánik, a jelenetről jelenetre pillangóként repkedő Melinda pedig ezüstkékben. Maga Bánk bán magas és jóképű, gondolatban mindig egy lépéssel a többi szereplő mögött, egyszerre a darab hőse és legnagyobb áldozata, aki próbálja megérteni, mi történik az országával, a feleségével, és hogy ki a felelős mindezért. És ott van az ármánykodó Biberach. A céltudatos, megszállott Ottó. A jó Tiborc. A csinos Izidora.

A színpadi kivitelezés monumentális és nagyszerű – egy háromdimenziós sakktábla állandó mozgásban. A végzet érzése a Massive Attack zenéjével kezdődik, és a darab végéig kitart. Ez a Terror Háza színpadi változata.

Az a bajom ezzel az előadással, hogy túlságosan átpolitizált. John Lennon *Imagine* című dalát mintha németül énekelnék, közben bakancsok hangját halljuk, ami idegen, fenyegető és gonosz érzetet kelt. Kínos a pillanat, amikor a gonosz királynő, Gertrudis olyan szavakat tanít a gyerekeinek, mint „globalizáció”, „tolerancia” – a liberálisok mantráját. A homoszexuális udvaroncok, akik képtelenek levenni egymásról a kezüket, paródiának hatnak.

Ez az előadás egy szinten Vidnyánszky magyar dühkiáltása a romlott, nyugati világ ellen, mintha a kultúrharc része lenne. A merániaiak orgiái az esztergomi magyar udvarban a Pénélopé kezét megszerezni próbáló kérőkre emlékeztetnek Odüsszeusz ithakai

igyekeznek a kedélyeket, de rosszul számítanak. Tiborc pedig, akinek jeremiádája a legtöbb korábbi előadás kulcsjelenete volt, rádöbben, hogy Gertrudist becsmérő szavaival túlzásokra ragadtatja magát.

És végül itt van a címszereplő. Horváth János kiváló irodalomtudós szerint a legnagyobb magyar férfiú, akit valaha színre álmodtak. Hamleti jellem, minden cselekedete a visszajárra fordul, s végül mindent elveszít. „Nincs a teremtésben vesztes csak én!” – mondja, miután a király halál helyett életre ítéli.

Vidnyánszky leleménye, hogy a fiatalokat a színház fiataljaival szólítja meg. A nézők láthatják, hogy néhány év alatt az egykori kaposvári növendékek élvonalbeli művészekké fejlődtek. Ács Eszter Gertrudisa és Barta Ágnes Melindája szakít a szerepek évszázados sztereotípiáival, így nem csupán nagyszonyt

palotájában. Katona eredeti, 1815-ben írt drámája is politikai volt természetesen. A magyar néphez intézett kérdés, hogy erősítse meg a gyenge nemzeti összetartozás-érzését egy megszállt országban. Katona számára az emberi dráma, a merániaiak és a magyarok intrikái közé szorult Bánk bán és Melinda tragédiája volt a jó mese, amibe ezt az üzenetet be lehetett csomagolni. De ahol Katona szövege finom, ott Vidnyánszky interpretációja olykor nyers.

Egyre inkább úgy éreztem, hogy ez nem is nemzeti színház, hanem nacionalista színház. Ezt 2023-ban Budapesten előadni, Viktor király 13 éve tartó uralma alatt, miközben a szomszédban, Vidnyánszky szülőhelyén háború dúl, üzenetet hordoz. Vidnyánszky nem is hagy kétséget afelől, hogy mi az üzenete.

Gonosz idegenek, csodálatos magyarok. Külföldiként, aki egyben magyar is, ezt kicsit nehéz lenyelni. Az én kevert fajú szemléletem szerint ez a megközelítés eltorzítja a szereplőket, és figyelmen kívül hagyja ennek a világnak meghökkentő sokszínűségét. Pedig igazságtalan lenne figyelmen kívül hagyni más üzeneteket. Biberach mint a hatalmat meggazdagodásra használó ember – kire utalhat ez a mai Magyarországon? Endre mint jó és irgalmas uralkodó, akinek távoli háborúk vonják el a figyelmét. Az irgalom mindig érény.

és ártatlan mimózeleket látunk a színpadon, hanem sokarcú, izgalmas figurákat. Nagyszerű alakítások!

A címszerepet Berettyán Sándor kapta, aki mindvégig jól oldja meg a nehéz feladatot, az utolsó jelenetben pedig egyenesen remekel. Igaz, ott van mellette fivére, a darabbeli Endre király. Két megözevgyült, feleségét gyászoló férfi áll összetörtten a színpadon. Az egyikre a trón, az uralkodás gyötrelme vár, a másikra a rideg magány. Lélegzetelállító jelenet.

Pompás Ottó Herczegh Péter, valamint az Izidorából szinte főszerepet formáló Szász Júlia. Kristán Attila emlékeztet Tiborc, Szabó Sebestyén László örök Biberach. És a többiek is pontosan értik Vidnyánszky vízióját, nyelvét. Pazar a többszintes díszlet, szépek az időtlen, mégis mai jelmezek. Az idegenek vörös és a magyarok fekete ruhái jól hangsúlyozzák, hogy itt két világ ütközik össze. Ezt szolgálja a zene is, a világlágerek, a táncok és a népdalok.

A mai gimnazista a mostani előadás után nyilván nem akarja megúszni a *Bánk bánt*, hiszen pontosan érti, miről szólt Katona, és mitől időszerű, megrendítő a darab. Legfeljebb azon gondolkodik el, hogy kell-e, szabad-e új jeleneteket beiktatni az okosan megrövidített klasszikus szövegbe. A felnőtt néző válasza egyértelmű nem. És őszintén sajnálja, hogy a sok tekintetben zseniális előadás, itt-ott megbicsaklik.

a szerző kulturális újságíró, szerkesztő, könyvkritikus

Az *Imagine* című dal, akárcsak 1968, egyfajta referenciaponttá vált az orbánista képzeletben; mindannak a szimbólumává, ami a Nyugaton dekadens és rossz. Pedig az „*imagine no religion*” azt jelentette, hogy nincs „szervezett vallás”. Sok keresztény szereti a dalt. A Rolling Stone magazin úgy jellemezte, mint „22 sornyi keccses, egyszerűen megfogalmazott hitvallás egy egyesült világ erejében, ami arra törekszik, hogy megjavítsa és megváltoztassa önmagát”. Erre 2023-ban legalább annyira szükség van, mint 1971-ben vagy 1815-ben. A család, a nemzet és az egyház csodálatos intézmények lehetnek, szigetek a világ kavargó káoszában. De lehetnek elnyomók és gonoszak is. Fontos lenne, hogy ezt ne feledjük, amikor magas piedesztálra emeljük őket.

Vidnyánszky *Bánk bánjának* vizuálisan legszebb és legmeghatóbb jelenete a végén következik, amikor három, a sötétből végig hallatszódó, kopogó szövőszék előbukkan és egymás körül siklik, gobelinszővést szöve. A Szent Korona, a Pelikán mint Krisztus és a Szűzanya, Magyarország védőszentjének ősi szimbólumai ívelnek a színpadon dülő agónia, a halál és a katasztrófa fölé. A mese el van mondva, a történet készen áll. Mint minden történet, ez az elbeszélés is egyszerre igaz és hamis. A színészek és a közönség nagyszerűek voltak.

A szerző a BBC kelet-közép-európai tudósítója

Molnár Ferenc

Egy, kettő, három

Norrison – SCHNELL ÁDÁM | Titkár –
BODROGI GYULA | Dr. Faber – KRISTÁN
ATTILA | Gróf Dubios-Schottenburg – TÓTH
LÁSZLÓ | Félix – RÁCZ JÓZSEF | Dr. Pinsky
/ Főszabász – SZÉP DOMÁN, valamint a
Színház- és Filmművészeti Egyetem hallgatói:
ANTAL – HOLLÓ PATRIK ALBERT / STEENHUIS
RAUL | Lydia – VARGA ANNA ZSÓFIA / REITER
ZITA | Kuno kisasszony – DOMOKOS ÉVA LILI
| Brasch kisasszony – STAURÓCZKY ÉVA |
Posner kisasszony – SZALMA LENKE | Petrovics
kisasszony – LÁSZLÓ REBEKA / BUBIK RÉKA |
Lind kisasszony – REITER ZITA / VARGA ANNA
ZSÓFIA | Divatárus / Károly – FÜLÖP TAMÁS
m. v. / CSIKÓS MÁTÉ | Osso – FICSOR MILÁN
| Ciring – BANGÓ ERNEST | Dr. Wolf / Kristián
– STEENHUIS RAUL / HOLLÓ PATRIK ALBERT |
Szolga – NAGY BOTOND

| fotók: Eöri Szabó Zsolt

Metsző humorral és mély emberismerettel írta meg két híres egyfelvonásosát Molnár Ferenc. Párban szép az élet, hát még ha egy bankigazgató (Egy, kettő, három) és egy színházigazgató (Az ibolya) édes-sanyarú sorsát veheti össze a közönség egy este, egy színpadon, két előadás során. Mindkét történet egy-egy „napi bölcsélet”, rácsodálkozás a karrierre, hatalomra és nem utolsósorban a szerelemre.

RATÓTI ZOLTÁN rendező

Molnár Ferenc

Az ibolya

Igazgató – KRISTÁN ATTILA | Szolga – RÁCZ JÓZSEF, valamint a Színház- és Filmművészeti Egyetem hallgatói: ZENESZERZŐ – FICSOR MILÁN / CSIKÓS MÁTÉ | Roboz kisasszony – DOMOKOS ÉVA LILI | Márkus kisasszony – REITER ZITA / VARGA ANNA ZSÓFIA | Rakolnoki kisasszony – SZALMA LENKE | Thúz kisasszony – STAUROČZKY ÉVA | Széll kisasszony – VARGA ANNA ZSÓFIA / REITER ZITA | Ilonka – BUBIK RÉKA / LÁSZLÓ REBEKA

Hangfelvétélről közreműködik
UDVAROS DOROTTYA és RÁTÓTI ZOLTÁN

A KÉT EGYFELVONÁSOS ALKOTÓI

Díszlettervező: Székely László // Jelmeztervező: Tordai Hajnal // Zeneszerző, dramaturg: Verebes Ernő // Ügyelő: Lovass Ágnes // Sűgő: Gróf Katalin // Rendezőasszisztens: Trimmel Sándor Ákos

Rendező: RÁTÓTI ZOLTÁN

Szabadtéri bemutató: 2023. augusztus 16. – Gyulai Várszínház
PREMIER a Nemzeti Színházban: 2023. szeptember 26.

további előadások:

november 11., 24. – 19 óra, november 12. – 15 óra
Gobbi Hilda színpad

a Nemzeti Színház és a Gyulai Várszínház közös produkciója

ELŐADÁS-AJÁNLÓ

Közös előadás, második premier

A Háztűznéző bemutatója Beregszászban volt 2023. március 19-én. A 10. MITEM keretében, a beregszászi színház fennállásnak 30. évfordulóját ünneplő rendezvények sorában került sor a második premierre a Nemzeti Színházban.

Háztűznéző

Férfikomédia nőkkel – a „nemzetközi izére” tekintettel

Gogol ismert darabjában a házasodni készülő (vagy éppen hezitáló) ifjú (vagy éppen korosodó) szereplők szórakoztató vívódásainak, a párvalasztással járó gyötrelmeinek lehetünk tanúi. A humorral átítatott pillanatok és jellemeket látva nevetve ismerhetünk rá a színpadon az ember titkos félelmeire, vágyaira, kétségbeesett erőlködéseire, hogy végül – egyfajta összegzésképpen – mi is átéljük a felismerést: „Köszönöm, pajtás. Csak most tudtam meg végre-valahára, mi is az élet. Most egészen új világ tárult elém, most már látom, hogy minden mozog, él, érez, valahogy szinte gőzölög, és valahogy az ember maga se tudja, mi történik. *Azelőtt* nem vettem észre semmi effélét, vagyis...”

Azelőtt... Az előadás beregszászi bemutatójakor, 2023 márciusában már egy éve tartott az orosz-ukrán háború, és az *azelőtt* a békeidőt jelenti. Vidnyánszky Attila rendezése reflektált a világunkat felforgató változásokra, és izgalmas – és kényszerű! – megoldást talált: a férfikaraktereket is nők játsszák a kialakult „nagy nemzetközi izére...” való tekintettel. (Csak így tud utazni az előadás a határontúlra.)

Idén márciusában a *Háztűznéző* bemutatójával nyílt meg újra a beregszászi színház, amely az orosz-ukrán háború miatt jó ideig nem tudott közönséget fogadni, hónapokig a kijeji színházakból menekülteknek adtak szállást. A színház folyamatosan dolgozik, meseelőadásokat, iskolai foglalkozásokat tart a Beregszászt környező településeken, rendszeresen játszik Magyarországon és Romániában is.

– Csak azért is színházat csinálunk, ezek között a körülmények között is! – mondja Vidnyánszky Attila, a társulat alapítója. – Hogy a színház fennállásnak 30. évfordulóján is így kell fogalmaznom, egyszerre fájó, de nagyon pontosan ki is fejezi a beregszászi színház létezésének három évtizedét. Ezúttal komédiát készítettünk, mert ha csak pár pillanatra is, de szeretnénk derűt lopni az emberek szívébe.

Nyikolaj Gogol

Háztűznéző

Agafja Tyihonovna, kereskedő lánya, eladósorban – POLYÁK ANITA e. h. | Arina Pantyelejmonovna, a nagynénje és Nyikanor Ivanovics, nyugalmazott gyalogos tiszt – GÁL NATÁLIA | Fjokla Ivanovna, házasságszerzőnő és Alekszej Dmitrijevics vásárcsarnoki kereskedő – OROSZ IBOLYA | Ivan Kuzmics, udvari tanácsos – OROSZ MELINDA | Ilja Fomics, a barátja – VASS MAGDOLNA | Ivan Pavlovics, gondnok és Sztjepan, Podkoljoszin szolgája – SÓTÉR ISTVÁN | Baltazár Baltazárovics, tengerész – CSÉKE ADRIENN | Dunyaska, szolgáló és Gogol – HECZEL JÁZMIN

Díszlet: Tóth Kázmér // Jelmez: Berzsényi Krisztina

Rendező: VIDNYÁNSZKY ATTILA

mikor? hol?

PREMIER: október 20.

További előadás:

november 18. – 19 óra 30
Kaszás Attila Terem

a Kárpátaljai Megyei Magyar Drámai Színház és a Nemzeti Színház előadása

Macskajáték

Örkény István tragikomédiája –
Orbán Béláné harca a világgal

„E groteszk történet főbőse özvegy Orbán Béláné, s a darab valójában az ő véget nem érő vitája, szájkodó, alakoskodó, még a bazugságtól sem visszariadó pörlekedése mindenkiével, aki körülveszi: a lányával, a szomszédnőjével, Paulával s legfőképpen az ő München közelében élő nénjével, Gizával. Körömszakadtáig barcol, hogy zűrzavaros, értelmetlen és reménytelen szerelmét ráerőszakolja a világra. Megvan benne minden, amire az ember képes: egy piaci kofa nagyszájúsága és egy görög tragika fensége. Mit is tehetne mást? Orbánné a természet törvényei ellen barcol, mert semmibe veszi az öregséget, és hadat üzen a balátnak” – írta Örkény István a *Macskajáték* című tragikomédiája elé.

– A szerelemtől ez a hölgy, aki már hatvan fölött van, egyszer csak elkezd úgy viselkedni, mint egy kamasz lány, és ebben van valami fájdalmasan szép. Nem szirupos történet, Örkény bölcs humora szövi át – mondja Udvaros Dorottya, aki Orbánét alakítja a Nemzeti Színház előadásában.

Szász János rendező szerint, ha az ember mindig beletörődne abba az élethelyzetbe, amiben van, és megelégedne vele, akkor semmi nem változna, és nem is hinne abban, hogy változhat még az élete. – Ez fontos. A darab szerint megéri nyugtalannak lenni és nem elfogadni a dolgokat. Legfeljebb eljön a kijózanodás pillanata ebben az örült versenyfutásban. Orbánné folyton rohan, és a végére bizony elfárad. Rá kell jönnie: lehet, hogy ez volt az utolsó esélye az életben, hogy még egyszer valami fontos történjen vele...

A *Macskajáték* először regényként jelent meg 1965-ben. A színpadi változat ősbemutatója 1971-ben Szolnokon volt, pár hónap múlva pedig a Pesti Színházban került színre, Sulyok Mária és Bulla Elma főszereplésével. Mindkettő rendezője Székely Gábor volt.

A *Macskajáték* a Nemzeti Színházban kiváló művészek játékátékára teremt alkalmat, és igaza van ezúttal is Sulyok Mária jövődölésének: „a *Macskajáték* talán mást jelent majd, megváltozhat a darab hangvétele, üzenete is, de a siker nem pártol el tőle. Orbánné mindannyiunkat túlél.”

Udvaros Dorottya, Blaskó Péter

Örkény István

Macskajáték

Orbáné – UDVAROS DOROTTYA | Giza – GYÖNGYÖSSY KATALIN m. v. | Egérke – NAGY MARI | Csermlényi Viktor – BLASKÓ PÉTER | Paula – TÓTH AUGUSZTA | Illus, Orbánné lány – SZILÁGYI ÁGOTA | Józsi, Orbánné veje – SZÉP DOMÁN | Cs. Bruckner Adelaida – TÍMÁR ÉVA m. v. | Pincér, Schwester – FÜLÖP TAMÁS m. v.

Díszlet: Vereckei Rita // Jelmez: Szakács Györgyi

Rendező: SZÁSZ JÁNOS

mikor? hol?

november 7., 21. – 19 óra • Gobbi Hilda Terem

A mű a Proscenium Szerzői Ügynökség engedélyével kerül előadásra

Grane – képzeltetések a Peer Gynt nyomán

Egy idős ember tekint vissza a múltjára Henrik Ibsen nagy művét idézve

Nem egy fiatal Peer Gynt indul el és vándorol egy életen át, amíg megöregszik, hanem egy idős ember tekint vissza a múltjára. A darab alapmotívuma az önmagunkkal és környezetünkkel szembeni folyamatos bizonyítás. Mit jelent az „önmaga lenni” filozófiája? Ennek keresése a fő mondanivalója a darabunknak. Az emberi élet alapvetése, hogy legyünk bátrak, akarjunk kiválni az átlagból, kitűnni a tömegből. Küzdelmekről, az élet magaslatairól és mélységeiről szól az előadásunk. Természetesen fontosak Peer Gynt kapcsolatai és találkozásai a nőkkel – édesanyjával és a szerelmeivel. Az idős ember az erdő közepén él, ott az otthona. A díszlet elemeit Peer Gynt állítja be a helyszínnek – domb, tisztás, szülői ház – megfelelően. Szilágyi Ágota nagyszerűen jeleníti meg az összes nőt, sőt a Gomböntőt és Dovre apót is.

Régóta erős vágy élt bennem, hogy édesapámat és az öcsémet együtt lássam színpadon, kíváncsi voltam, hogyan hatnak egymásra. Eszembe jutott Peer Gynt, az önmagát kereső figura és a saját küldetésstudatával küzdő ember. Édesapám nem ilyen, mert ő megtalálta a hivatását, de Bence igen. Tehetséges ember, de nem tudja kifejezésre juttatni a benne megszülető elképzeléseket és vágyakat. Úgy gondoltam, hogy Peer Gynt történetén keresztül mindezt édesapám fogalmazza meg verbálisan a színpadon, s így Bence is megoldást kap az életére. Nem terápiának gondoltam, inkább segítségnek. Apu-

kámnak is különleges utazás lehet a művészi életében, ha más-fajta aspektusból közelítünk meg egy ilyen erős figurát, mint Peer Gynt. 1983-ban Miskolcon már játszotta Csiszár Imre rendezésében.

Shogy miért *Grane* az előadás címe? Mert ez nem az eredeti mű, hanem képzeltetések Ibsen drámája nyomán. Grane pedig egy ló, a neve többször is elhangzik Ibsennél: „Gyí, Grane lovam, fel a hegyre!” Egy elképzelt állat, amellyel száguldozhatunk a történetben.

BLASKÓ BORBÁLA

Grane – képzeltetések a Peer Gynt nyomán

Henrik Ibsen drámája alapján, Áprily Lajos fordításának felhasználásával

Játsszák: BLASKÓ PÉTER, SZILÁGYI ÁGOTA, BLASKÓ BENCE

Látvány: Csiszár Csilla Viola // Dramaturg: Cseh Dávid // Zenei szerkesztő: Dobri Dániel

Rendező: BLASKÓ BORBÁLA

mikor? hol?

november 10., 15., 16. – 19 óra • Gobbi Hilda Színpad

Áprily Lajos örököseinek engedélyét a Hofra Kft. közvetítette:
www.hofra.hu

Blaskó Péter, Szilágyi Ágota

Száz marha egy lantért

A szövegeket Hésziodosz, Arisztotelész, Platón, Kallümakhosz, Pindaros, Kleanthész, Ovidiusz szövegei, valamint újjörög mesék és legendák alapján feldolgozta és összeállította: Berecz András.

Mesélő: BEREZ ANDRÁS

Cimbalmon közreműködik: SZABÓ DÁNIEL

mikor? hol?

november 15. – 19 óra 30 • Kaszás Attila Terem

Száz marha egy lantért

Berecz András ó- és újjörög meséi zenével kísérvé

Miközben karod közt vesztetted el imádotatad örökre, egy csecsszóó gyermek ötven marhádat lopta el, s kettőt leütve be is vacsorált? Egyszerre vagy szomorú és haragos? Fel a fejjel, te vagy a legjobb zeneértő, hallgató! Téged keres égre-földre mind a zenészek eleje! De ez semmi. Belóled lesz a legjobb muzsikusz, ha... ha valamelyik kanyarban épp Hermészbe ütközöl.

Ez a műsor az ógörög írott műveltségéből, és az újjörög népművészetből merít. Barlanglakó nimfák ezeréves meséi és az attikai barlangokban bujdosó Davelis betyárról szóló népdal így sodródnak egymás mellé. Összefüggésfele jön létre a pátrai

kávéházban összegyűlt bírák és az Olümposzon sereglő istenek között, a megbüntetett Antiopé és a börtönre ítélt Eleni közt... Közben a muzsika természetét boncolgatjuk – a filozófia hangnemét megkerülve, de Arisztotelész után – és nem csak mesével, dallal, hanem muzsikával is, Szabó Dániel a lantok, lírák egyik elbűvölő utódján, cimbalmon játszik. A dalok nagy része a 20. század eleji gyűjtésekből való, többek közt 1905-ös isztambuli fonográffelvételről, egy írástudatlan vurlai kikötőmunkástól (ma Törökország), New York-i kivándorlótól – 1917-ből...

REX

Sci-fi egy álomról, a politikai hatalomról és a magányról

A *REX* – történet egy álomról, és arról, hogy mi történik, ha ez az álom meghaladja az ember léptékeit. A történet főhőse Leewei Kaplan, az ENSZ egykori főtitkára, aki véget vetett a háborúknak a Földön, és az emberiséget egyetlen világállamban egyesítette. Kaplan – egy hős. Legenda. Kíméletlen kézzel, nem törődve a veszteségekkel, elvezette az emberiséget egy jobb korba, az Aranykorba, létrehozott egy virágzó világot. Megváltoztatta a személyiségét, hogy mindent a nagy cél – a nagy álom – beteljesülésének rendelhessen alá...

125 éves, mesterségesen tartják életben, pedig ő már szeretne meghalni. Kaplan felteszi magának az egyetlen kérdést, amely még megmaradt számára. A lángtengerbe torkolló csata után, amelyből győztesen került ki – mi maradt Leewei Kaplanból, mint emberből? Valóban arra vágyott egész életében, hogy így végezze? Vagy ő más volt valaha; a hatalomvágy, a nagyravágyás egykor nem homályosították el a látását, és választhatott volna egy másik életet, amelyben valaki más lett volna a hős, Leewei Kaplan pedig önmaga maradt volna? Az, akit valamikor elveszített.

Mindamellet ez a történet a politikai hatalomról is szól. Arról a felelősségről, hogy egyszer csak a legfőbb hatalommal felruházott politikus szemében az élő emberek helyébe számok lépnek, és ekkor mások élete vagy halála már nem jelenti morális vívódás tárgyát, hanem csupán lépcsőfokokat a Nagy Jövő felé vezető úton... Azon Jövő felé, amit kifejezetten Ő gondol annak, és nem valaki más. Mert az „igazság” már semmit sem jelent annak az embernek, akiben a nagy álom és az óriási hatalom egyesül. Ő teremti meg a saját igazságát és a saját világát – a többieknek pedig nem marad más, mint hogy ebben a világban éljenek. Vagy inkább túléljenek.

És ez a történet a magányról is szól. És arról, hogy Istennel csak egyedül, szemtől szemben lehet fogadni. És a messzeségből oly csábítónak tűnő hatalom csúcsain hideg, halálos szelek fújnak.

KIRILL FOKIN

Kirill Fokin

REX

LeeWei Kaplan (az ENSZ volt főtitkára) – HORVÁTH LAJOS OTTÓ | Sam (android, Kaplan „asszisztense”, csak hang) – CSÁK GYÖRGY m. v. | Lazar Chomsky (az USA elnöki tanácsadója) – FARKAS DÉNES | Emma (Kaplan felesége) – SZILÁGYI ÁGOTA | Az elnökösszony – SÖPTEI ANDREA | Samantha (Kaplan lánya) – BATTAI LILI LUJZA e. h. | Jack – KOVÁCS S. JÓZSEF | Cassidy – KATONA KINGA | Énekesnő – SZÜCS NELLI

valamint a Kaposvári Egyetem Rippl-Rónai Művészeti karának színészhallgatói: Bognár Bence János, Duma Kata, Juhász Péter, Kerék Benjámin Dominik, Kiss Anna Gizella, Krauter Dávid Róbert, Mikita Dorka Júlia, Puskás Balázs Ákos, Sipos Ilka, Wettstein Márk, Winkler Tamás Ábel

Videófelvételről közreműködik: Jamato – TÓTH LÁSZLÓ | Moderátor – RUBOLD ÖDÖN

Koreográfus: Igor Kacsajev // Díslet- és jelmez: Alekszej Tregubov // Video: Aszja Muhina // Zene: Anton Jahontov // Fordító-dramaturg: Kozma András

Rendező: VALERIJ FOKIN

mikor? hol?

november 23. – 19 óra
Gobbi Hilda Színpad

A helység kalapácsa

PETŐFI KOMIKUS EPOSZA „BEREGSZÁSZIUL”

A helység kalapácsa Petőfi Sándor komikus eposza nemcsak a műfaj paródiája akart lenni, hanem a korszak dagályos és cikornyás költészeti divatját és a nemzetieskedést is gúnyolta. Humorára, iróniájára, a szellemes szószaporítások groteszk képei és parádés hexameterek álpátetikus hangvétele ma is eleven és szórakoztató. A mű minden bája és humora mellett ez az előadás a beregszászi társulatról is szól. Arról, hogy a színház kapaszkodó, a túlélés eszköze. Nem hangolják át Petőfi művét, játékos, szabad színházat kínálnak, de abból indítanak, hogy a beregszászi társulatnak a tagjai a háború miatt most itt ülnek börtöndjeiken, és nem lehetnek otthon...

VÍGEPOSZ MINT VÍGOPERA

Petőfi Sándor stílusparódiája remek alap egy opera buffához. A Coopera előadása nemzeti költőnk karaktereit felhasználva épít egy új történetet vígoperává formálva, amely nemcsak szövegben, de hang és dallam által is megleveníti Petőfi művének fura, kifordított, komikus álmvilágát. Fejenagyot, a falu kovácsát a templomba zárják. Főkolompos az ügyben Harangláb, egy fondor lelkületű egyházzfi, aki pusztá heccből segíti szerelmi beteljesülésében a lágyszívű falusi kántort, aki felesége, az amazontermészetű Márta uralmától szenved. Szerelmi huzavona ez a javából – a szerethető és izgalmas zenei világ megteremtője Kovács Adrián, a Sztalker Csoport alapítója, a Vígsház tagja. Kortárs opera nem (csak) vajtölűeknek! Petőfi „bírná”...

Petőfi Sándor

A helység kalapácsa

szereplők: SZABÓ IMRE, GÁL NATÁLIA, CSÉKE ADRIENN, MÓNUS DÓRA, SÖTÉR ISTVÁN, SZILVÁSI SZILÁRD, JAKAB TAMÁS E. H., FERENCI ATTILA, FORNOSI D. JÚLIA, IFJ. VIDNYÁNSZKY ATTILA, SÉRA DÁNIEL, OROSZ IBOLYA, OROSZ MELINDA, VASS MAGDOLNA

rendező: VIDNYÁNSZKY ATTILA

mikor? hol?

november 24. – 19 óra 30 • Kaszás Attila Terem

A beregszászi színház és a Nemzeti Színház közös előadása

A helység kalapácsa

vígopera két részben

főbb szerepekben: BAKOS-KISS GÁBOR, MOLNÁR LEVENTE, MESTER VIKTÓRIA, SZEMENYEI JÁNOS, BOGNÁR SZABOLCS, VADÁSZ ZSOLT, KOCSIS DÉNES, RÁCZ RITA

Közreműködik a Győri Nemzeti Színház ének- és zenekara.
Vezényel: SILLÓ ISTVÁN

Díszlet: Csíki Csaba // Jelmez: Cs. Kiss Zuzsanna // Fénytervező: Dreiszker József // Koreográfus: Vida Gábor

Rendező: ZAKARIÁS ZALÁN

mikor? hol?

november 25. – 19 óra • Nagyszínpad

A Coopera koprodukciója

Ifjú barbárok

Bartók és Kodály története – visszhangok a mának

Az előadás a két világhírű magyar zenetudós, Bartók (a darabban Barbár B.) és Kodály (Barbár K) barátságát, első népdalgyűjtő útjainak motivációit és élményeit dolgozza fel, miközben magyarságtudatunk, nemzeti azonosságtudatunk ma is aktuális kérdéseivel szembesíti a nézőt. A fiatal alkotócsapat ismét olyan ősokeket hívott társul, akiknek példája és minden fájdalomon átívelő hite és missziója komoly segítséget nyújthat számunkra a 21. század útvesztőiben. Mindezt a tőlük megszokott gyors, ötletes, fiatalokhoz is szóló módon, a Kolozsvári Állami Magyar Színház egyszerű színészeinek szereplésével – szól a „hivatalos” ajánló.

Az alkotók ajánlója pedig ez: *Ifjú barbárok* lett a címe. Nem célunk Bartók és Kodály életét elmesélni, lehetetlen volna, egyáltalán nem célunk történetet mesélni vagy zenés darabot írni. Valójában céltalan, nem halad sehová, nem találtunk üzenetet vagy mondanivalót, nem lesznek főszereplők és tanulság sem lesz a végén, igyekszünk minél kevesebbet beszélni. Visszhangokat kerestünk, amik ma ugyanúgy szólhatnak, mint száz évvel ezelőtt.

A kritikusok szavai: „Fontos, hogy minden generáció saját képére és hasonlóságára újraalkothassa önmagának a modern magyar zenét megteremtő ifjú komponisták legendáját... Talán épp ez a friss szemlélet, profanizált értelmezés és a humor kell ahhoz, hogy Bartók és Kodály korszakos életműve a mai ifjú barbárokat is meglepje, ma is hasson.” (Hollósi Zsolt, revizoronline) „A darab igazi bátorságát szerintem az adja, hogy a magyar szellemnek ezt a két vitathatatlanul zseniális képviselőjét egyszerre mutatják be botladozó börtönszékfiguraként, abszurd drámába illő bábalakként, valamint érzékeny szellemű, csodálatos világokat teremtő, drámái megvilágosodásokat és sorscapásokat átélő, ihletett művészekként.” (Toóth-Holló Tamás, Magyar Nemzet)

Ifjú barbárok

Bartók Béla és Kodály Zoltán életéből inspirálódva, Vecsei H. Miklós szövege és a társulat improvizációi alapján

A lány – TÖTSZEGI ZSUZSA | Barbár B – IMRE ÉVA | Barbár K – SZÜCS ERVIN | Hang – BODOLAI BALÁZS

továbbá: VÁTA LÓRÁND, ALBERT CSILLA, TÖTSZEGI ZSUZSA, GEDŐ ZSOLT, FARKAS LORÁND

Ifjú Táncosok: ANDRÁS KATALIN-BÍBORKA, LAKATOS ÁGNES, KACSÓ NIMRÓD-KÁROLY, VINCZE-PISTUKA HUNOR és a TOKOS ZENEKAR

Díszlet: Csíki Csaba // Jelmez: Cs. Kiss Zsuzsanna // Koreográfus: Berecz István // Zene: Mester Dávid

mikor? hol?

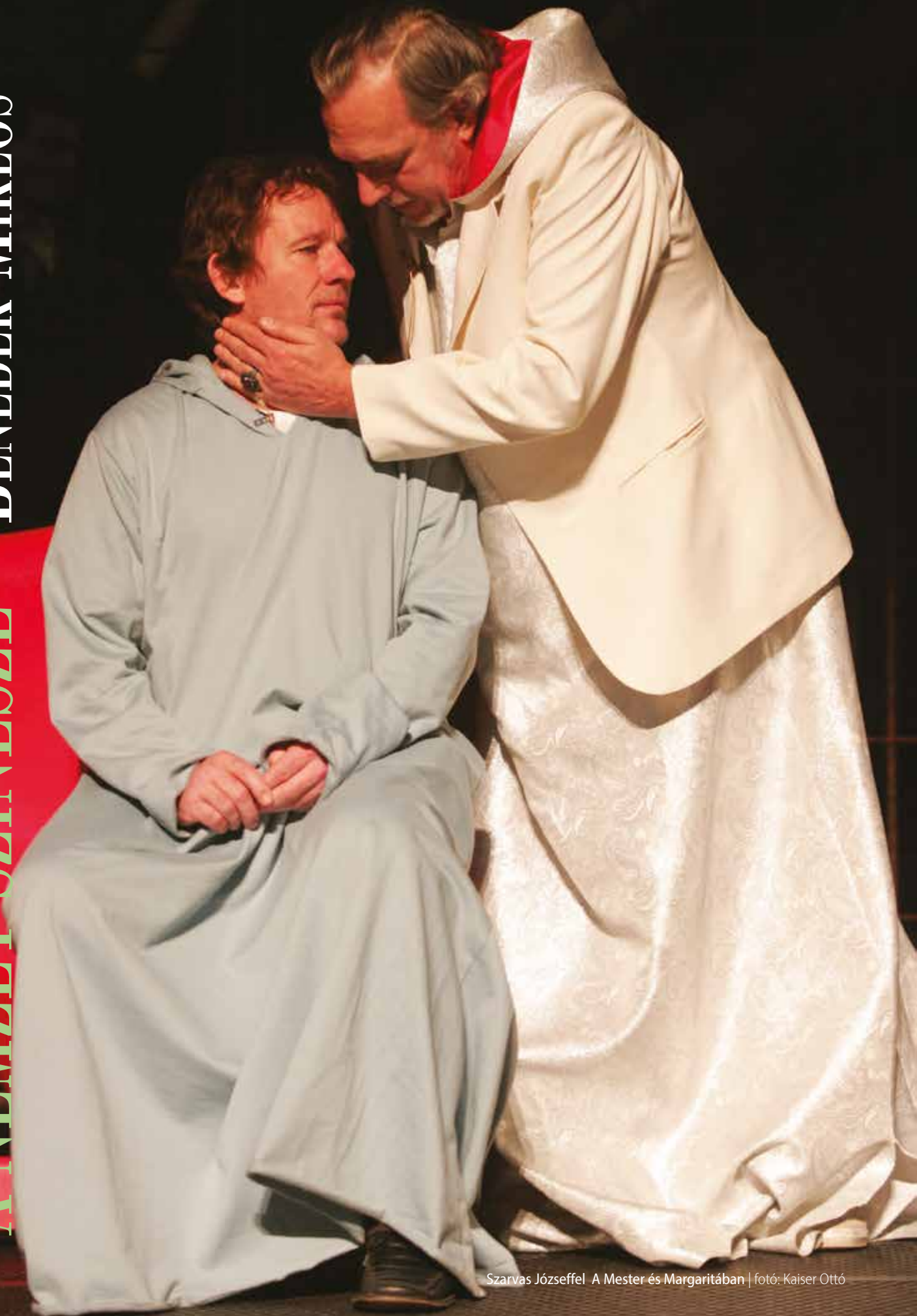
november 28., 29., 30. december 1. – 19 óra

Gobbi Hilda Színpad

a Kolozsvári Állami Magyar Színház előadása

A NEMZET SZÍNÉSZE • BENEDEK MIKLÓS

Szarvas Józseffel A Mester és Margaritában | fotó: Kaiser Ottó

**„Megéltem ötven évet
a szakmában, és mindenre
emlékszem. Azt se szeretem, ha
olyasmi jelenik meg, ami nem igaz.
Most is azt írták, hogy amikor
a Nemzet Színésze elismerést
kaptam, elsírtam magam.
Elment a hangom az örömtől,
de az jobban tetszett nekik, hogy
elsírtam magam.**

Gyógyír a sebekre

Benedek Miklós sikereiről és bánatokról, a tanítás öröméről, az őszinteség következményeiről és hamis kritikákról

A Kossuth-díjas színész, rendező, egyetemi docens már több mint ötven évet töltött el a pályán. Évtizedekig játszott a Nemzetiben és a Katona József Színházban. A közönség rajong és aggódik érte. Az újonnan megválasztott Nemzet Színészevel, Benedek Miklóssal beszélgettünk.

Szívből gratulálunk az elismeréshez, amelyről Vidnyánszky Attila, a Nemzeti Színház igazgatója értesítette. De ha nincs Benedek Miklós, talán nincs Nemzeti Színház se. Ezt jól mondom?

– Ez azért túlzás, de valóban van egy ezzel összefüggő történetem... 1983-ban Gobbi Hilda 70. születésnapja alkalmából kitaláltam, hogy készítsünk egy összeállítást számára. Zsámbéki Gábor azt mondta, hogy jó ötlet, és rám bízott mindent. Sokan vállalták a fellépést, néhányan nem. Akkor zajlott a vita a Katona József Színház különválásáról, és többen haragudtak, hogy el akarják venni a Katonát, a Nemzeti akkori kamaraszínházát. Legalább negyven fellépő volt, az előadás este hatkor kezdődött, és éjjel egyig tartott. Gobbi ült a nézőtérben egy üveg konyakkal, a tűzoltó még azt is megengedte neki, hogy dohányozzon. Az előadás végén felhívtam Hildát a színpadra, elmondtam, hogy ez jutalomjáték volt, és a bevétel az övé. Miután megkérdeztem, hogy mit kezd a pénzzel, gondolkodás nélkül azt válaszolta, hogy a Nemzeti Színház alapkövetelése szeretné felajánlani. Akkor tudatosult bennem, hogy az egyik téglában én is benne vagyok. Részesek lehetek annak, hogy fel-

épül az új Nemzeti Színház – bár erre még várnunk kellett két évtizedet, hiszen Gobbi Hilda téglajegyakciója nem hozott sikert.

A főiskola után, 1969-től 14 évet töltött a Nemzetiben, 2003-tól még hatot, tehát összesen húszat. Milyen emlékeket őriz ezekről az időkről?

– Jókat és szomorúakat is. Nagyon sokat tanultam a Nemzetiben. Akkor még éltek olyan nagyjagyúk, mint Major Tamás, Kállai Ferenc, Óze Lajos, Sinkovits Imre, Bessenyei Ferenc, Agárdy Gábor, Maklár Zoltán. Harmadéves koromban kerültem a Nemzetibe, ahol több darabban statisztáltam. Egy évvel később Both Béla leszerződött. Kezdetben remek szerepeket kaptam, aztán volt egy nagy úr. Írtunk egy könyvet Vajda Katival, jövő tavasszal jelenik meg, abban minden benne van. Részletesen mesélek a két Nemzeti Színházról – a Hevesi tériről és a mairól –, a Katona József Színházról, filmekről, tévéjátékokról. Azt is elmondom a könyvben, hogy többször eljöhettek volna a Nemzetiből, Zsámbéki vidékre hívott, Várkonyi Zoltán pedig a Vígszínházba, ahova nekem mennem

Játék a kastélyban | fotó: Gordon Eszter

kellett volna. Az volt az én igazi terepem, de azt szépen kihagytam. Nagy sikereim voltak ott vendégként, a *Nórá*t százszor adtuk elő Eszenyi Enikővel és Hegedűs D. Gézával. Én voltam Rank doktor. Azt borzasztóan szerettem. 1200 ember nézte esténként.

Mi tartotta a Nemzetiben?

– 1972-ben megszületett Tibor fiam. Zsámbéki Kaposvárra hívott, de valahogy a vidéki színház nem állt közel hozzám. Később többször rendeztem vidéki színházakban, és nagyon jól éreztem magam, de akkor nem akartam menni. Amikor Schwajda György a már felépített Nemzeti Színházba hívott, épp Szolnokon Komoróczyt játszottam Barta Lajos *Szerellem* című darabjában. Jól éreztem magam, ott rendeztem meg Molnár Ferenc *A hattyú* című darabját is.

Ami nagyon nagy siker volt.

– Hú, az igen. Töröcsik Mari, Hernádi Judit, Szacsavay László, Hollósi Frigyes játszották a főbb szerepeket, én két főiskolást vittem az osztályomból, Szávai Vikit és Szirtes Balázst. Szép előadás volt. A Nemzeti első évében Schwajda *A vihart* rendezte és elhívott Prospero szerepére. Nagy feladat volt, nem a legszebb emlék számomra, de még így is hetvenszer játszottuk, amiben persze az is benne van, hogy a közönség jött, és nézte az új színházat. Nehéz volt a próbaidőszak, Schwajdát folyamatosan a minisztériumba hívták, és sok probléma volt az új színházi technikával is. A bemutató után az engem addig

nagyon szerető kritikusok megírták, hogy Prospero borzasztó, nem is értik, hogy taníthatok a főiskolán, és hogy jön ahhoz Schwajda, hogy ezt megrendezze. Évekkel később találkoztam az egyik kritikussal – akivel addig jó barátságban voltunk, de onnantól kiírtam a noteszből –, aki elmondta, hogy megírta a kritikát, majd a főkritikus átírta, mondván ezt a darabot nem lehet dicsérni. Ez így történt. Az igazat mondom, én nem hazudtam soha. Ha megkérdezik a véleményemet, akkor megmondom, hogy ne haragudj, ez nekem nem tetszik.

Az őszinteség sok problémát okozott a pályáján?

– Hát... nem mindenkinek tetszett. A „nem” sérti az emberek hiúságát. Az „igent” azt nagyon szeretik! A Katonában és a Nemzetiben is volt egy asztaltársaságunk, akikkel megbeszéltük a világ dolgait, elmondtuk a véleményünket az előadásokról. Aztán az valahogy „felszállt” az igazgatói irodáig. Alföldi Róbert, az akkori igazgató el is küldött a Nemzetiből.

Számított rá, hogy nem hosszabbítja meg a szerződését?

– Hogyne, igen. Erről mindig diplomatikusan beszéltem. Ha valakit megsértek, nem tudok aludni, és még akkor is, ha igazam van, felhívom, hogy beszéljünk meg. Ő ezt soha nem tette meg. Megéltem ötven évet a szakmában, és mindenre emlékszem. Azt se szeretem, ha olyasmi jelenik meg, ami nem igaz. Most is azt írták, hogy amikor a Nemzeti Színház elismérést kaptam, elsírtam magam. Elment a hangom az örömtől, de az jobban tetszett nekik, hogy elsírtam magam.

BENEDEK MIKLÓS

Budapest,
1946. szeptember 28.

Kossuth- és Jászai Mari-díjas
színész, rendező, érdemes
és kiváló művész, a Nemzet
Színésze. 1969-ben végzett
a Színház- és Filmművészeti
Főiskolán Szinetár Miklós

osztályában, majd a Nemzeti Színházhoz
szerződött. Onnan 1983-ban a frissen alakuló
Katona József Színházba ment, ahol húsz
évig volt tag. 2002-től hat évig újra a Nemzeti
Színházban játszott, azóta szabadúszó.

1992-től tizenöt évig tanított a Színház- és
Filmművészeti Egyetemen. A kilencvenes
években a Magyar Színészakamera ügyvivője
volt.

Balázsovits Lajos helyére lépett, aki az osztálytársa volt.**Milyen volt a kapcsolatuk?**

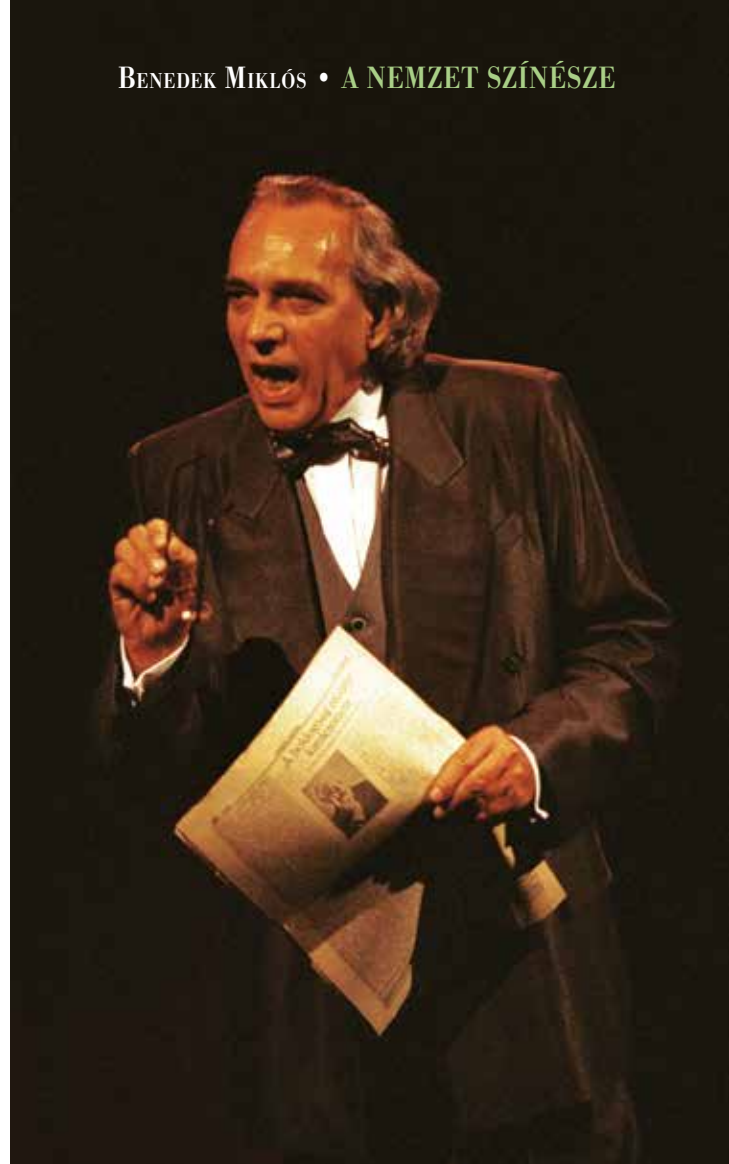
– A főiskolán nagyon jó barátok voltunk, később eltávolodtunk egymástól, mert szétvitt minket a pálya. Sokáig nem is találkoztunk. Miután a Játékszín igazgatója lett, egyszer sem hívott fel. Furcsállottam, de én sem kerestem. Aztán leváltották, és Németh Kristóf lett az igazgató. Egyszer csak csöng a telefon. Mondom: „Szervusz Lajoskám, mi újság?” Elmesélte, hogy milyen beteg, kiderült, hogy ugyanaz a bajunk. Akkor nekem még nem volt ilyen erős a COPD-m. Onnantól kezdve csak gyógyszerekről, lélegeztető-gépekről, doktorokról beszélgettünk. Hullámzó kapcsolatunk volt. Ő a negyedik az osztályunkból, aki meghalt. Nem mondom, hogy nem félek.

Hogyan született a könyv ötlete?

– Egyik karácsonyra Albert fiamtól kaptam egy füzetet, hogy írjam le a gondolataimat. Mondom, én azt nem tudom. Aztán eltelt egy kis idő, és felajánlotta, hogy na, majd ő. De rájött, hogy annyira közel állunk egymáshoz, hogy ő sem tudja megírni.

Pedig ő író ember, több darabban dramaturgként dolgozott.

– Hogyne. Végül Vajda Kati elvállalta. Egy éven keresztül itt ült ennél az asztalnál a kutyáival. Tünelmes volt. Vitakoztunk, mondtam, hogy az ne legyen benne, monda, de igen, mert az fontos, kihúztuk, visszatettük. Végül maradt 320 oldal képek nélkül. Most a fotókat válogatják hozzá. Rosszul írjak

Pesti szín | fotó: Kaiser Ottó

az újságokban, hogy családrege, mert nem az. Az életemről, a pályafutásomról szól, és persze beszél a családomról is. Mesélek a szüleim válásáról, hogy én anyámnál maradtam, pedig apámnál szerettem volna, a kisöcsémről, az amatőr korszakomról, a Ki mit tud?-ról, a főiskolai évekről, a Nemzeti Színházról, a Katonáról, közte a tévéjátékokról, más színházban történt szereplésekről, a visszatérésről a Nemzetibe, Prospero szerepéről. Mindent fotókkal, újságcikkkel támasztunk alá. Beszélek apámról – akit a rádiókabaré révén az egész ország ismert, de számos színdarabban és filmben is alakított jelentős szerepeket –, az ő öngyilkosságáról, annak hatásáról rám, és az olimpiai bajnok vízilabdázó Tibor fiam haláláról. A betegségem is benne van.

Hogyan emlékezett az összes darabra, filmre, tévéjátékra?

– Minden megvan nekem itt a fiókomban. Anyám gyűjtötte a képeket, a kritikákat. Miután meghalt szegény, akkor ez ab-

Nóra | fotó: Szlovák Judit

bamaradt. Egy ideig a feleségem gyűjtött össze mindent. Szép lassan jöttek vissza az emlékek egy-egy fotóról, újságcikkről.

Húsz év után azért ment el a Katonából, mert egyre kisebb szerepeket kapott?

– Nem. Azért, mert mint egy szerelem, elmúlt. Az első hét év eufórikus hangulatban telt el. Miután Székely Gábor távozott, még egy darabig jó volt, aztán egyre csökkent a lelkesedésem. Évekig gondolkoztam rajta, mindig húztam, halasztottam. Mégis csak egy jó színház, hová menjek innen? Aztán eldöntöttem, hogy szabadúszó leszek. Szakmai nyugdíjba mentem. Most játszom a Vígyszínházban, az Orlaynál, a Hat-színben. Rendeztem és játszottam a József Attila Színházban, tavaly tavasszal volt *Az imposztor* bemutatója. Tíz előadás után levettük a darabot, mert beteg voltam, már nem bírtam. Novembertől a Vígyszínházban újra műsoron a *Játék a kastélyban*, amiben már lassan százhetvenedszer alakítom Turait, az író. Az kemény dió lesz. Ott van az asztalomon a példány. Minden nap simogatom, tanulom.

Sokan drukkolnak Önnek.

– Én is meglepődtem! Pessimista ember vagyok, mindig tartom a három lépés távolságot az emberektől, de most őszintén meghat az a töméntelen szeretet, amivel körül vesznek. Nézz, ezt a levelet ma kaptam. Nyugodtan olvassa el.

„Tisztelt Művész Úr! Engedje meg...” Ez egy kézzel írt levél vidékről, gratuláció egy rajongójától. A betegsége hallatán is rengetegen aggódnak Önért, a mostani elismerés után alig győzi fogadni a jókívánságokat. A Nemzet Színésze cím gyógyír a sebeire, a pályán elszenvedett sérelmekért?

– Nagyon nagy megtiszteltetés. Hálás vagyok az elismerésért. Sok mindent semlegesít, alátámasztja, hogy jó döntéseket hoztam a pályám során.

Közel 150 szerepet játszott el, emellett majdnem 40 darabot rendezett. Hogy dőlt el, mitől függött, hogy mit állított színpadra?

– Főleg tőlem. Választhattam, ami nagyon helyes dolog volt. Szeretem a két világháború közötti irodalmat, Szép Ernő, Szomory Dezső, Gábor Andor, Molnár Ferenc, Hunyady Sándor írásait. Az ő világukat nagyon kedvelem, de rendeztem Shakespeare-t Miskolcon, *Warrenné mesterségét* Veszprémben. A József Attila Színházban mutattuk be az *Illatszertár* című darabot, amelyért Az év legjobb rendezése díjat kaptam meg.

Mióta dolgozik együtt Albert fiával?

– A *Bombaüzlet?! – Jelenetek a kabaré fénykorából* című zenés darabot a Thália Színház első évében mutattuk be, abba ő is írt szövegeket. De már előtte is dolgoztunk együtt. Egyszer a konyhában beszélgettünk, és mondtam neki, „hogy idefigyelj

Albert, Szentendrén *A helység kalapácsát* rendezem, és kellene nekem egy sűgő”. Mondta, jó. A kollégák nagyon megszerették, mert pontos, megbízható, munkamániás ő is. Gondoltam, ha így szeretik, akkor ő lesz a Petőfi-szobor, aki alá mennek hódolni a társulat tagjai. Ez volt az első felkérésem Albert felé, aki egyébként filmes akart lenni, de nem vették fel a főiskolára. A Katonában lesz egy darabja, amelyet Dömötör Andrással együtt írtak, és a Vígszínházban mutatják be a *Pinokkiót*, ahol szintén társszerző. Ő fordította angolból az *Elvis, oltár; Miami* című könyvet. Nagyon kreatív.

Nemcsak játszott, rendezett, több mint 15 évig tanított a főiskolán. Kik voltak a tanítványai?

– Vajdai Viliékkel kezdtem, majd az első Kerényi-osztállyal – Kelemen Pista, Kerekes Viki, Szűcs Gábor, Vasvári Csaba, Rudolf Teréz, Illyés Barna – folytattam. Aztán lettem osztályvezető. A két osztályomban többek között Botos Éva, Németh Kristóf, Gryllus Dorka, Vass Gyuri, Jánosi Dávid, Haumann Petra, Weber Kata, Stefanovics Angéla végzett. Fellépéseket, televízió- és rádiójátékokat, mindent lemondtam, hogy ott legyenek az órákon. Nagyon jó előadásokat csináltunk, ami baj.

Bajl?

– Igen, mert a rossz előadásokat nem engedtem színpadra. A főiskola után rájöttem, hogy hagyni kellett volna, hogy tudják meg, mi a bukás. Hibáztam. Évekkel később beláttam, hogy engednem kellett volna.

De hát annyi sikeres vizsgaelőadást rendezett nekik, amelyeket aztán profi színházakban is játszhattak.

– Hát, ez az! És nem csak nekik, a többi osztálynak is. A főiskolán többször adták elő azt a Molnár-vizsgát, amelyet

a Horvai-osztálynak rendeztem *Paprikánia* címmel. Fekete Tibi, Gregor Bernadett, Kamarás Iván, Schell Juci játszották. Vasvári Csabáék vizsgadarabja, az *Ugye, Öregem leszel oly szíves és hozol egy hatósért tőröt?* sokszor ment a Kamrában. Kelemen Istvánnal az *Utazás a koponyám körül* című darabot Balázsovits befogadta a Játékszínbe!

Régebben rengeteget járt színházba, évi 70-80 előadást nézett meg, ma...

– ...már nem járok. Abbahagytam, mert olyan sok rosszat láttam. Fölösleges meztelenséget, trágárságot. Már nem akarok dühöngeni. És amikor átírták Molnár Ferenc és Szép Ernő darabjait! Inkább itthon, ebben az elefántcsonttoronyban élek, gondolkodom, olvasok. A felső szinten lakik a menyem és a két unokám. Albert fiamék is gyakran meglátogatnak. Na jó, nem egészen elefántcsonttorony.

Az unokáit érdekli a színészet?

– Egyiket sem. Az apjuk, Tibor is elmenekült előle. Barka tizenéves, balettozik, Mór másodéves gimnazista, vízilabdázik, mint az apja. Ugyanaz a mosolya is, mint Tiboré...

Ön sportolt valaha?

– Soha életemben. Hosszú ideig zsugáztam, römiztem. A Fészekben sokszor ott maradt a fizetésem, de másnap viszszeradtam. Ezt a sportot űztem. A remek humorú színész, Gombaszögi Ella egyszer azt mondta, hogy azért örül a tavasznak, mert nyitott ablaknál lehet kártyázni! Milyen igaza volt...

OZSDA ÉRIKA

A NEMZET SZÍNÉSZEI

A Nemzet Színésze címet 2000-ben alapították Schwajda György, a Nemzeti akkori igazgatójának a kezdeményezésére. A címet mindig tizenketten viselhetik. Jelenleg ALMÁSI ÉVA, BENEDEK MIKLÓS, BODROGI GYULA, CSERHALMI GYÖRGY, CSOMÓS MARI, JORDÁN TAMÁS, KIRÁLY LEVENTE, LEHOCZKY ZSUZSA, MOLNÁR PIROSKA, SZACSVAY LÁSZLÓ, TORDY GÉZA és UDVAROS DOROTTYA a cím birtokosa.

Ha a cím egy viselője elhalálozik, a megüresedett hely betöltéséről a cím többi birtokosa egyhangú szavazással dönt. Így választották a júliusban eltávozott Balázsovits Lajos helyére pedig szeptemberben Benedek Miklóst.

A Nemzet Színésze volt korábban: AGÁRDY GÁBOR, ANDORAI PÉTER, AVAR ISTVÁN, BALÁZSOVITS LAJOS, BEREK KATI, BESSENYEI FERENC, BITSKEY TIBOR, DARVAS IVÁN, GÁRAS DEZSŐ, GERA ZOLTÁN, HAUMANN PÉTER, KÁLLAI FERENC, KOMLÓS JUCI, KÓTI ÁRPÁD, LUKÁCS MARGIT, MÁTHE ERZSI, PSOTA IRENE, RAKSÁNYI GELLÉRT, SINKOVITS IMRE, SZABÓ GYULA, SZTANKAY ISTVÁN, TÖRÖCSIK MARI és ZENTHE FERENC.

KIÁLLÍTÁS

PETŐFI, SZÍNHÁZ

A VÁNDORSZÍNÉSZETTŐL A KÖSZÍNHÁ-

ZAKIG. Magyar nyelvű színjátszás Petőfi korában, 1823–1849.

Szerdától vasárnapig 14–18 óra között | BGM

Belépő: 1600 Ft (diák 800 Ft)

KIÁLLÍTÁS

ÁDÁM OTTÓ SZÍNHÁZA

Ádám Ottó (1928–2010) rendező és igazgató, a magyar színháztörténet megkerülhetetlen alakját képek, dokumentumok, érdekességek idézik.

Szerdától vasárnapig 14–18 óra között | BGM

Belépő: 1600 Ft (diák 800 Ft)

SZÍNHÁZTÖRTÉNET – MÁSKÉPP

A RÓZSÁK HÁBORÚJA. Déryné Széppataki Róza, Schodelné Klein Róza, Jókainé Laborfalvi Róza tündöklése és rivalizálása. Szentgyörgyvölgyi Péter előadása.

november 8. – 16 óra | BGM

Belépő: 1500 Ft

100 ÉVES FORGÁCS RÓZSI KAMARASZÍNHÁZA

Igazgatója Forgács Rózsi, az egykori Thália Társaság színésznője volt, akiről Gajdó Tamás színháztörténész mesél.

november 14. – 15 óra | BGM

Belépő: 1500 Ft

GYEREKPROGRAM

FÉNYBŐL SZÓTT MESÉK

Óvodás korú gyerekeket és szüleiket várjuk szombat délelőttönként, hogy a mesék és a muzsika világában barangoljunk Kecskés Karina színművésszel és Fehérváry Lilla előadóművésszel.

november 11. – 10 óra | BGM

Belépő: 1000 Ft (3 év alatt ingyenes)

Regisztráció szükséges: gidro.katalin@oszmi.hu

„PINCÉTŐL A PADLÁSIG”

Villaséta Bajor Gizi egykori otthonában, amelyben ma a díváról elnevezett múzeum működik. A közel ezer négyzetméternyi épület nagyközönség előtt eddig rejtett tereit fedezhetik fel programon résztvevők. (Figyelem: négy emelet, sok lépcsővel!)

november 17. – 19 óra | BGM

Belépő: 3000 Ft

Regisztráció szükséges: szebenyi.agnes@oszmi.hu

FELOLVASÓ SZERZŐK

GYŐREI ZSOLT ÉS SLACHTOVSZKY CSABA olvas-sák fel a Bolygó király című darabjukat, amely 1848. március 15-én este a pesti Nemzeti Színház egyik öltözőjében játszódik. A magyar nyelvű színjátszás Petőfi korában, 1823-1849 című kiállítás kísérőprogramja

november 22. – 17 óra | BGM

Belépő: 1500 Ft

A múzeumi belépővel a Bajor Gizi Színészmúzeum állandó és időszakos tárlatai egyaránt megtekinthetők.

További információk és részletes program: www.oszmi.hu | facebook.com/oszmiibp

OSZMI: 1013 Budapest, Krisztina krt. 57. | BGM: 1124 Budapest, Stromfeld Aurél út 16.

KASSA, NEMZETI, SZFE

Együttműködési szerződést írt alá a Kassai Nemzeti Színház, a Színház- és Filmművészeti Egyetem (SZFE) és a Nemzeti Színház. „Köszönet illeti a kezdeményezésért Ondrej Šothot, a Kassai Nemzeti Színház ügyvezetőjét – foglalmazott Vidnyánszky Attila. Ondrej Šoth reményét fejezte ki, hogy a két teátrum előadáscseréket szervezhet, az SZFE pedig akkreditált képzéseket indíthat Kassán, amit Sepsi Enikő, az SZFE rektora támogatásáról biztosított.

MADÁCH 200

Az idén 200 éve született Madách Imrére emlékeztek halála 159. évfordulóján a Nógrád vármegyei Csesztvén szeptember utolsó napjaiban. Az ünnepségen a Nemzeti Színház művészei – Barta Ágnes, Katona Kinga, Mészáros Martin és Rubold Ödön – adtak műsort *Nékem is volt édenrőli álmam* címmel, amelynek Szabó Réka dramaturg volt szerkesztő-rendezője.

WOYZECK-TURNÉ

A szerbiai Szabadka Desiré Fesztiválján látható a Nemzeti Színház *Woyzeck* című előadása november 17-én. Ifj. Vidnyánszky Attila rendezése korábban járt a Pécsi Országos Színházi Találkozón (POSZT), a tel-avivi Jaffa Festen, a kolozsvári Interferenciákon, az újvidéki INFANT Fesztiválon és a neves szarajevói MESS-en is.

ELISMERÉSEK

A tbilisi Sota Rusztaveli Grúz Állami Színház- és Színművészeti Egyetem díszdoktori címet adományozott szeptember 18-án Vidnyánszky Attilának a grúz-magyar színházi kapcsolatok építésében elért eredmények elismeréseképpen. Szeptember 24-én az erdélyi Farkaslakán adták át az idei Tamási Áron-díjakat. Simó Márton erdélyi prózaíró, költő szerkesztő és publicista mellett az elismerést Vidnyánszky Attila vehette át, aki színre állította többek között *Vitéz lélek* című Tamási-darabot, ami az egész Kárpát-medencét bejárta.

TÖRÖCSIK MARI GYÖRBEN

Tudom-e úgy, ahogy csak én tudhatom címmel november végéig látható a Töröcsik Mari színházi pályáját bemutató fotókiállítás a Győri Nemzeti Színházban. A Nemzeti Színház tárlata korábban Budapesten, Szolnokon, Kaposváron, az Ördögkatlanban és Kőszegen volt megtekinthető.

RZ63

Rátóti Zoltán válogatása az elmúlt tizenöt év dalaiból

Régi és újabb saját dalokkal lép fel Rátóti Zoltán november 18-án a Bajor Gizi Szalonban. Nem szokta ünnepelni a kerek évfordulókat, de a 63-as szám tetszik neki. Ez az oka a címválasztásnak.

Színész, rendező, stratégiai igazgató, egyetemi oktató. Dolgozott polgármesterként, színházigazgatóként, rektorként. Mióta foglalkozik zenével?

– Kamaszkoromban fogtam először gitárt a kezembe, és ahogy a tinédzsérek közül sokan, én is rockzenész akartam lenni. Aztán az élet úgy hozta, hogy sok minden más lettem. A Színművészeti Főiskolán klasszikus gitáron is palléroztam egy kicsit a tudásomat, majd az osztálytársaimmal – Kaszás Attilával, Méhes Lászlóval és Bardóczy Attilával – megalapítottuk a Velocipéd nevű, countryzenét játszó zenekarunkat. A kétezres évek közepén alakult a Neil Young Sétány (NYS) trió. Ezt az egykori „kalákás” Huzella Péterrel és a színész-zenész Tóth Istvánnal alapítottuk, és csatlakozott hozzánk Sülyi Péter is, aki akkoriban az Omega dalszövegeit írta. Két lemezünk jelent meg, az első 2006-ban *Hommage à Neil Young*, a másik három évvel később NYS2 címmel. Nemcsak ebben a zenekarban, hanem az RZK-ban, a Rátóti Zoltán Klubzenekarban is nagyszerű muzikusok – Juhász Gábor és Becze Gábor – álltak mellém. A Neil Young Sétánnyal azóta is koncertezem, bár most egy évet kihagytam a feladataim miatt.

Köztünk marad és Csodalépés címmel két szólólemeze is megjelent. Hogyan születnek a dalok?

– A Neil Young Sétány dalainál előadó vagyok. A saját számaim zenei ötletekből, improvizálásból születnek. Otthon elkészítem a felvételeket, és elküldöm őket Müller Péter Sziáminak, aki megírja a szö-

vegeket. Mindkét szólólemezemet így készítettük. Péternek nem mondom meg, hogy miről szóljanak a dalok, arról szólnak, amit érez a zenét hallgatva. Sülyi Péterrel is hasonlóképpen dolgozunk együtt. Nagy szerencsém, hogy a zenei ötleteimet mindig kiváló dalszövegírók töltötték meg gondolatokkal és érzelmekkel.

Milyen műfajú zenét játszanak?

– Én akusztikus gitáron és szájharmonikán játszom, a zenében country, folk és rock hatások érvényesülnek.

Hogyan válogatta a dalokat a koncertre?

– Azokat játszom, amelyek különösen közel állnak hozzám. Nincs tematika, a dalokat nem egy történetre fűzöm fel. Időnként megállok, és mesélek a közönségnek. Nyáron összeállítottam egy válogatást – születésnapi koncertként – a magyarországi Fatemplom Fesztiválra. Néhány dallal kibővítem a színházi előadást, lehet, hogy még a Velocipéd korszakból is felidézek egy-két számot. Magyarországon a hely szelleme más volt, azt nehéz utánozni a Nemzetiben. Ott szabadtéri koncertet adtam, a saját kezűleg épített boronaházam előtt a teraszon léptem fel, első alkalommal nyitva meg a kapukat a közönség előtt. A helyszínnek utánozhatatlan a varázsa, de szerencsére én nemcsak ott érzem magam otthon, hanem a Nemzeti Színházban is.

OZSDA ERIKA

NOV. 11. | FEDÁK SÁRI

SZÜCS NELLI ESTJE » Fedák Sári volt „A” primadonna. Sztár Pest-től New Yorkig. Megjárta a siker csúcsait és a történelem poklát. Méltán ünnepelték, és méltatlanul félreállították.

mikor? hol?

november 11. – 19. 30 • Bajor Gizi Szalon

NOV. 19. | LÁZÁR ERVIN MESÉJE

GYERE HAZA, MIKKAMAKKA! » A Négyszögletű Kerek Erdőbe viszi nézőit Lázár Ervin meséje és a Karaván Színház előadása.

mikor? hol?

november 19. – 15 óra • Kaszás Attila Terem

NOV. 17., 22. | HOBO

LEMEZBEMUTATÓ » Egy magyar slágerzenész hatvan éven átívelő útját mutatja be a „Hobo rádió” koncert.

mikor? hol?

november 17. – 19 óra • Nagyszínpad

TUDOD, HOGY NINCS BOCSÁNAT » „József Attila verseit úgy olvasom, mint a szent könyveket és néha, mintha a saját gondolataimat látnám leírva.”

mikor? hol?

november 22. – 19 óra 30 • Kaszás Attila Terem

NOV. 30. | SPANYOL SZÍNHÁZ

AKIT ÉJJEL ÖLTEK MEG » Julieta Soria monodrámája Lope de Vega Olmedo lovagja című darabja nyomán. A Spanyol Színház Aranykora projekt, az INAEM (Spanish National Institute of Performing Arts) és a Cervantes Intézet együttműködésével, Juan Cañas előadásában.

mikor? hol?

november 30. – 19 óra • Kaszás Attila Terem

Olvasson színházat!

www.nemzetiszhaz.hu/magazin

November végén érkezik a Múlt-kor legújabb társasjátéka!

JÖN!

ISTVÁN
a király?

10+ 2-4 50-60 perc

múlt-kor
TÖRTÉNELMI MAGAZIN

10+

2-4

50-60 perc

Pont befér
a karácsonyfa alá!

MOND, TE KIT VÁLASZTANÁL?

Vajk, akit hívei Istvánként emlegetnek, folytatni kívánja apja munkáját: egy erős, keresztény magyar állam létrehozását. Tervei támogatókat és ellenfeleket egyaránt szereznek neki, ám csak az idő mondja majd meg, siker koronázza-e erőfeszítéseit. Legújabb társasjátékunk államalapító királyunk küzdelmeit mutatja be – és azt, milyen kevésen múlhat a győzelem vagy a vereség.

Már előrendelhető:

bolt.mult-kor.hu/tarsasjatek

VÁLTSON BÉRLETET A 2023/2024-ES ÉVADRA IS!

Válasszon szabadbérleteink közül! Ön választhatja ki az előadást, a helyszínt, a helyet és az időpontot is! Szabadbérleteinkben nagyszínpadi és stúdiósínpados előadásokat tetszése szerint választhat. Bérleteinket kedvező áron, a napi jegyárnál átlagosan 25%-kal olcsóbban vásárolhatja meg.

SZABADBÉRLETEK

Bármely, repertoáron lévő nagyszínpadi és stúdiósínpados előadásra érvényesek

JÁSZAI MARI bérlet, 4 előadásra

8 900 Ft

FEDÁK SÁRI bérlet, 3 előadásra

6 900 Ft

DIÁKBÉRLETEK

Bármely, repertoáron lévő nagyszínpadi és stúdiósínpados előadásra érvényesek

BUBIK ISTVÁN diákbérlet, 4 előadásra

6 000 Ft

LATINOVITS ZOLTÁN diákbérlet, 3 előadásra

4 500 Ft

VÁLASZTHATÓ ELŐADÁSOK LISTÁJA

NAGYSZÍNPAD

Katona József: **BÁNK BÁN** • Bertolt Brecht: **KURÁZSI MAMA** • Toót-Holló Tamás – Bársony Bálint – Elek Norbert: **ARANYHAJÚ HÁRMASOK** • William Shakespeare: **LEAR KIRÁLY** • Szarka Tamás: **ESTHAJNAL** • Bertolt Brecht: **A KAUKÁZUSI KRÉTAKÖR** • William Shakespeare: **RÓMEÓ ÉS JÚLIA** • Molière: **DON JUAN** • Józsa Péter Pál: **AGÓN** • Mihail Bulgakov: **A MESTER ÉS MARGARITA** • **CSÍKSOMLYÓI PASSIÓ** • Vörösmarty Mihály: **CSONGOR ÉS TÜNDE** • Gárdonyi Géza – Zalán Tibor: **EGRI CSILLAGOK** • Petőfi Sándor: **JÁNOS VITÉZ** • Sarkadi – Fábri – Nádasz – Vincze: **KÖRHINTA** • **TIZENHÁROM ALMAFA** – Wass Albert művei és korabeli dokumentumszövegek alapján • Tamási Áron: **VITÉZ LÉLEK**

STÚDIÓSÍNPADOK

Molnár Ferenc: **EGY, KETTŐ, HÁROM – AZ IBOLYA** • Nyikolaj Gogol: **A REVIZOR** • Sík Sándor: **ISTVÁN KIRÁLY** • **IRREDENTA KABARÉ** • Tamási Áron: **TÜNDÖKLŐ JEROMOS** • Kirill Fokin: **REX** • Hubay Miklós: **ŐK TUDJÁK, MI A SZERELEM** • Lukácsy György: **HAZATÉRÉS** • Georg Büchner: **WOYZECK** • Euripidész: **BAKKHÁNSNŐK** • Földes László Hobo: **AZ UTCAZENÉSZ** • Petőfi Sándor: **A HELYSÉG KALAPÁCSA** • Nyikolaj Gogol: **HÁZTŰZNÉZŐ** • Földes László Hobo: **A FÖLTÁMADÁS SZOMORÚSÁGA** • Márai Sándor: **A KASSAI POLGÁROK** • Lope de Vega: **A KERTÉSZ KUTYÁJA** • Szabó Magda: **AZ AJTÓ** • Székely János: **CALIGULA HELYTARTÓJA** • Anton Csehov: **EGYFELVONÁSOS KOMÉDIÁK** • Szergej Medvedyev: **FODRÁSNŐ** • Carlo Goldoni: **HÁZASSÁG PALERMÓBAN** • Földes László Hobo: **HÉ, MAGYAR JOE!** • Földes László Hobo: **HALJ MEG ÉS NAGY LESZEL** • Szilágyi Andor: **LEÁNDER ÉS LENSZIROM** • Örkény István: **MACSKAJÁTÉK** • Örkény István: **TÓTÉK** • Földes László Hobo: **TUDOD, HOGY NINCS BOCSÁNAT** • Berecz András **ÖNÁLLÓ ESTJEI** • Szűcs Nelli önálló estje: **FEDÁK SÁRI** • Rátóti Zoltán koncertje: **RZ63**

- » A bérletek a stúdiósínpadokon nem helyreszólóak, a helyfoglalás az érkezés sorrendjében történik!
- » A bérletek nem érvényesek a premierekre és egyes vendégelőadásokra.
- » A bérletek a 2023/24-es évadban érvényesek, beváltásuk a 2023/24-es évad utolsó előadásáig lehetséges.
- » A bérletek automatikus belépésre nem jogosítanak, minden esetben jegyre kell váltani személyesen, vagy online, bővebb információ és segítség a Nemzeti Színház jegypénztárában kérhető.
- » Diákbérlet vásárlásához igazolvány bemutatása szükséges!
- » A műsorváltozás jogát fenntartjuk!

HAVI MŰSOR

Nagyszínpad	2 Cs	19:00	Don Juan Molière
Nagyszínpad	3 P	19:00	A kaukázusi krétakör Bertolt Brecht
Kaszás Attila Terem	3 P	19:30	Ők tudják, mi a szerelem Hubay Miklós
Nagyszínpad	4 Szo	19:00	A Mester és Margarita Mihail Bulgakov
Gobbi Hilda Színpad	4 Szo	15:00	Az ajtó Szabó Magda
Gobbi Hilda Színpad	5 V	19:00	Tündöklő Jeromos Tamási Áron
Kaszás Attila Terem	5 V	19:30	Hazatérés Lukácsy György
Nagyszínpad	6 H	15:00	János vitéz Petőfi Sándor
Nagyszínpad	7 K	15:00	János vitéz Petőfi Sándor
Gobbi Hilda Színpad	7 K	19:00	Macskajáték Örkény István
Kaszás Attila Terem	8 Sze	19:30	Egyfelvonásos komédiák Anton Csehov
Nagyszínpad	9 Cs	18:00	Rómeó és Júlia William Shakespeare
Gobbi Hilda Színpad	9 Cs	19:00	Fodrásznő Szergej Medvegyev
Nagyszínpad	10 P	15:00	Rómeó és Júlia William Shakespeare
Gobbi Hilda Színpad	10 P	19:00	Grane – Képzeltetések a Peer Gynt nyomán Henrik Ibsen drámája alapján
Bajor Gizi Szalon	10 P	19:30	Fedák Sári Szűcs Nelli önálló estje
Nagyszínpad	11 Szo	19:00	Körhinta Sarkadi Imre – Fábri Zoltán – Nádasz László – Zs. Vincze Zsuzsanna
Gobbi Hilda Színpad	11 Szo	19:00	Egy, kettő, három – Az ibolya Molnár Ferenc
Gobbi Hilda Színpad	12 V	15:00	Egy, kettő, három – Az ibolya Molnár Ferenc
Kaszás Attila Terem	12 V	19:30	Woyzeck Georg Büchner
Gobbi Hilda Színpad	13 H	19:00	Tündöklő Jeromos Tamási Áron
Nagyszínpad	14 K	11:00	Csongor és Tünde Vörösmarty Mihály
Kaszás Attila Terem	14 K	19:30	Az utcazenész Földes László Hobo koncertje
Nagyszínpad	15 Sze	11:00	Csongor és Tünde Vörösmarty Mihály
Gobbi Hilda Színpad	15 Sze	19:00	Grane – Képzeltetések a Peer Gynt nyomán Henrik Ibsen drámája alapján
Kaszás Attila Terem	15 Sze	19:30	Száz marha egy lantért Berecz András ének- és mesemondó estje
Nagyszínpad	16 Cs	19:00	Don Juan Molière
Gobbi Hilda Színpad	16 Cs	19:00	Grane – Képzeltetések a Peer Gynt nyomán Henrik Ibsen drámája alapján
Nagyszínpad	17 P	19:00	Hobo Rádió Földes László Hobo lemezbemutató koncertje
Nagyszínpad	18 Szo	15:00	János vitéz Petőfi Sándor
Kaszás Attila Terem	18 Szo	19:30	Háztűznéző Nyikolaj Gogol PREMIER

A Tudod, hogy nincs bocsánat 12, a Kaukázusi krétakör, a Fodrásznő, a Don Juan 14, a Woyzeck 16 éven felülieknek ajánlott!

Kísérőrendezvényeinkről az 56–57. oldalon tájékozódhatnak. | A műsorváltoztatás jogát a színház fenntartja!

2023. NOVEMBER

Bajor Gizi Szalon	18 Szo	19:30	RZ-63	Rátóti Zoltán szólókoncertje az elmúlt tizenöt év dalaiból
Gobbi Hilda Színpad	19 V	15:00	Leánder és Lenszirom	Szilágyi Andor
Kaszás Attila Terem	19 V	15:00	Gyere haza, Mikkamakka!	Lázár Ervin A Karaván Színház előadása
Nagyszínpad	20 H	15:00	János vitéz	Petőfi Sándor
Nagyszínpad	21 K	15:00	János vitéz	Petőfi Sándor
Gobbi Hilda Színpad	21 K	19:00	Macskajáték	Örkény István
Kaszás Attila Terem	21 K	19:30	Az utcazenész	Földes László Hobo koncertje
Nagyszínpad	22 Sze	19:00	Bánk bán	Katona József
Kaszás Attila Terem	22 Sze	19:30	Tudod, hogy nincs bocsánat	Földes László Hobo önálló estje
Nagyszínpad	23 Cs	19:00	Bánk bán	Katona József
Gobbi Hilda Színpad	23 Cs	19:00	REX	Kirill Fokin
Gobbi Hilda Színpad	24 P	19:00	Egy, kettő, három – Az ibolya	Molnár Ferenc
Kaszás Attila Terem	24 P	19:30	A helység kalapácsa	Petőfi Sándor a beregszászi színház előadása
Nagyszínpad	25 Szo	19:00	A helység kalapácsa	Petőfi Sándor – Kovács Adrián – Bereczki Ágota Coopera
Gobbi Hilda Színpad	25 Szo	15:00	Leánder és Lenszirom	Szilágyi Andor
Kaszás Attila Terem	26 V	19:30	Ők tudják, mi a szerelem	Hubay Miklós
Kaszás Attila Terem	27 H	19:30	Ők tudják, mi a szerelem	Hubay Miklós
Gobbi Hilda Színpad	28 K	19:00	Ifjú barbárok	I. Kolozsvári Állami Magyar Színház előadása
Kaszás Attila Terem	28 K	19:30	Hazatérés	Lukácsy György
Gobbi Hilda Színpad	29 Sze	19:00	Ifjú barbárok	I. Kolozsvári Állami Magyar Színház előadása
Gobbi Hilda Színpad	30 Cs	19:00	Ifjú barbárok	I. Kolozsvári Állami Magyar Színház előadása
Kaszás Attila Terem	30 Cs	19:00	Akit éjjel öltek meg	Julieta Soria – Lope de Vega a Cervantes Intézet előadása

Udvaros Dorottya a Macskajáték című előadásban | fotó: Eöri Szabó Zsolt

KultUp – „Belenősz a kultúrába!”

Értékalapú fejlesztés & közösségteremtés a Déryné Programmal

Félszáz művész, 1800 programelem, 50 saját fejlesztésű színházi és tantermi előadás – sikertelen hatékonyan megszólítani a Z generációt. Rendkívül sikeres a KultUp program, amely immáron 50 témanapon túl, több mint 15 ezer diákot ért el az első félévben. A Déryné Program célkeresztjében a középiskolások.

A Déryné Program által életre hívott program célja a középiskolás korosztály színházi és művészeti élményhez juttatása a dráma- és élménypedagógia segítségével. Az innovatív és egyedi kezdeményezés, amely során a KultUp pedagógusai, művészei – köztük a Déryné Társulat, valamint a Győri Nemzeti Színház és a salgótarjáni Zenthe Ferenc Színház színművészei, Várnagy Andrea zongoraművész, a Rippel Fivérek, Fekete János Jammal, Bánki Beni – megszállják az adott iskolát, és az intézmény infrastruktúrájához és óra-rendjéhez igazítva megtartják a művészeti foglalkozásokat. A tematikus napok rendkívül népszerűek a diákok és a tanárok körében, ezt az eseményekkel párhuzamosan készített kutatás is igazolta.

A témanapon részt vevő diákok nemcsak a színházi kultúrához kerülhetnek közelebb, hanem közös élményeken keresztül iskolatársaikhoz is – így alkotva erősebb közösséget a mindennapokban. A színházi roadshow kiteljesedése a KultCamp közösségépítő minifesztivál lesz. A második KultCamp 2024. július 18. és 21. között Sátoraljaújhelyen, a Rákóczi Táborban a Déryné Fesztivál keretein belül várja majd az érdeklődőket.

A program az iskolák részére teljes mértékben díjmentes, a jelentkezés folyamatos, bővebb információ a kultup.hu weboldalon érhető el.

PROGRAMOK, FOGLALKOZÁSOK

Tantermi színház • vitaszínház • szünet-színház • szabad szinkron • közösség- és csapatépítő társasjáték • rendhagyó irodalom és drámaóra, interaktív foglalkozás • átfogó kutatás • összművészeti verseny és tehetséggondozás

PEDAGÓGUSVÉLEMÉNY

„A mai körülmények között a gyerekeknél egy piszok nagy fegyvertény, hogy valami leköti őket, és hogy villámgyorsan eltelik a nap úgy, hogy közben jól érzik magukat. Minden aspektusában jó volt.”

Déryné
program

www.deryneprogram.hu

NEMZETI SZÍNHÁZ
1881
A NEMZET SZÍNHÁZA

VÁRJÁ KEDVES NÉZŐINKET A NEMZETI SZÍNHÁZ AJÁNDÉKBOLTJA, A CSORTOS GYULA AJÁNDÉKTÁR!

NYITVATARTÁS

A Csortos Gyula ajándéktár már fél órával az előadás megkezdése előtt várja az érdeklődőket a Nemzeti Színház főbejárati szintjén.

A Nemzeti Magazin
az interneten:
www.nemzetisinhaz.hu

Jelenet a Grane – Képzeltések a Peer Gynt nyomán című előadásból. Blaskó Péter, Szilágyi Ágota | fotó: Eöri Szabó Zsolt

NOVEMBERI ELŐADÁSOK

Molière: **DON JUAN** | Brecht: **A KAUKÁZUSI KRÉTA KÖR** | Hubay Miklós: **ŐK TUDJÁK, MI A SZERELEM** | Bulgakov: **A MESTER ÉS MARGARITA** | Szabó Magda: **AZ AJTÓ** | Tamási: **TÜNDÖKLŐ JEROMOS** | Lukácsy György: **HAZATÉRÉS** | Petőfi: **JÁNOS VITÉZ** | Örkény: **MACSKAJÁTÉK** | Csehov: **EGY FELVONÁSOS KOMÉDIÁK** | Shakespeare: **RÓMEÓ ÉS JÚLIA** | Medvegyev: **FODRÁSZNŐ** | Peer Gynt nyomán: **GRANE** | Szűcs Nelli önálló estje: **FEDÁK SÁRI** | Sarkadi – Fábri – Nádasz – Zs. Vincze Zsuzsanna: **KÖRHINTA** | Molnár Ferenc: **EGY, KETTŐ, HÁROM – AZ IBOLYA** | Büchner: **WOYZECK** | Vörösmarty: **CSONGOR ÉS TÜNDE** | Hobo: **AZ UTCAZENÉSZ** | Berecz András önálló estje: **SZÁZ MARHA EGY LANTÉRT** | Gogol: **HÁZTŰZNÉZŐ** | Szilágyi Andor: **LEÁNDER ÉS LENSZIROM** | Katona: **BÁNK BÁN** | Hobo: **TUDOD, HOGY NINCS BOCSÁNAT** | Kirill Fokin: **REX** | Petőfi: **A HELYSÉG KALAPÁCSA** | Vecsey H. Miklós szövege alapján: **IFJÚ BABÁROK**